

**UNIVERZITET U BEOGRADU
FILOLOŠKI FAKULTET**

Saša Bradašević

**SINTAKSA I SEMANTIKA VEZNIKA U
SAVREMENOM TURSKOM JEZIKU**

DOKTORSKA TEZA

Beograd, 2013

SADRŽAJ

Sažetak.....	V
Abstract.....	VI
1. Uvod.....	1
2. Poreklo veznika u turskom jeziku.....	5
2.1. Orhonski natpisi.....	5
2.2. Veznici u Orhonskim natpisima.....	6
2.2.1. Nezavisni (koordinativni) veznici	6
2.2.2. Zavisni (subordinativni) veznici.....	10
2.2.3. Gerundiji u funkciji veznika.....	12
2.3. Veznici u delu <i>Kutadgu Bilig</i>	18
2.3.1. Asindetski način povezivanja naporednih i zavisnih rečenica u delu <i>Kutadgu</i>	19
<i>Bilig</i>	19
2.4. Veznici u periodu tanzimata.....	19
3. Veznici i veznički prilozi u savremenom turskom jeziku.....	21
3.1. Veznici u gramatikama turskog jezika.....	21
3.2. Definicije veznika u gramatikama na turskom jeziku.....	25
3.3. Poreklo veznika prema turskim gramatičarima.....	27
3.4. Klasifikacija veznika prema turskim gramatičarima.....	28
3.5. Klasifikacija veznika prema strukturi.....	29
3.6. Podela veznika prema poreklu.....	31
3.6.1. Veznici turskog porekla.....	32
3.6.2. Veznici stranog porekla.....	32
3.7. Podela veznika prema upotrebi	32
3.8. Podela veznika prema položaju u rečenici.....	33
3.9. Podela veznika prema stepenu povezivanja.....	34
3.10. Podela veznika prema načinu povezivanja	35
3.11. Veznici zabeleženi u dijalektima turskog Turske.....	36
4. Veznici u nezavisnosloženim rečenicama u savremenom turskom jeziku.....	45
4.1. Sastavni (konjuktivni) veznici	45
4.2. Rastavni (diskjunktivni) veznici.....	65
4.3. Zaključni (konkluzivni) veznici.....	70
4.4. Suprotni (adversativni) veznici.....	88
4.5. Isključni (ekskluzivni) veznici.....	99
5. Veznici u zavisnosloženim rečenicama.....	101
5.1. Veznici u izričnim (deklarativnim) rečenicama	101
5.2. Veznici u mesnim rečenicama	108
5.3. Vremenski (temporalni) veznici.....	108
5.4. Poredbeni i načinski veznici.....	124
5.5. Uzročni (kauzalni) veznici.....	130
5.6. Namerni (finalni) veznici.....	142
5.7. Posledični (konsekutivni) veznici.....	148
5.8. Dopusni (koncesivni ili permisivni) veznici.....	149

5.9. Uslovni (kondicionalni) veznici.....	152
5.10. Odnosni (relativni) veznici.....	155
5.11. Zavisnoupitni veznici	156
6. Sintaksički načini izražavanja vezničkih odnosa u turskom jeziku.....	157
6.1. Konstrukcije u značenju veznika sa suprotnim značenjem.....	157
6.2 Konstrukcije u značenju veznika sa izričnim značenjem.....	157
6.2.1 Proparticip u funkciji objekta glagola glavne rečenice, kao izrični veznik.....	158
6.2.2 Skraćeni infinitiv u značenju namerne i izrične rečenice sa veznikom „da”.....	159
6.3. Konstrukcije u značenju veznika sa odnosnim značenjem.....	161
6.3.1. Proparticip u funkciji atributa u značenju odnosnog veznika.....	161
6.3.2. Kopula <i>dir</i> u značenju veznika „da”.....	162
6.4. Konstrukcije u značenju veznika za zavisno-upitne rečenice	163
6.5. Konstrukcije u značenju veznika za rečenice sa načinskim značenjem.....	163
6.6. Konstrukcije u značenju veznika za rečenice sa odnosnim (relativnim) značenjem.....	164
6.6.1. Relativni veznici iskazani participom u funkciji atributa	164
6.6.2. Veznici iskazani participom prezenta u funkciji atributa.....	165
6.6.3. Veznici iskazani participom prošlog vremena u funkciji atributa.....	165
6.6.4. Veznici iskazani participom prezenta <i>-(y)an/- (y)en</i> u funkciji subjekta (sa značenjem odnosnog veznika).....	166
6.6.5. Veznici iskazani participom prezenta <i>-(y)an / -(y)en</i> u funkciji objekta.....	167
6.6.6. Veznici iskazani participom aorista <i>-(i,ı,u,ü)r / ar / er</i>	167
6.6.7. Veznici iskazani participom futura <i>-(y)acak/- (y)ecek</i>	168
6.6.8. Veznici iskazani genitivnom vezom kao imenskim delom predikata.....	169
6.7. Konstrukcije u značenju veznika za rečenice sa vremenskim značenjem....	169
6.7.1. Vremenski veznici iskazani proparticipom.....	169
6.8. Konstrukcije u značenju veznika sa uzročnim značenjem.....	170
6.9. Konstrukcije u značenju veznika sa pogodbenim značenjem.....	171
6.10. Konstrukcije u značenju veznika sa namernim značenjem	171
6.11. Konstrukcije u funkciji veznika sa dopusnim značenjem	172
6.12. Konstrukcije u značenju veznika sa isključnim značenjem	173
6.13. Konstrukcije u značenju veznika sa zaključnim značenjem	173
7. Veznički odnosi u asindetskim rečenicama.....	174
8. Veznički odnosi iskazanu interpunkcijskim znacima.....	176

8.1. Tačka zarez	177
8.2. Zarez.....	179
8.3. Dve tačke.....	181
8.4. Crta.....	182
9. Zaključak.....	184
Izvori	187
Literatura	18

8

Želim da izrazim posebnu zahvalnost na nesebičnoj pomoći i podršci u izradi ovog rada mom profesoru i mentoru prof. dr Mirjani Teodosijević koja me je svojim stručnim savetima usmeravala u polju nedovoljno istraženom u našoj turkologiji i koja je bila nepresušni izvor ideja tokom pisanja doktorske teze.

Prilikom rada na ovoj tematici praktičnim savetima u oblasti kontrastiranja sa srpskim jezikom mi je veoma pomogla prof. dr Ksenija Ajkut, drugi član komisije, koja je od samog početka aktivno učestvovala u izradi ove teze.

Veliku zahvalnost dugujem i prof. dr Oktaju Ahmedu, čiji je rad iz oblasti morfologije bio velika inspiracija za nastajanje ovog dela i koji je, na moje veliko zadovoljstvo, pristao da bude član komisije.

SAŽETAK

Veznici u savremenom turskom jeziku predstavljaju funkcionalne reči koje služe za izražavanje različitih odnosa između zavisnih i nezavisnih rečenica. Za neke od njih možemo da kažemo da predstavljaju prave veznike koji imaju odgovarajući ekvivalent u srpskom jeziku. Veliku većinu veznika u turskom jeziku zapravo čine veznički prilozi, gerundiji, participi i proparticipi koji imaju vezničku funkciju.

Veznici u turskom jeziku postoje i u najstarijim pisanim spomenicima kao što su Orhonski natpisi koji potiču iz 8. veka. Tokom perioda Osmanlijskog carstva, turski jezik je bio izložen velikom uticaju persijskog i arapskog jezika, koji su u tom periodu bili najdominantniji jezici u oblasti kulture, nauke i religije u Maloj Aziji. Zbog toga u turskom jeziku postoji veliki broj veznika i vezničkih konstrukcija koji potiču upravo iz tih jezika. Iako je pokret jezičkog purizma zvanično izbacio iz upotrebe mnoge strane veznike, veliki broj njih je i dalje prisutan u govornom jeziku.

Sa stanovišta funkcije veznika u rečenici, veznici su podeljeni u subordinativne i koordinativne. Bilo da su složeni ili ne, bilo da su pravi veznici ili veznički prilozi, oni su podeljeni na osnovu toga da li povezuju dve nezavisne rečenice ili zavisnu sa nezavisnom rečenicom. Prilikom prevođenja sa srpskog na turski, primećujemo da se često za srpske veznike ne može naći odgovarajući veznik u turskom, već moraju da se upotrebe veznički prilozi, gerundiji, participi ili proparticipi koji vrše tu funkciju.

Posebno poglavlje je posvećeno interpunkcijskim znacima. Budući da je asindetski način građenja rečenice veoma zastupljen, naročito u govoru, interpunkcijski znaci mogu biti upotrebljeni tako da naglašavaju takve asindetske rečenice.

Veznici u turskom jeziku postoje oduvek i njihov broj je kroz istoriju samo rastao. Tome je doprineo uticaj indoevropskih jezika, kao i arapskog, koji su svojom rečeničnom strukturom uticali na ustrojstvo turske rečenice.

Ključne reči: turski veznici, veznički prilozi, vezničke konstrukcije, gerundiji, participi, proparticipi, zavisne rečenice, nezavisne rečenice, interpunkcijski znaci.

ABSTRACT

Conjunctions in modern Turkish language represent functional words that are expressing various relations between subordinative and coordinative clauses. For some of them, one can say, that they represent true conjunctions, having the appropriate equivalent in Serbian language. The great majority of conjunctions in Turkish language are, in fact, adverbial constructions, participles and gerunds, having the function of a conjunction.

Conjunction in Turkish language exists even in the oldest scriptures like the Orkhon scriptures from 8th century. During the Ottoman Empire, Turkish language was exposed to the influence of Persian and Arabic languages, that were predominant languages of culture, religion and science at that time in Asia Minor. That is the reason for so many conjunctions and conjunctive constructions having origin in mentioned languages. In spite the fact that the language reform officially removed many foreign conjunctions, a great deal of them still survives in spoken language.

Concerning the conjunctive function in sentence, conjunctions are divided to subordinative and coordinative conjunctions. Regardless of being complex or not, true or not, they are classified according to the connection of coordinate and subordinate clauses. During the translation from Serbian to Turkish, one can notice the absence of appropriate conjunctions in Turkish. In that case one should use adverbs, gerunds and participles with appropriate function.

One chapter is dedicated to punctuation. Having in mind that asyndetic sentences are very common for spoken language, punctuation can be used in the manner marking asyndetic sentences.

Conjunctions in Turkish were always present, and they grew in number through history. Reason for that lies in the influence of both indoeuropean languages and arabic, influencing the foundations of Turkish sentence.

Key words: turkish conjunctions, adverbial conjunction, conjunctive constructions, gerunds, participles, pro-participles, subordinate clauses, coordinate clauses, punctuation.

1. UVOD

Sa morfosintaksičke tačke gledišta, veznici su nepromenjiva vrsta reči koja povezuje dve ili više reči unutar jedne rečenice ili dve i više prostih rečenica unutar složene rečenice. U savremenom turskom jeziku se u funkciji veznika često pojavljuju i veznički prilozima, koji su zapravo nepravilni veznici. Oni takođe imaju funkciju sveze između dve rečenice. Funkcija i značenje veznika uvek se posmatraju zajedno i određuju se u sintaksi rečenice. Zbog toga je nemoguće govoriti samo o pravim veznicima a izostaviti vezničke priloge, zato što bi na taj način propustili da ukažemo na sva moguća veznička značenja.

Sve naporednosložene rečenice karakterišu specifični veznici. Veznici su ti elementi koji uspostavljaju odnos koordinacije ili subordinacije među rečima ili rečenicama koje spajaju. U skladu sa tim, veznici se dele na koordinativne i subordinativne. Koordinativni ili naporedni veznici, kao što im i sam naziv govori, ne pokazuju zavisnost između reči i rečenica, već ukazuju na sintaksičku ravnopravnost. S druge strane, subordinativni veznici izražavaju odnos glavne rečenice i njoj podređene (subordinirane) rečenice. Za razliku od koordinativnih veznika, subordinativni se ne upotrebljavaju u prostim rečenicama.

Načini građenja složenih rečenica su uglavnom slični u mnogim jezicima. U turskom jeziku postoji nekoliko načina građenja složenih rečenica: to su asindetske (rečenice bez veznika) i sindetske (rečenice sa veznicima). U sindetske rečenice mogu se svrstati i one koje se uvode raznim glagolskim oblicima ili pak rečenice čija se subordinacija izražava morfološko-sintaksičkim sredstvima.

U pogledu strukture, veznike i vezničke izraze možemo podeliti na: jednostavne, tj. veznike sastavljene od samo jedne reči, kao što su *ama* ili *diye*; složene ili izvedene, kao što su *gerçekten* ili *öyleyse* i udvojene veznike, kao što su *hem... hem (de)* ili *ya... ya*.

Svi veznici i veznički izrazi u turskom jeziku mogu biti klasifikovani i po svom poreklu, na veznike turskog, arapskog ili persijskog porekla. Veoma je važno napomenuti da turski jezik, kao predstavnik grupe aglutinativnih jezika, u suštini ne poznaje prave veznike. Dakle, mnoge reči su podvrgnute procesu konjunktivizacije – dobijaju vezničku funkciju u nezavisnosloženim rečenicama, ili pak procesu subjunktivizacije – dobijaju

vezničku funkciju u zavisnosloženim rečenicama. Te reči mogu biti razne izolovane forme glagola, forme gerundija kao što je *diye*, rečce, postpozicije, odnosno zamenice, prilozi, pa čak i kondicionalne forme na *-se*. Ovakav način vezničke upotrebe pomenutih oblika umnogome govori o semantičkom odnosu reči (veznika) i rečenica koje te reči povezuju. Prilikom upotrebe subjunktora za građenje zavisnosloženih rečenica dolazi do pojave pretvaranja nezavisne rečenice u zavisnu, odnosno pretvaranja paratakse u hipotaksu. U tom slučaju finitni glagolski oblici nezavisne rečenice prelaze u neke druge glagolske oblike, na primer u gerundije, i primaju značenje u okviru njihove funkcije u zavisnoj rečenici. Tada je neophodno da se određeni oblik transformiše u odgovarajući veznik ili veznički izraz u srpskom jeziku. Izvesna pažnja biće posvećena i interpunkcijskim znacima koji u pisanoj komunikaciji u savremenom turskom jeziku imaju funkciju veznika. Prilikom prevođenja sa turskog na srpski jezik neophodno je ukazati i na sve transformacijske mogućnosti u sistem veznika srpskog jezika. Objašnjenja upotrebe veznika su potkrepljena primerima iz turske književnosti u prevodu Saše Bradaševića.

Ovaj rad ima za cilj da doprinese sticanju jasnije slike o tome koji su veznici i veznički prilozi danas najfrekventniji u savremenom turskom jeziku i utvrđivanju njihovih funkcija. Istraživanje je vršeno na primerima iz savremenog turskog jezika koji se razvija u duhu jezičke reforme koju je inicirao tvorac moderne Turske – Kemal Atatürk (*Kemal Atatürk*), kao i pokreta jezičkog purizma koji se sprovodi preko osamdeset godina pod okriljem Turskog lingvističkog društva (*Türk Dil Kurumu*). U procesu jezičke reforme koja, pre svega, ima za cilj čišćenje turskog jezika od pozajmljenica, neki veznici i veznički prilozi stranog porekla stavljaju se van upotrebe, oživljavaju se arhaični oblici, uvode se neologizmi ili se postojeća značenja pojedinih veznika modifikuju. Poznato je da je istaknuti turski kulturni radnik Nurullah Atač (*Nurullah Ataç*) „u svom čistunstvu išao toliko daleko da je čak izbegavao da upotrebljava veoma frekventni veznik *ve* (i) jer je arapskog porekla“.¹

S obzirom na to da najnovije gramatike ne pružaju značajne novine u ovoj problematici, u radu je prihvaćena taksonomija iz tradicionalnih gramatika, kao i postojeće klasifikacije veznika. Razlog tome je što predmet ovog istraživanja nisu nove

¹ M. Teodosijević, *Jezik Fazila Husnija Daglardže s osvrtom na pokret jezičkog purizma u Turskoj*, str. 62.

taksonomije ove vrste reči, već pokušaj da se objasni nastanak, funkcije i značenja veznika, kao i, koliko je to moguće, da se objasni za koji registar je određen veznik karakterističan, čime bi se donekle prodrlo i u područje pragmatike. To je nužnost ovog istraživanja, budući da se jezički fenomeni ne mogu i ne smeju posmatrati izolovano od drugih delova nauke o jeziku. Na primer, nije dovoljno samo reći da je *ancak* suprotni veznik, a da se pritom ne naglasi razlika u njegovoj upotrebi: kada se koristi, da li više priliči poeziji ili prozi, da li se uopšte koristi u govornom jeziku i slično. Jasno je da tradicionalne gramatike tome ne posvećuju značajniju pažnju. Turski gramatičari na različite načine tretiraju veznike i vezničke konstrukcije. Mehmet Hengirmen (*Mehmet Hengirmen*) u svojoj gramatici posvećuje čitavo jedno poglavlje veznicima, precizno klasifikujući polje njihovog značenja.² S druge strane, nedostaju veznički odnosi koji proizlaze iz konjukcija zavisnih i nezavisnih rečenica unutar složenih. Drugi autori, kao Nuretin Koç (*Nurettin Koç*), zadovoljavaju se samo taksativnim nabranjem veznika bez potrebe za njihovim klasifikovanjem i upućivanjem na sintaksičke strukture koje nose isto ili slično značenje.³ Od autora sa prostora bivše Jugoslavije najviše se ističe Ekrem Čaušević koji je u svojoj gramatici jasno klasifikovao sindetske rečenice i njima pripadajuće konjunktore i subjunktore.⁴ Makedonski turkolog Oktaj Ahmed jasno je ukazao na vitalno značenje veznika za tursku rečenicu i izvršio je veoma jasnu podelu veznika po njihovom sastavu i službi u rečenici⁵. Od srpskih autora važno je spomenuti Slavoljuba Đinđića koji u svom udžbeniku samo nabroja određene veznike bez nastojanja da se obrade i ostali veznici, kao i mogući sintaksički načini izražavanja ovih vezničkih odnosa. Značajan doprinos ovoj temi dala je Ksenija Ajkut (*Ksenija Aykut*) koja je u svojoj magistarskoj tezi detaljnim proučavanjem proparticipa osvetlila i neke sintaksičke načine izražavanja vezničkih odnosa.⁶ Iz svega ovoga proizlazi da je temu veznika i vezničkih struktura neophodno prikazati iz svih mogućih uglova i ponuditi načine transformacije tih odnosa na odgovarajuće konstrukcije i veznike u srpskom jeziku. Zbog toga je u ovom radu posebna pažnja posvećena upotrebi veznika i vezničkih priloga sa

² M. Hengirmen, *Türkçe Dilbilgisi*, str. 175.

³ N. Koç, *Yabancılar İçin Dilbilgisi*, str. 138.

⁴ E. Čaušević, *Gramatika suvremenoga turskog jezika*, str. 490.

⁵ O. Ahmed, *Вовед во морфологија на турскиот јазик*, str. 214.

⁶ K. Aykut, *Proparticipi – ključ turske sintakse*, str. 61.

ciljem da se ispita kompleksnost značenja veznika i variranja njihovih sintaksičkih funkcija.

2. POREKLO VEZNIKA U TURSKOM JEZIKU

Kako bi veznici u savremenom turskom jeziku mogli adekvatno da se objasne i klasifikuju, neophodno je, pre svega, u istraživanje uključiti i dijahronijski pristup. Veznici treba da budu sagledani iz istorijske perspektive, budući da je jezik „živ organizam“ koji se menja i trpi razne kulturne i sociološke uticaje. Ti uticaji mogu biti toliko jaki da su u stanju da izvrše veoma ozbiljne promene na planu sintakse i ustrojstva rečenice, kao što se može videti na primeru turskog jezika. Ovo istraživanje započinjemo osvrtom na jezik Orhonskih natpisa, koji predstavljaju najstarije pisane spomenike na turskom jeziku, i na jezik didaktičkog speva *Kutadgu Bilig* (*Znanje koje donosi sreću*), značajnog dela tursko-islamske književnosti Centralne Azije koje je nastalo u predosmanlijskom periodu pod arapsko-persijskim uticajem. Na kraju ćemo imati kratak osvrt na veznike koji se javljaju u delima nastalim u periodu tanzimata (reformi) na osmanskome jeziku, kao i na nove veznike koji se nakon izvršenih sociokulturnih reformi javljaju u savremenom jeziku.

2.1. Orhonski natpisi

Orhonski natpisi su prvi registrovani pisani spomenici Turaka iz 8. veka koji nam daju precizne podatke o istoriji i civilizaciji najstarije turske države. Jezik ovih natpisa nije neki apstraktni praturski, već jedan stari dijalekt koji je dešifrovan još u 19. veku. Njime su govorili drevni Turci – Gokturci (*Göktürkler*), koje su Kinezi zvali *Tü-Küe* i koji su prvobitno živeli između reke Orhona i donjeg sliva reke Jenisej u Mongoliji. Dijalekat kojim su pisani Orhonski natpisi je nesumnjivo bio zvanični jezik drugog Istočnog turskog carstva (680–740. n.e.).⁷ U naučnoj orijentalistici za ovaj dijalekat u upotrebi je bilo više naziva. Radlov (*Radloff*) ga je zvao staroturki (*Alttürkisch*), dok je V. Bang (*Wilhelm Bang*) koristio naziv kokturski (*Köktürkisch*). Kod N. A. Baskakova (*Никола́й Алекса́ндрович Баска́ков*) je prisutan termin starooguski ili staroujgurski.⁸

Orhonski natpisi su pronađeni na teritoriji današnje Mongolije, u dolini reke Orhon, po kojoj i nose ime. Natpisi potiču od starih turskih vladara: Gultekina (*Kül Tigin*), Bilgea Kagana (*Bilge Kagan*), Tonjukuka (*Tonyukuk*), Išbare Tarkana (*İşbara*

⁷ T. Tekin, *Grammar of Orkhon Turkic*, str. 22.

⁸ A. N. Kononov, *Grammatika sovremenno go tureckogo literaturnogo jazyka*, str. 198.

Tarkan). Ruski arheolog N. M. Jadrincev (*Никола́й Миха́йлович Ядринцев*) je 1889. godine otkrio pomenute natpise, ali je čast da ih dešifruje pripala Dancu Vilhelmu Tomsenu (*Vilhelm Ludwig Peter Thomsen*) četiri godine kasnije. Pronađeni spomenici govore o mitskom poreklu Turaka, o zlatnom dobu njihove istorije, padu pod kinesku vladavinu i, konačno, oslobođenju pod vođstvom Bilgea Kagana.

2.2. Veznici u Orhonskim natpisima

U tekstovima Orhonskih natpisa prisutni su veznici koji mogu biti klasifikovani u dve grupe: zavisni i nezavisni.⁹

Prof. dr Talat Tekin (*Talat Tekin*) je zabeležio šest nezavisnih veznika i svi su po svome poreklu gerundiji, izuzev veznika *artuqi*.¹⁰ Pored ovih, zabeležena su još tri veznika za zavisne rečenice.

2.2.1. Nezavisni (koordinativni) veznici

Azu

Prema klasifikaciji prof. T. Tekina, po svome poreklu ovaj veznik predstavlja gerundij.¹¹ Prvi put se pojavljuje na Orhonskim natpisima koji se pripisuju Guntekinu, i to na njihovoj južnoj strani.¹²

Ovaj veznik je preveden zahvaljujući korelaciji sa tuvinskim korenom *azi* u značenju „zastraniti“. Takođe, ovaj veznik je prisutan u kazaškom jeziku u formi *az* ili u jakutskom u formi *as*.

Na savremeni turski jezik se prevodi rastavnim veznicima *veya* i *yoksa* (ili) ili suprotnim veznikom *fakat* (samo, nego). Upotrebljava se na taj način što se umeće između dve reči ili rečenice koje treba staviti u odnos suprotnosti.

Artuqi

⁹ T. Tekin, op. cit., str. 168.

¹⁰ M. Ergin, *Orhun Abideleri*, str. 95.

¹¹ T. Tekin, ibid., str. 168.

¹² Orhonski natpisi se nalaze na steli koja je orijentisana prema stranama sveta.

Prvi put je ovaj veznik zabeležen na jugozapadnoj strani spomenika koju je podigao Bilge Kagan.¹³ Talat Tekin tvrdi da je ovo jedini veznik koji po svome poreklu nije gerundij. Ovaj veznik je prisutan i u savremenom turskom jeziku, i to u svom nesufigiranom obliku *artık* (još, konačno, više). Neophodno je spomenuti da u savremenom turskom jeziku postoji i glagol *artmak*, u značenju „povećati se, biti višak“. Ovaj veznik koji se pojavljuje u najstarijim pisanim spomenicima, na savremeni turski jezik se najčešće prevodi sastavnim veznikom *ve* (i).

Biriki

Ovaj veznik prvi put je zabeležen na južnoj strani spomenika posvećenog vladaru Guntekinu.¹⁴ Važno je napomenuti da T. Tekin ovaj veznik smatra gerundijem glagola *birikmek*, u značenju „sakupiti, okupiti“, budući da su se gerundiji u starom turskom jeziku formirali dodavanjem nastavka *-i* na infinitivnu osnovu. U savremenom turskom jeziku postoji približno sličan oblik *beriki* u značenju „najbliži, ovaj, pomenuti“. Prema Tekinu, ovaj veznik se na savremeni turski jezik prevodi sastavnim veznikom „i“.

Taqi

Po prvi put je pomenuti veznik zabeležen na južnoj strani spomenika posvećenog vladaru Guntekinu.¹⁵ Po svome obliku predstavlja prilog za način¹⁶, izveden od glagola *takmak* (spojiti, dodati, zakačiti za) koji je prisutan i u savremenom turskom jeziku u istom značenju. U tekstovima Orhonskih natpisa se najčešće pojavljuje u složenici *anča-taqi* (više nego). Ovaj veznik iz starog turskog se na savremeni turski jezik prevodi sastavnim veznikom *ve* (i).

Udu

¹³ T. Tekin, op. cit., str. 168.

¹⁴ Ibid., str. 168.

¹⁵ Ibid., str. 169.

¹⁶ Ibid., str. 150.

Ovaj veznik prvi put je zabeležen na istočnoj strani Orhonskih natpisa posvećenih vladaru Tonjukuku. Reč je o glagolu *imek* koji je prisutan u savremenom turskom jeziku u značenju „biti“. U Orhonskim natpisima on često predstavlja kopulu u imenskoj rečenici. U starom turskom jeziku imao je funkciju pravog glagola sa značenjem „slediti“. Ovaj veznik iz starog turskog jezika se na savremeni turski jezik prevodi sastavnim veznikom „i“.

Ulayu

Pomenuti veznik je prvi put zabeležen na istočnoj strani spomenika posvećenog vladaru Guntekinu.¹⁷ Ovaj veznik je upotrebljen u funkciji sastavnog veznika „i“. Po svom obliku on predstavlja gerundij *-a/-e* od glagola *ulamak* u značenju „onaj koji povezuje“. Taj glagol je prisutan i u savremenom turskom jeziku u značenju „dodati, pridružiti“. Pored toga što ima funkciju sastavnog veznika, ovaj gerundij se u vezničkoj funkciji može smatrati kao interpunkcijski znak – zarez, upotrebljen za nabranjanje.

Yämä

Ovaj veznik je prvi put zabeležen na istočnoj strani Orhonskih natpisa posvećenih vladaru Guntekinu.¹⁸ Sličan oblik je zabeležen i u mongolskom jeziku u obliku *neme*. Prema svojoj konstrukciji predstavlja gerundij *-a/-e* od glagola *yäm* „dodati“ koji više nije u upotrebi. Na savremeni turski jezik ovaj veznik najčešće se prevodi sastavnim veznikom *ve* (i, takođe).

Postoje slučajevi kada se ovaj veznik pojavljuje reduplicirano *yämä... yämä* u značenju „i... i“ što dosta podseća na konstrukciju *hem... hem de* u savremenom turskom jeziku. Ovakav način upotrebe veznika je zabeležen na istočnoj strani spomenika posvećenog vladaru Tonjukuku.

Veznik *yämä* može biti čak ponovljen i tri puta. Takav način upotrebe ovog veznika ukazuje da je reč o vezniku za nabranjanje, i po toj svojoj osobini on na neki način vrši funkciju znaka za nabranjanje (zapete).

2.2.2. Zavisni (subordinativni) veznici

¹⁷ T. Tekin, op. cit., str. 169.

¹⁸ Ibid., str. 170.

U najstarijem tekstu na turskom jeziku postoje i veznici za zavisne rečenice iako je turski jezik iz tog perioda veoma sklon asindetskim konstrukcijama. Pomenuti veznici su veoma frekventni u tekstovima Orhonskih spomenika. Međutim, samo jedan od njih se sačuvao u savremenom turskom jeziku i to u fonetski izmenjenom obliku. Reč je o vezniku *üçün* (*için*).

Üçün

Navedeni veznik po svom obliku predstavlja fonetsku varijantu postpozicije *için* (za, zbog) koja povezuje zavisnu rečenicu sa nezavisnom. Upotrebljava se za iskazivanje uzročnih rečenica. Prvi put je zabeležen na istočnoj strani spomenika posvećenog vladaru Guntekinu. Upotrebljava se najčešće posle predikativnih konstrukcija zavisne rečenice i povezuje ih sa nezavisnom rečenicom. Samim tim, nosi značenje namernog veznika „da bi“, „za“. Prof. Hadžieminoğlu smatra da je ovaj veznik nastao derivacijom od imenice *uç* koja u starom turskom jeziku ima značenje „uzrok“¹⁹. Ovakvo mišljenje je suprostavljeno stavu zapadnih turkologa kao što su Fon Gaben (*Von Gabain*) i Bang (*Bang*) za koje je ovaj veznik nastao od hipotetičkog glagola sa osnovom *uç* na koju je dodat nastavak *-n* za građenje participa.

Teyin, tiyin

Prvi put je ovaj zavisni veznik primećen na istočnoj strani Orhonskih spomenika posvećenih Bilgeu Kaganu.²⁰ Po svome obliku ovaj veznik predstavlja gerundij koji je fonetska varijanta gerundija glagola *demek* (kazati), koji se koristi i u savremenom turskom jeziku. Funkcija ovog veznika je da poveže uzročnu rečenicu sa glavnom. Ovaj veznik se najčešće prevodi namernim veznicima „da bi“, „s namerom“. Sinonim ovog veznika u savremenom turskom jeziku je gerundij *diye* koji se upotrebljava kao namerni veznik, ali i kao marker za direktni govor.

Tip

¹⁹ N. Hacıeminoğlu, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, str. 76.

²⁰ T. Tekin, op. cit., str. 171.

Kao i prethodni veznik, otkriven je na istočnoj strani spomenika posvećenog Bilgeu Kaganu.²¹ Po svome obliku predstavlja gerundij na *-ip* od glagola *demek* (kazati). Morfološki gledano, to je skraćeni oblik prethodnog gerundija ovog istog glagola. Po načinu upotrebe ima isto značenje kao savremeni veznik *diye*. Na srpski jezik se prevodi namernim veznikom „da bi“.

2.2.3. Gerundiji u funkciji veznika

S obzirom na to da su veznici u starom turskom jeziku po svom poreklu gerundiji, navešćemo one koji su pronađeni u tekstu Orhonskih natpisa. Iako gerundiji u srpskom jeziku ne mogu da se percipiraju kao pravi veznici, u turskom jeziku oni imaju funkciju veznika, to jest veznika subordinacije i koordinacije. Preko je potrebno da ih spomenemo budući da postoji značajan broj gerundija koji vrše funkciju veznika.

Gerundij na *-p*

Ovaj gerundij upućuje na radnju koja se desila pre neke druge radnje. Po svom obliku dosta je sličam gerundiju na *-ip* koji se koristi u savremenom turskom jeziku. Zabeležen je na severnoj strani spomenika posvećenog Bilgeu Kaganu. Ovaj gerundij upućuje na radnje koje su se sukcesivno dešavale. Kao i sve gerundije u turskom jeziku, karakteriše ga odsustvo lica. To znači da se koristi u funkciji nabiranja radnji koje je izvršilo isto lice. S obzirom na to da ima funkciju nabiranja, može biti upotrebljen i kao zarez a ne samo sastavni veznik „i“.

Gerundij na *-pan/-pän* (i)

Ovaj gerundij predstavlja proširenu verziju gerundija na *-ip*. Zabeležen je kako na istočnoj strani spomenika posvećenog Bilgeu Kaganu, tako i na istočnoj strani spomenika koji je posvećen Tonjukuku.²² S obzirom na to da predstavlja prošireni oblik gerundija na *-ip* ukazuje na sukcesivne radnje. Na srpski jezik se najčešće može prevesti sastavnim veznikom „i“. Sinonimi u savremenom turskom jeziku su mu gerundij na *-ip*, veznik *ve* ili jednostavno interpunkcijski znak zarez.

²¹ T. Tekin, op. cit, str. 171.

²² Ibid., str. 183.

Gerundij na *-yīn/-yīn*

Po prvi put je zabeležen na istočnoj strani spomenika posvećenog Tonjukuku.²³ Njegova značenja su ista kao kod već pomenutog gerundija na *-a/-e*. Slični oblici postoje u kipčaćkom jeziku (*-y*), odnosno u čagatajskom (*-may/-mey*). Ovaj gerundij se retko javlja u tekstovima na starom turskom jeziku. Po funkciji je isti kao i gerundij na *-ince* koji u savremenom turskom jeziku ima vremensko značenje i prevodi se vremenskim prilogom „kada“. Na isti način se prevodi i na srpski jezik, budući da je reč o radnji koja je završena i koja prethodi nekoj drugoj radnji.

Gerundij *teyin/tiyin*

Koristi se kao marker za direktni govor. Po svojoj upotrebi odgovara gerundiju na *-diye* koji je zastupljen u savremenom turskom jeziku. Zabeležen je na istočnoj strani spomenika posvećenom Tonjukuku.²⁴ Po svom obliku predstavlja prošireni oblik prethodnog gerundija. Na srpski jezik se može prevesti glagolskim prilogom „govoreći“ ili jednostavno interpunkcijski – znacima navoda.

Gerundij na *-matī/-mātī, -matīn/-mātīn*

Ovaj gerundij u funkciji veznika prvi put zabeležen na istočnoj strani spomenika posvećenom Guntekinu.²⁵ Po svom obliku on predstavlja negaciju gerundija na *-a/-ā, -ī/-i, -u/-ü* i *-p/-pan/-pān*. Po značenju i funkciji sličan je gerundiju na *-madan/-meden* koji je zastupljen u savremenom turskom jeziku. Na srpski jezik se najčešće prevodi suprotnim veznikom „a“, „a da ne“.

Gerundij na *-γali/-gāli*

²³ T. Tekin, op. cit., str. 183.

²⁴ Ibid., str. 184.

²⁵ Ibid., str. 184

Gerundij na *-yali/-gäli* iskazuje nameru vršenja neke radnje. Otkriven je na istočnoj strani spomenika koja je posvećena Bilgeu Kaganu.²⁶ Na srpski jezik se prevodi konstrukcijom „da bi“. Njegov sinonim u savremenom turskom je skraćeni infinitiv u dativu koji pokazuje nameru vršenja radnje.

Isti gerundij ukazuje i na radnju koja se dešava paralelno sa radnjom glavne rečenice. Tada nosi značenje gerundija na *-eli* koji se u savremenom turskom jeziku koristi za uvođenje vremenske rečenice. Na srpski jezik se prevodi vezničkim vremenskim prilogom „otkako“.

Ärkli

Ova substantivirana forma participia *ärkli* „koji jeste“, zajedno sa imenicom participom na *-r* gradi gerundij i označava radnju koja počinje da se dešava u trenutku dok traje radnja glavne rečenice. Prisutan je na istočnoj strani spomenika posvećenom vladaru Tonjukuku. U savremenom turskom jeziku može se naći ekvivalent u vidu gerundija na *-ken*. A na srpski jezik prevodi se veznikom „dok“.

2.3. Veznici u delu *Kutadgu Bilig*

Delo *Kutadgu Bilig* zauzima važno mesto u istoriji turskog jezika. Napisao ga je u 11. veku Jusuf Has Hadžib (*Yusuf Has Hacib*) po narudžbi Tubgač Bugre Ali Hana (*Tubgaç Buğra Ali Han*), vladara Istočnog carstva Karahanida. Naslov ovog dela može da se prevede kao *Znanje koje donosi sreću*, i predstavlja alegorijsko i didaktičko delo o veštini upravljanja. Sastoji se od četiri dela i svaki je upućen nekoj od državnih institucija, i u skladu s tim obrađuje jednu od vrlina potrebnih za njihovo vršenje. U širem smislu odnosi se i na svakog čoveka kome daje smernice kako da dođe do sreće u životu i kako da je sačuva. Ovo delo je napisano ujujurskim pismom na čagatajskom jeziku i smatra se prvim pisanim delom na turskom jeziku. Razlog za ovakav stav prema ovom delu je što nemali broj reči i gramatičkih konstrukcija postoji i u savremenom turskom jeziku. Sledeći razlog zbog kojeg ovo delo zauzima važno mesto u istoriji turskog jezika je taj što je to prvo delo na turskom jeziku napisano posle prelaska Turaka na islam.

²⁶ T. Tekin, op. cit., 184.

Ovim delom se najviše bavio turski turkolog Rešid Rahmeti Arat (*Reşit Rahmeti Arat*). Primeri koji slede preuzeti su iz originala, a na turski jezik ih je preveo upravo pomenuti autor.

Veznik *ma/me*

Ovaj veznik je po svom značenju i upotrebi veoma sličan turskom vezniku *fakat* (ali, samo) ili partikuli *da/de* (i) u savremenom turskom jeziku.²⁷ Bio je prisutan u jeziku Karahanida i imao je značenje partikule za naglašavanje. Uvek se nalazi iza reči ili skupine koju povezuje ili naglašava i ponaša se u skladu sa pravilima vokalne harmonije. U zapadnoturskom ogranku jezika sa skoro uopšte ne sreće. U periodu starog turskog jezika, za ovaj veznik je postojao i sinonim *ok / ök*. Na srpski jezik se prevodi suprotnim veznikom *ali* ili isključnim veznikom *samo*.

Veznik *ne... ne*

Ovaj veznik je prisutan i u savremenom turskom jeziku u identičnom obliku. Upotrebljava se uz afirmativni oblik glagola. U srpskom jeziku njemu korespondira sastavni veznik „ni“, „niti“. U starom turskom jeziku je postojao još i dublet *ni*.²⁸

Veznik *neteg kim*

U savremenom turskom jeziku morfofonološki ekvivalent ovom vezniku je *nitekim*²⁹ koji u savremenom turskom jeziku ima značenje zaključne vezničke konstrukcije „i tako, na taj način“. Njegov semantički ekvivalent u savremenom turskom jeziku predstavlja veznik *çünkü* koji svojoj upotrebi i značenju odgovara uzročnim veznicima „pošto“ i „jer“ u srpskom jeziku.

Veznik *taki*

²⁷ N. Hacıeminoğlu, op.cit. str. 101.

²⁸ Ibid., str. 101

²⁹ Ibid., str. 98.

Ovaj veznik po svome obliku dosta podseća na veznik indoevropskog porekla *ki*, koji je prisutan u savremenom turskom jeziku, ali zapravo predstavlja fonetsku varijantu starih veznika *daki*, *dagı*, *dahı* koji su prisutni u jezicima koji pripadaju zapadnoj grupi turskih jezika. U starom turskom jeziku ovaj veznik je imao značenje srpskih veznika „i“, „da“ i „koji“. U savremenom turskom jeziku njegov ekvivalent su veznik *ve* (i) i postpozicija *ile* (sa)³⁰.

Gerundij na *-ip*

Dodavanjem nastavka *-ip* na glagolsku osnovu gradi se gerundij koji u identičnom obliku postoji i u savremenom turskom jeziku. On označava radnju koja se dogodila neposredno pre neke druge radnje i njegovo osnovno značenje je sukcesivnost. Prema tome, ovaj gerundij se na srpski jezik prevodi finitnim glagolom iza kojeg stoji sastavni veznik „i“, „pa“, „te“ ili samo zapeta. Gerundij na *-ip* je bio veoma prisutan u turskom jeziku iz perioda Karahanida.³¹ Za njegovu frekventnost u savremenom turskom jeziku u velikoj meri je zaslužna i jezička reforma koji je ovaj gerundij videla kao adekvatnu zamenu arapskome vezniku *ve*.

Gerundij na *-ka/-ke*

Kao i mnogi gerundiji u savremenom turskom jeziku i ovaj gerundij iz starog turskog jezika ima vremensko značenje. On ima značenje veznika „dok“ i „kad“ u vremenskim rečenicama.

Veznik *esbab tüze*

Ovaj složeni veznik u sebi sadrži množinu arapske reči *sebeb* (uzrok) i samim tim implicira da je reč o uzročnom vezniku. U savremenom turskom jeziku njemu odgovara veznik *bunun için* u značenju „zato“ i „zbog toga“.

Veznik *ya*

³⁰ N. Haceminoğlu, op. cit., str. 98.

³¹ Ibid., str. 171.

Ovaj veznik je veoma čest u savremenom turskom jeziku i u značenju rastavnog i suprotnog veznika „ali“ i „ili“. Osim toga, ovaj veznik, poput veznika *ki*, može imati deiktičko značenje, pa čak se može pojaviti i u značenju uzvika. Sinonimi u savremenom turskom jeziku su: *veya, yahut, yoksa, fakat*.

Veznik *tip*

Ovaj veznik više nije u upotrebi. Umesto njega u savremenom turskom jeziku se pojavljuje gerundij *diye*, koji nosi značenje namernog veznika „da bi“. U tom slučaju se upotrebljava sa optativom ili imperativom. Osim toga, u savremenom turskom jeziku ovaj gerundij ima i značenje interpunkcijskog znaka navoda.

Veznik *tiyü*

Po svom obliku ovaj gerundij podseća na gerundij *-diye* u savremenom turskom jeziku. Kao i njegov noviji oblik, gerundij na *-tiyü* se može pojaviti u funkciji znaka navoda, odnosno markera za direktni govor, pošto u ranoj fazi razvitka turskog jezika nisu postojali interpunkcijski znaci. Isto tako, kao i prethodni gerundij može imati i namerno značenje.

Veznik *artuk*

Ovaj veznik predstavlja stariji oblik savremenog vezničkog priloga *artuk* u značenju „konačno“, „više“, „još“ i upotrebljava se u zaključnim ili vremenskim rečenicama. Njegovi sinonimi u savremenom turskom su *bunun için* i *fakat* u značenju „za to, zbog toga, samo, ali“. Veznik *artuk* je nastao glagolske osnove glagola *artmak* (povećati se) na koji je dodat u vreme starog turskog jezika veoma produktivan nastavak *-k*³².

Veznik *kerek... kerek*

³² N. Haceminoğlu, op. cit., str. 115.

Ovaj rastavni veznik se upotrebljava redupliciran i umesto njega se u savremenom turskom jeziku koristi sličan veznik *gerek... gerek* u značenju „bilo... bilo“, „a... a“, „ili... ili“. Sinonimi u savremenom turskom jeziku su *ister... ister* i *gerek... gerek*.³³

Kondicionalni veznik -se

Ovaj veznik je u nepromenjenom obliku prisutan u savremenom turskom jeziku. Koristi se za formiranje kondicionalnih rečenica sa značenjem „ako“ i „kad bi“ na taj način što dolazi na infinitivnu osnovu glagola. Potrebno je napomenuti da se ovaj kondicionalni nastavak pojavljuje u mnogim zavisnim rečenicama, najčešće u vremenskim. Sam veznik predstavlja izuzetak u turskom jeziku zato što, s obzirom da je partikula i da se piše zajedno, može podjednako da dođe i na glagole kao i na imenice.³⁴

Veznik *meger*

Ovaj veznik postoji i danas u nešto izmenjenom obliku. Kao i njegov oblik u savremenom jeziku i on nosi značenje suprotnog veznika „ali“, „nego“ i sintagme „s obzirom na to da“ za uvođenje uzročne rečenice. Fonetska varijanta ovog starog veznika u savremenom turskom jeziku je *međer*. Sinonimi u savremenom turskom jeziku su *fakat* (samo), *demek ki* (znači), *öyleyse* (u tom slučaju), *-den başka* (osim toga). U turski jezik je došao iz persijskog, i prisutan je u kipčaćkom, čagatajskom i turskom jeziku iz perioda Karahanida. Osim što ima funkciju subordinatora, ovaj veznik se može naći i na početku rečenice, čime dobija značenje zaključnog veznika.

Veznik *üçün*

U savremenom turskom jeziku ovaj veznik postoji u obliku *için* i upotrebljava se na isti način kao i u starom turskom jeziku. Morfološki predstavlja postpoziciju koja se na srpski jezik najčešće prevodi našim predlozima „za“, „zbog“, „da bi“ i samim tim se koristi za formiranje namernih i uzročnih rečenica. Prisutan je i na najranijim pisanim spomenicima na turskom jeziku kao što su Orhonski natpisi. I dalje postoji neslaganje turskih i zapadnih turkologa na u pogledu upotrebe, već u pogledu porekla ovog veznika.

³³ N. Haceminoğlu, op. cit., str. 104.

³⁴ Ibid., str. 151.

Veznički prilog *bari*

Ovaj veznik, koji često dolazi na početak ili kraj rečenice, ima značenje količinskog priloga „barem“, „jedanput“, ili vremenskog priloga. U jeziku orhonskih spomenika je imao značenje: *bütünü, hepsi, tamamı* (sve, ukupno)³⁵. U turski jezik je ušao iz persijskog. U savremenom jeziku egzistira paralelno sa neologizmima *en azından, hiç olmazsa* i *hiç değilse*.

Veznik *bile*

Ovaj veznik predstavlja stari oblik savremene postpozicije *-ile* koja nosi značenje instrumentala koji ne postoji u savremenom turskom jeziku kao poseban padež, već se može odvojeno pisati iza reči. Shodno tome, on se prevodi našim veznikom „i“ i predlogom „sa“. U različitim razdobljima turskog jezika ovaj veznik je imao značenja pojačavanja i postpozicije. Prisutan je u starom anadolijskom jeziku, kao i u čagatajskom i kipčaćkom. Fon Gaben u svojoj gramatici starog turskog jezika definiše ovaj veznik kao gerundij glagola *birilmek* u obliku *birile*³⁶, dok turski gramatičari smatraju da je nastao od skraćenog infinitiva *birle* u značenju „biti ujedinjen“ i da je potom došlo do ispadanja foneme *r* po analogiji sa primerom *arslan > aslan* (lav).

Gerundij na *-ğınça*

Ovo nije veznik u pravom smislu te reči, ali je sigurno marker koji postavlja jasnu granicu između zavisne i nezavisne rečenice, odnosno ponaša se kao koordinator dveju rečenica. U ovom slučaju reč je o vremenskoj rečenici koja se na srpski prevodi upotrebom vremenskog veznika „kada“. Formira se dodavanjem na infinitivnu osnovu glagola. U savremenom turskom jeziku njemu kao morfofonološki ekvivalent odgovaraju gerundiji sa nastavcima *-dikça, -ınca*. S obzirom da se značenje ovog gerundija u starom turskom jeziku odnosi na granicu do koje je trajala neka radnja, pravi ekvivalent u savremenom turskom jeziku zapravo bi predstavljao gerundij sa postpozicijom *-ıncaya kadar* čije bi značenje u srpskom jeziku bilo „dok ne“³⁷

³⁵ N. Hacıeminoğlu, op. cit., str. 51.

³⁶ A. Von Gabain, *Eski Türkçe Grameri*, str. 140.

³⁷ Z. Ölmez, M. Kaçalın, *XI-XIII. Yüzyılların Türkçesi*, str. 56.

Veznik –da / –de

Ovaj veznik je zapravo partikula za naglašavanje *-da/-de* i dolazi posle glagola u aoristu ostvarujući tako vremensko značenje. Ovakav oblik vremenske rečenice nije prisutan u savremenom turskom jeziku. Umesto njega se pojavljuje gerundij *iken* ili *madan/meden*. Na srpski jezik se prevodi vezničkim prilogom „kada“ ili „pre nego“³⁸.

Veznik –ok / –ök

Ova partikula je sinonim prethodnog veznika. U gokturskom jeziku kao i u jeziku Karahanida i Ujgura je imao različita značenja. Kao i veznik *-da / -de* i ovaj veznik dolazi iza reči i poštuje zakon vokalne harmonije. U zavisnosti od mesta u rečenici, ovaj veznik može imati značenja koja su sinonimna različitim veznicima u savremenom turskom jeziku: *de, dahi, bilhassa, bizzat, yine, srrf, yalnız, ise*.³⁹

Veznik -de berü

Nije zabeleženo mnogo slučajeva sa ovim vremenskim veznikom. Po svom obliku on predstavlja postpoziciju koja dolazi posle imenice u lokativu. Prevodi se vremenskom rečenicom sa prilogom „od kada“. U savremenom turskom jeziku postoje oblici *beri* i *bu yana* i oni, za razliku od starije verzije, dolaze posle imenice u ablativu.

Veznik hem

Ovaj sastavni veznik „i“ postoji i u savremenom turskom jeziku. Prisutan je takođe i reduplicirani oblik *hem... hem* koji se na srpski jezik prevodi oblikom „i... i“ ili već postojećim turcizmom „em... em“. Po svome poreklu predstavlja veznik iz persijskog jezika.⁴⁰

2.3.1. Asindetski način povezivanja naporednih i zavisnih rečenica u delu *Kutadgu Bilig*

³⁸ N. Hacieminoglu, op. cit., str. 101

³⁹ Ibid., str. 101.

⁴⁰ Ibid., str. 102.

Turski jezik spada u aglutinativne jezike. Poput finskog, mađarskog, japanskog ili gruzijskog jezika, on sadrži veliki procenat morfema po reči što ga svrstava u sintetičke jezike. Inače, svi aglutinativni jezici pokazuju ovu tendenciju. U skladu sa ovim je i ustrojstvo u rečenici u kojoj se rečenični delovi ne mogu slobodno razmeštati, kao što je to slučaj sa flektivnim jezicima poput srpskog. Zbog toga, sâm redosled reči u sintagmi određuje njenu vrstu, odnosno red rečenica ukazuje na njihov međusobni odnos. Asindetske rečenice su česte, kako u književnom, tako i u govornom turskom jeziku.

2.4. Veznici u periodu tanzimata

Period tanzimata je izuzetno značajno razdoblje u novijoj istoriji Turske. On predstavlja seriju reformi u Osmanskom carstvu koje su se spovodile između 1839. i 1876. godine za vreme vladavine sultana Mahmuda II, Abdulmedžida I i Abdulaziza. Ove reforme su se odvijale pod velikim uticajem Evrope i imale su za cilj da od teokratskog društva, kakvo je tada bilo Osmansko carstvo, naprave modernu državu po uzoru na evropske.

Većina reformi je sprovedena po uzoru na one iz perioda Napoleonove vladavine. Reforme su garantovale ravnopravnost svim stanovnicima, zaštitu njihove imovine, ukidanje ropstva, kao i uvođenje institucija po uzoru na evropske.

Što se tiče jezika, ni njega nije mogao da zaobiđe talas reformi. S jedne strane, u ovom periodu se nastavilo sa negovanjem klasičnih književnih formi iz doba divanske književnosti, kao što su poezija i historiografija, a s druge strane, počele su da se razvijaju nove književne vrste kao što su priče, romani, članci, pozorišni komadi i kritika. Najpre se počelo sa prevodjenjem klasika francuske poezije i proze. Na taj način su u jezik prodrle mnoge novine i to se može videti po velikom broju francuskih pozajmljenica u turskom jeziku. Ne samo da je novina bilo na polju leksike već ih je bilo i na sintaksičkom nivou, pa se sve više sreću rečenice i konstrukcije koje podsećaju na indoevropske. Time bismo došli i do naše teme – veznika i vezničkih priloga. U ovom periodu se može primetiti veliki broj veznika u odnosu na rane turske pisane spomenike. Isto tako, broj veznika, kao i učestalost njihove upotrebe u savremenom turskom jeziku po broju premašuju one iz perioda tanzimata.

Ovim radom je nemoguće obuhvatiti čitav korpus književnosti iz doba tanzimata, kao i stalno rastuće moderne književnosti. Zbog toga bismo se mogli ograničiti na neka najrepresentativnija dela iz oba perioda. Iz perioda tanzimatske književnosti mogu se izdvojiti sledeća dela: *Karabibik*,⁴¹ *Araba Sevdası*,⁴² *Sergüzeşt*⁴³ i *Taaşşuk-ı Tal'at ve Fitnat*.⁴⁴ Što se tiče nove turske književnosti, tu su uzeta sledeća dela: *İnce Memet*,⁴⁵ *Küçük Ağa*,⁴⁶ *Bir Düşün Gecesi*⁴⁷.

Kada su u pitanju veznici koji uvode eksplanativne ili izrične rečenice (*açıklama*), u periodu tanzimata se beleži 85, a u savremenom jeziku 108 različitih veznika. To ukazuje ne povećanje broja veznika za oko 22%. Najveći porast upotrebe beleže veznici *ama*, *demek* i *artık*.

U slučaju suprotnih veznika (*zıtlık*) primećeno je da je njihov broj u ranijem periodu bio 22, a da u kasnijem periodu taj broj narasta na 39. Neki veznici su s vremenom postajali frekventniji, a neki su isto tako gubili na svojoj frekventnosti. Tako se skoro udvostručila učestalost upotrebe veznika *ama*, *amma* i *ancak*, ali se zato jako smanjila upotreba veznika *lakin*. Razlog za to je vrlo jednostavan: jezička reforma koju je počelo da sprovodi Tursko lingvističko društvo 1932. godine je kao jedan od ciljeva imala čišćenje leksike od arapskih i persijskih reči kojih je do tada bilo u izobilju, barem kada je u pitanju bio književni jezik.

Kod veznika koji uvode zaključne rečenice ne primećuje se učestalije korišćenje, izuzev činjenice da je veznik *nihayet* počeo mnogo manje da se upotrebljava.

Dopusni veznici su se isto tako umnožili kada se pogleda savremena turska književnost. Ako ih je ranije bilo 30, danas ih ima 43. Iako su arapskog porekla, veznici *hatta* i *zaten* se veoma često upotrebljavaju.

Veznici koji izražavaju pretpostavku i poređenje (*tahmin/ihtimal*) broje najmanje predstavnika, ali se među njima pojavljuje najveća koherentnost. Naime, oni su se najmanje menjali i najmanje su bili na udaru reformi, jednostavno zato što za njih nije bilo moguće pronaći alternativu. Ti veznici su: *galiba*, *belki*, *belki de*.

⁴¹ N. Nabizade, *Karabibik*, İzmir, 1996.

⁴² R. M. Ekrem, *Araba Sevdası*, 1985.

⁴³ S. P. Sezai, *Sergüzeşt*, Ankara, 1984.

⁴⁴ Ş. Sami, *Taaşşuk-ı Tal'at ve Fitnat*, Ankara, 1979.

⁴⁵ Y. Kemal, *İnce Memet*, Ankara, 2005.

⁴⁶ T. Buğra, *Küçük Ağa*, İstanbul, 1997.

⁴⁷ A. Ağaoğlu, *Bir Düşün Gecesi*, İstanbul, 2005.

Kao jedan od načina obogaćivanja i čišćenja turskog jezika od stranih reči, Tursko lingvističko društvo koristilo je i metod traženja alternativnih rešenja u drevnim tekstovima. Taj metod je poznat kao „pročešljavanje“ ili *tarama* (tur.). Tim procesom je iz upotrebe skoro u potpunosti izbačen uzročni veznik *zira* i na njegovo mesto je došao veznik *çünkü*. Ovaj veznik se pojavljuje i u delu *Kutadgu Bilig* iz 11. veka.

Veznici koji su bili veoma učestali u periodu tanzimatske književnosti, poput *bahusus*, *filhakika*, *filvaki*, *o cihetle*, *heyhat*, skoro u potpunosti su nestali iz savremenog jezika. Naravno, oni i dalje postoje u korpusu turskog jezika i ne može se sa apsolutnom sigurnošću tvrditi da se ne mogu naći i u savremenim delima, posebno kada se ima u vidu pesnička sloboda.

Iz ovoga proizlazi da se broj veznika u turskom jeziku s vremenom povećava i da turska sintaksa sve više naginje indoevropskom modelu, budući da ima veznike za skoro sve tipove zavisnih i naprednih rečenica. Za to ne treba kriviti tanzimatske reforme koje su težile evropskom modelu, pošto je još i tada u turskom jeziku postojao priličan broj reči, kao i rečeničnih modela po uzoru na persijski jezik. To je, slobodno se može reći, napravilo pogodno tlo za uvećanje broja veznika, shodno oslanjanju rečeničnog modela na evropski. Dakle, stari veznici su samo zamenjeni novim i njihov broj se značajno povećao.

3. VEZNICI I VEZNIČKI PRILOZI U SAVREMENOM TURSKOM JEZIKU

3.1. Veznici u gramatikama turskog jezika

Osim dijahronijskog pristupa koji je bio korišćen u prethodnom delu i koji nama pokazuje do kakvih je promena došlo u korpusu veznika turskog jezika, neophodno je obratiti pažnju i na savremeni turski jezik. Budući da je turkologija nauka koja se sve više razvija, postoji značajan broj gramatika turskog jezika koje sa većim ili manjim uspehom definišu i klasifikuju veznike u savremenom turskom jeziku.

Termin veznik nije nešto što se od samog početka primećivalo u strukturi turske rečenice. Žan Deni (*Jean Deny*), jedan od prvih gramatičara turskog jezika, deli reči turskog jezika u tri grupe: imenice, glagoli i partikule (*ad, eylem ve ilgiç*).⁴⁸ Veznici se, shodno tome, svrstavaju u treću grupu.

Naravno, ovo su bili pionirski počeci u promišljanju turske gramatike. Nešto kasnije, poznati ruski turkolog Kononov (*Андрей Николаевич Кононов*) daje detaljniju podelu reči u turskom jeziku. On smatra da se reči prema svom značenju, obliku i sintaksi dele na jedanaest grupa: imenice, prideve, pridevske brojeve, zamenice, glagole, priloge, sufikse, veznike, partikule, uzvike i onomatopeje.

U delu *Sözcük Türleri* Dogana Aksana (*Doğan Aksan*), prvog turskog značajnijeg lingviste posle Žana Denija, postoji sedam vrsta reči: imenice, pridevi, prilozi, partikule, veznici, uzvici i glagoli.⁴⁹

S druge strane, Zeynep Korkmaz (*Zeynep Korkmaz*) daje drugačiju podelu reči u turskom jeziku.⁵⁰ Prema njenom mišljenju, reč predstavlja sve što u pogledu sintakse i funkcije ima svoj smisao. Zbog toga, generalno, reči deli u tri grupe: imenice, reči sa glagolskim smislom i ostale reči. U prvu grupu spadaju pridevi i zamenice, u drugu grupu one koje nose značenje glagola, a u trećoj grupi su sve ostale reči kao što su usklici, veznici i partikule. U svojoj drugoj knjizi *Şekil Bilgisi*, reči je podelila u četiri grupe: reči imenskog porekla (imenice, pridevi, zamenice i prilozi), glagoli i reči glagolskog značenja, funkcionalne reči (postpozicije i veznici) i funkcionalne i smislene reči (uzvici).⁵¹ Prema tome, veznici spadaju u funkcionalne reči. Tahsin Banguoglu (*Tahsin*

⁴⁸ J. Deny, *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, str. 56.

⁴⁹ D. Aksan, *Sözcük Türleri I*, str. 23.

⁵⁰ Z. Korkmaz, *Türkçede Edat Konusu ve Gramerlerimizde Bu Konu İle İlgili Sınıflandırma Sorunu*, str. 229.

⁵¹ Z. Korkmaz, *Türkiye Türkçesinin Grameri (Şekil Bilgisi)*, str. 1091–1093.

Banguoğlu) reči svrstava u osam grupa (prema značenju): imenice, pridevi, postpozicije, uzvici, veznici, glagoli i prilozii.⁵²

Prema Muharemu Erginu (*Muharrem Ergin*), reči su podeljene na osnovne i pomoćne. Tako imenice i glagoli spadaju u osnovne, a postpozicije koje imaju funkciju veznika – u pomoćne.⁵³

Ahmet Dževat Emre (*Ahmet Cevat Emre*) je reči podelio u tri grupe – na osnovu značenja, morfologije i sintakse.⁵⁴ On je, zahvaljujući više gledanju iz sintaksičkog ugla, veznicima smatrao bilo koje jezičko sredstvo i reč koja stoji između rečenica i koja ih povezuje na bilo koji način.

Oja Kajnak (*Oya Kaynak*), u svojoj gramatici *Morfemi u turskom Turske*, vrste reči posmatra kroz leksički zavisne reči (glagoli), leksički nezavisne morfeme (imenice, pridevi i prilozii) i funkcionalne nezavisne morfeme (predlozi, zamenice i veznici).⁵⁵

Nuretin Demir (*Nurettin Demir*) i Emine Jilmaz (*Emine Yılmaz*) reči dele u tri grupe: imenice, glagoli i druge reči, čime bi veznici potpali pod ovu treću grupu.⁵⁶

Metin Karaors (*Metin Karaörs*) pravi generalnu podelu na nezavisne i zavisne reči. Shodno tome, veznike je svrstao u grupu zavisnih reči.⁵⁷

Ahmed Buran (*Ahmet Buran*) je u svom članku „Sufiksacija turskih reči i poreklo sufiksa“ reči podelio u samo dve grupe. To su osnovne i pomoćne reči. Dakle, kao i u prethodnim slučajevima, veznici su svrstani u grupu pomoćnih reči.⁵⁸

Makedonski turkolog Oktaj Ahmed (*Oktay Ahmed*) smatra da veznici nisu od ključnog značaja za semantiku turske rečenice, pošto se umesto njih mogu upotrebiti interpunkcijski znaci.⁵⁹ Ipak, on deli veznike po svom poreklu na: veznike turskog, stranog i mešanog porekla. Što se tiče njihovog sastava, veznici su razvrstani na: proste, izvedene, složene i grupisane. Funkcionalna klasifikacija veznika je slična onoj kod savremenih turskih gramatičara i sadrži veznike za: nabranjanje, razdvajanje, intenziviranje, srodnost, objašnjenje, zaključivanje, suprotnost, insistiranje.

⁵² T. Banguoğlu, *Anahatlarile Türk Grameri*, str. 26.

⁵³ M. Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, str. 329.

⁵⁴ A. C. Emre, *Türk Dilbilgisi*, str. 19.

⁵⁵ O. Kaynak, *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, str. 35–44.

⁵⁶ N. Demir, E. Yılmaz, *Türk Dili El Kitabı*, str. 196–200.

⁵⁷ M. Karaörs, *Türk Lehçelerinde Karşılaştırmalı Şekil ve Cümle Bilgisi (Cümle Tahlilleri)*, str. 436.

⁵⁸ A. Buran, *Türkçede Kelimelerin Ekleşmesi ve Eklerin Kökeni*, str. 209.

⁵⁹ A. Oktay, *Вовед во морфологија на турскиот јазик*, str. 214.

Kao što se može zaključiti iz napred navedenog, u pogledu klasifikacije reči među gramatičarima nema neke naročite saglasnosti. Neki su veznike okarakterisali kao posebnu vrstu reči, a drugi su ih svrstavali u gramatičke partikule. Možda bi najbolje bilo te reči okarakterisati kao smislene i funkcionalne. Smislene – zato što stvaraju smislene odnose između reči i rečenica, a funkcionalne – zato što vrše funkciju povezivanja reči i rečenica.

Iako Muharem Ergin ne koristi termin veznik (*bağlaç*), on ih svrstava u gramatičke partikule (*edat*) i koristi termin *bağlama* (sveza).⁶⁰

Tundžer Gulensoj (*Tuncer Gülensoy*) proučava veznike u sklopu partikula koje deli na tri grupe, od kojih veznici čine treću grupu – vezničke partikule (*bağlama edati*).⁶¹

Sezai Güneş (*Sezai Güneş*) u svojoj gramatici koristi isti naziv kao i Gulensoj.⁶²

Ruski gramatičar Kononov obrađuje veznike i postpozicije u posebnom odeljku. Mehmet Hengirmen koristi termin *bağlaç* u okviru grupe *eş görevli sözcükleri* (reči sa vezničkom funkcijom).

Gronbeh (*Kristian Grönbech*) u svom delu *Türkçenin Yapısı*⁶³ za veznike koristi termin *bağ* i smatra da je ova vrsta reči u suštini strana turskom jeziku. Na ovu njegovu tvrdnju bi se mogao nadovezati Tahir Nedžat Gendžan (*Tahir Nejat Gencan*) koji smatra da su veznici u turskom jeziku veoma malo zastupljeni u poređenju sa drugim vrstama reči. Većina veznika koji se koriste u turskom jeziku poreklom su iz persijskog i arapskog jezika. On takođe koristi termin *bağlaç*.

Lejla Karahan (*Leyla Karahan*) koristi sličan termin, a to je veznička grupa (*bağlama grubu*).

Pored ranije navedenih gramatičara, spomenućemo i ostale koji u svojim delima koriste termin *bağlaç*. To su Kaja Bilgegil (*Kaya Bilgegil*)⁶⁴, Nuretin Koç (*Nurettin*

⁶⁰ M. Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, str. 332.

⁶¹ T. Gülsevin, *Türkçe El Kitabı*, str. 425.

⁶² S. Güneş, *Türk Dili ve Anlatım Bilgisi*, str. 238.

⁶³ K. Grönbech, *Türkçenin Yapısı* (prev.: Mehmet Akalın), Ankara, 1995.

⁶⁴ K. Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*, str. 227.

Koç)⁶⁵, Hajdar Ediskun (*Haydar Ediskun*)⁶⁶, Muhitin Bilgin (*Muhittin Bilgin*)⁶⁷, Oja Kajnak (*Oya Kaynak*)⁶⁸ i Mustafa Ozkan (*Mustafa Özkan*)⁶⁹.

3.2. Definicije veznika u gramatikama na turskom jeziku

Nesumnjivo je da su svi gramatičari prepoznali vezničke odnose u turskom jeziku, ali su svakako imali različite poglede kada je u pitanju njihovo definisanje.

Nedžmetin Hadžieminoglu (*Necmettin Hacıeminoğlu*) kaže za njih da su to „reči koje u pogledu značenja ili svoga oblika povezuju reči, grupe reči ili rečenice“.⁷⁰

Muharem Ergin, Tundžer Gulsoj, Tahsin Banguoglu smatraju da su veznici „gramatičke partikule koje svojim oblikom ili značenjem povezuju reči, rečenice ili grupe reči stvarajući odnose između njih“. Banguoglu čak kaže da veznici (tur. *bağlam*, engl. *conjunction*) „povezuju dve reči u rečenici, dva rečenična dela, dve rečenice a ponekad i dva paragrafa“.⁷¹

Najjednostavniju definiciju veznika dali su Nuretin Demir i Emine Jilmaz nazvavši ih „elementima koji u pogledu značenja i funkcije povezuju reči, sintagme i rečenice“.⁷²

Pod uticajem generativne gramatike, Tahir Nežat Gendžan smatra da su veznici „reči koje služe za semantičko povezivanje rečenica, fraza i istorodnih elemenata“.⁷³

Hajdar Ediskun je veoma usko promatrao vezničke odnose, usredsređujući se samo na veznike u morfološkom smislu. On je, shodno tome, veznike okarakterisao kao „reči koje same po sebi nemaju značenje, ali u pogledu funkcije ili značenja povezuju rečenice, istu vrstu reči ili grupu“⁷⁴.

Mehmet Hengirmen⁷⁵, Mustafa Ozkan⁷⁶ i Muhitin Bilgin⁷⁷ daju skoro identične definicije veznika – „reči koje povezuju reči, sintagme i rečenice“.

⁶⁵ N. Koç, *Yeni Dilbilgisi*, str. 59–62.

⁶⁶ H. Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, str. 302.

⁶⁷ M. Bilgin, *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, str. 310.

⁶⁸ O. Kaynak, *Türkçede Bağlaçlar*, *Türk Dili Dergisi*, Ankara, 1969, C. XIX, str. 697–705.

⁶⁹ M. Özkan, *Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*, str. 539

⁷⁰ N. Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, str. 113.

⁷¹ T. Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, str. 390.

⁷² N. Demir, E. Yılmaz, op. cit., str. 200.

⁷³ T. N. Gencan, op. cit., str. 482.

⁷⁴ H. Ediskun, op. cit., str. 302.

⁷⁵ M. Hengirmen, op.cit., str. 175.

⁷⁶ M. Özkan, op. cit., str. 539.

⁷⁷ M. Bilgin, op. cit., str. 310.

Najiscrpniju definiciju veznika dala je Zejnep Korkmaz, po kojoj su veznici „gramatički elementi koji u pogledu forme i značenja povezuju reči, grupe reči, rečenice, a ponekad i cele paragrafe i koji zahvaljujući svojoj funkciji stvaraju smislene odnose između reči koje povezuju“.⁷⁸

Gronbeh, koji koristi termin *bağlar*, ima najradikalniji pristup od svih pomenutih gramatičara. On tvrdi da u turskom zapravo ne postoje veznici i da svaka njihova upotreba dovodi do kvarenja jezika. Korišćenje veznika, iako izuzetak, uglavnom predstavlja upotrebu stranih reči, koji na taj način u pogledu sintakse turski jezik stavljaju pod uticaj stranih jezika. Zbog toga u severnim turskim dijalektima, koji su veoma konzervativni, uopšte nema veznika. Takvi sintaksički odnosi postižu se nizanjem (*sıralama*) reči ili rečenica i njih povezuju razni glagolski oblici koji mogu da iskažu i najfinije odnose između rečenica. Svako korišćenje „veznika“, po njemu, „predstavlja skrnavljenje jezika“.⁷⁹

Banguoglu, nasuprot tvrdnjama Gronbeha, smatra da čak još u starom turskom jeziku (*Eski Türkçe*) postoji grupa reči koja vrši funkciju veznika, ali je njihov broj mali.

U ovom radu su pobrojani veznici koji se pojavljuju u starom razdoblju turskog jezika. Banguoglu smatra da postoje dva razloga koja su prouzrokovala nedostatak veznika u turskom jeziku. Jedan je taj što turskim jezicima uopšte, zbog kratkoće iskaza, više odgovaraju asindetski odnosi, a drugi – što u turskim jezicima postoji veliki broj reči koje nose značenje glagola (gerundiji, participi, proparticipi, infinitivne forme) i koji se mnogo češće koriste za izražavanje zavisnih i nezavisnih odnosa među rečenicama.⁸⁰

Prema definicijama koje daju, svi spomenuti gramatičari se u pogledu razvoja veznika u turskom jeziku mogu svrstati u dve grupe. Prvu grupu predstavljaju gramatičari kao što su Gronbeh, Deni, Gendžan, Mansuroglu (*Mansuroğlu*), Korkmaz i Ergin, koji tvrde da turski jezik u suštini nema veznike i da su se oni pojavili u poslednjih nekoliko stoleća pod uticajem stranih jezika. Drugu grupu čine Hadžieminoğlu i Banguoglu, koji smatraju da je pogrešno objašnjenje po kojem su se veznici u turskom jeziku pojavili samo pod uticajem stranih jezika.

⁷⁸ Z. Korkmaz, *Türkiye Türkçesinin Grameri (Şekil Bilgisi)*, str. 1091.

⁷⁹ K. Grönbech, op. cit., str. 44–45.

⁸⁰ T. Banguoğlu, op. cit., str. 393.

3.3. Poreklo veznika prema turskim gramatičarima

Hadžieminoğlu smatra da veznici u turskom jeziku nisu u upotrebi samo zahvaljujući stranim jezicima, već da u strukturi turskog jezika postoji mnogo veznika koji su formirani na korpusu izvorno turskih reči, kao i od stranih i domaćih reči. Iako Ergin, Mansuroğlu i Deni kažu da su to mahom arapske i persijske reči, Hadžieminoğlu navodi da se od perioda *Kutadgua Biliga* postepeno smanjuje broj i raznovrsnost partikula, ali da zato broj veznika raste. To proizlazi iz razvitka i sve šire upotrebe turskog jezika.⁸¹

Banguoğlu smatra da je pogrešno reći da su veznici nastali pod uticajem stranih jezika. Oni su, zapravo, samo preuzeti kao posebna vrsta reči. Za to krivi prevodioce, pošto su oni tokom prevođenja uveli u turski mnoge arapske i persijske veznike.⁸²

O pojavi veznika na sličan način se izjašnjava i Mansuroğlu, koji kaže da su veznici u turski jezik počeli da ulaze još u periodu Ujgurske države, kroz prevode religijskih tekstova. Bilo je, naime, potrebno da se sveti tekstovi prevedu „od reči do reči“, da se ne bi nimalo izgubilo na smislu, što je dovelo do toga da su u tekst ušle sinonimne reči, veznici i partikule koje povezuju zavisnu sa glavnom rečenicom.⁸³

Deni tvrdi da veznici preuzeti iz stranih jezika menjaju svoje značenje i da turski jezik nije sklon da ih posmatra kao nezavisne reči, već kao enklitike ili neakcentovane sufikse.⁸⁴

Prema svemu što je u navedenim gramatikama rečeno o veznicima, može se reći da u ranim turskim tekstovima nije bilo mnogo veznika, ali da se njihov broj s vremenom povećavao i da su najverovatniji razlozi za to:

- široka upotreba i menjanje turskog jezika tokom kojeg se javlja potreba za veznicima,
- supstantiviranje određenih glagola i imenica,
- uticaj prevoda sa stranih jezika,

⁸¹ N. Hacıeminoğlu, op. cit., str. 112.

⁸² T. Banguoğlu, op. cit., str. 394.

⁸³ M. Mansuroğlu, op. cit., str. 59.

⁸⁴ J. Deny, op. cit., str. 956.

- preuzimanje veznika iz stranih jezika,
- nedostatak građe iz najranijeg perioda turskog jezika koja bi možda pokazala da postoji mnogo veći broj veznika nego što se misli.

3.4. Klasifikacija veznika prema turskim gramatičarima

U gramatikama turskog jezika do sada nije bilo sveobuhvatne i detaljne klasifikacije veznika. U savremenom turskom jeziku su prisutni termini *edat* i *bağlaç*. Prvi je definisan kao partikula koja sama nema značenje, koja dolazi posle imenica i služi za povezivanje više reči. S druge strane, termin *bağlaç* se smatra vrstom partikule (*edat*) koja služi za povezivanje više reči ili rečenica u određenom odnosu.

Omer Demirdžan (*Ömer Demircan*) u svom članku „Veznici i njihova upotreba u turskom jeziku“ daje podelu veznika na subordinativne i koordinativne.⁸⁵

Muharem Ergin veznike deli u šest grupa: veznike za nabranje (*sıralama edatları*), veznike za izjednačavanje (*denkleştirme edatları*), suprotne veznike (*karşılaştırma edatları*), veznike na početku rečenice (*cümle başı edatları*), veznike na kraju rečenice (*sona gelen edatlar*) i veznike za naglašavanje (*kuvvetlendirme edatları*).⁸⁶

Tahir Nežat Gendžan je veliki broj veznika podelio prema njihovoj građi na: proste veznike (*yalın bağlaçlar*), izvedene veznike (*türemiş bağlaçlar*), složene veznike (*bileşik bağlaçlar*), funkcionalne veznike (*öbekleşmiş bağlaçlar*) i veznike stranog porekla (*yabancı kökenli bağlaçlar*).⁸⁷

Oja Kajnak daje podelu na osnovu morfologije i semantičke funkcije. U pogledu morfologije veznici su podeljeni na: veznike u formi jedne reči (prosti i sastavljeni) i veznike u formi sintagme (proste i složene). U pogledu značenja i funkcije podeljeni su na: veznike za reči (*kelime bağlaçları*), rečenične veznike (*cümle bağlaçları*) i veznike koji povezuju reči i rečenice (*kelime ve cümle bağlaçları*).⁸⁸

⁸⁵ O. Demircan, *Türkçede Bağlam İşlevleri ve Bağlayıcılar*, Türk Dilbilim Konferansı Bildirileri, str. 47.

⁸⁶ M. Ergin, op. cit., str. 329.

⁸⁷ T. N. Gencan, op. cit., str. 483.

⁸⁸ O. Kaynak, op. cit., str. 697–705.

U svojoj gramatici, Hengirmen deli veznike na: proste (*yalın*), izvedene (*türemiş*), složene (*bileşik*) i funkcionalne (*öbekleşmiş*).⁸⁹

Banguoglu je u svojoj gramatici upotrebio termin *rabit* (sveza), pa ih je klasifikovao sa stanovišta njihovog značenja. Tako imamo: kopulativane (*atıf*), komparativne (*mukayese*), partitivne (*bölünme*), disjunktivne (*terdid*), adverbativne (*istidrak*), koncesivne (*temyiz*), kondicionalne (*şart*), kauzalne (*sebep*), konsektivne (*netice*) i finalne (*gate*).⁹⁰ Banguoglu, kao što je već rečeno, za veznike koristi termin *bağlam* i u svojoj gramatici ih opisuje mnogo detaljnije. Oni su podeljeni na veznike za: nizanje (*ulama*), odvajanje (*ayırtlama*), suprotstavljanje (*karşıtlama*), isključivanje (*almaşma*), ponavljanje (*üsteleme*), objašnjavanje (*açıklama*), kao i apsolutne (*salt*), dopusne (*yerverme*), uzročne (*sebep*), posledične (*sonuç*), namerne (*amaç*) i uslovne (*şart*).⁹¹

Janoš Ekman (*Janos Eckman*) u svojoj gramatici daje najprostiju podelu veznika. Oni se dele u dve grupe i to: veznike koji povezuju reči i zavisne rečenice i veznike koji povezuju zavisne rečenice sa nezavisnim.⁹²

Nuretin Demir i Emine Jilmaz daju podelu veznika na: veznike za nabranje (*sıralama bağlacları*), veznike za izjednačavanje (*denkleştirme bağlacları*), poredbene veznike (*karşılaştırma bağlacları*) i veznike na početku rečenice (*cumle başı bağlacları*).⁹³

Hadžieminoğlu svrstava veznike pod partikule (*edatlar*) i u okviru toga daje proizvoljnu podelu veznika ne vodeći računa o njihovom značenju i upotrebi. Tako su oni jednostavno podeljeni na: veznike na početku rečenice (*cumle başı edatları*), osnovne veznike (*asıl bağlama edatları*) i veznike za izjednačavanje (*denkleştirme edatları*).⁹⁴

⁸⁹ M. Hengirmen, op. cit., str. 175–196.

⁹⁰ T. Banguoğlu, *Anahatlarile Türk Grameri*, str. 302–321.

⁹¹ T. Banguoğlu, ibid., str. 42.

⁹² J. Eckman, *Cağatayca El Kitabı* (prev.: *Gunay Karaağaç*), Ankara, 2005.

⁹³ E. Demir. E. Yılmaz, op. cit., str. 200.

⁹⁴ N. Hacıeminoğlu, op. cit., str. 112–269.

3.5. Klasifikacija veznika prema strukturi

U pogledu strukture veznika iz svih navedenih gramatika može se izvesti sledeća podela veznika po stepenu njihove složenosti.⁹⁵

Jednostavni veznici (*basit yapıli bağlaçlar*) predstavljaju one veznike koji u rečenici ne primaju nikakve derivacione sufikse, koji ne mogu da se spajaju sa bilo kojom reči i koji se ne nalaze u složenim veznicima. Takvi su na primer: *ahiri, Allahdır, allahtan, ama, amma, arkasından, attıyorum, aynı, aynen, ayrı, bari, bereket, canım, de, daha, guya.*

Izvedeni veznici (*türemiş yapıli bağlaçlar*) su oni koji po svome broju predstavljaju najmanju grupu veznika. Razlog za to je činjenica da turski jezik nije sklon derivaciji veznika. Zbog toga su ovi veznici prisutni samo kao proizvod određenih reči čiji je broj veoma ograničen. Takvi su na primer: *anca, acıkkası, kısacası, anlaşılın, demek, diye...*

Sastavljeni veznici (*birleşik yapıli bağlaçlar*) su sačinjeni od dve različite reči i te reči se neretko po značenju razlikuju od značenja samog veznika. U ovu grupu spadaju veznici kao što su: *ancak, belki, belki... belki..., bilakis, bilhassa, çoğunlukla, cunki, oysa, oyleyse, neyse, halbuki, veyahut, meğerse, nitekim, sanki, halbuki...*

U vezničke grupe (*öbekleşmiş bağlaçlar*) spadaju oni veznici koji su nastali od najmanje dve reči i tako ostali ukalupljeni. Oni su podeljeni na one u formi sintagme i one u formi rečenice.

Sintagmatski veznici (*kelime grubu şeklinde öbekleşen bağlaçlar*) mogu biti: imenske sintagme, pridevske sintagme, reduplicirani veznici itd. Takvi su, na primer, veznici: *Allahın izniyle, Allahın dorusu, artık yani, asıl itibariyle, aynı dediğim gibi, aynı esnada, hele bilhassa, bir türlü, bir deyimle, bi taraf bir... bir..., biri... biri de..., bu defa, bu bunun haricinde, bunun esasında, bunun yanında, bunun yanı sıra, bunun dışında, bunun sonunda, bunun için, bunun üzerine buna göre, bundan boyle, bundan kere, bundan sonra, büyük ihtimalle...*

⁹⁵ S. Yavuz, *Türkiye Türkçesi Ağzlarında Bağlaçlar*, Diyalogolog, sayı 3, str. 57–101, 2011.

Veznici u formi rečenice (*cümle şeklinde öbekleşen bağlaclar*) predstavljaju veznike čije pravo značenje svako razume, ali se ono zbog česte upotrebe zaboravilo pa se koriste kao frazeologizmi. Takvih primera ima dosta: *e ne yapalım, allah selamet versin, allah ne verdiyse, allah izin verirse, allah var, anadın mı, arzu et, aslına bakarsan, baş bakalım, bak annatayım, bereket versin, bi bakmışla, bir bahtık, bi gorecen, bir de ne gorsun, bi de baktık, bi de bakmış, biliyonuz, bilimisin, biliyosun, bilirsin, bilmem, bak sen...*

Na kraju se može spomenuti i grupa veznika čije poreklo nije sasvim poznato (*yapısı belirlenemeyen bağlaclar*) pa se ne mogu jasno svrstati u neku određenu grupu. Postoji nekoliko takvih veznika: *ellelem, hazār, yalım.*

3.6. Podela veznika prema poreklu

Turski jezik je tokom svoje istorije pretrpeo mnoge promene. Te promene su uvek bile u skladu sa dominantnim istorijskim faktorima koji su vladali na teritorijama gde se govori ovaj jezik. Kao i savremeni engleski jezik koji sadrži latinski, francuski i anglosaksonski sloj, tako i savremeni turski jezik u sebi sadrži nekoliko različitih slojeva. Osim izvornih turskih reči, u njemu se nalazi veliki korpus arapskih i persijskih reči. Pomenuti jezici su bili jezici nauke, kulture i administracije u vreme Osmanlijskog carstva. U 19. veku, sa početkom korenitih administrativnih reformi i otvaranjem prema Zapadu, dolazi i do prodora francuskih reči, a u novijoj istoriji, sa procesom globalizacije je došlo i do prodora engleskih reči u turski jezik. Zbog toga je neophodno ukazati na različito poreklo veznika u turskom jeziku kako bi se što više olakšali njihova upotreba i razumevanje.

3.6.1. Veznici turskog porekla

Najveći broj veznika po poreklu korena pripada turskom jeziku, bez obzira na to što je uvek bilo i biće gramatičara koji veznike uopšte ne smatraju imanentnim turskom jeziku. Velike su mogućnosti turskog jezika u pogledu tvorbe novih veznika i sklonosti ka njihovoj upotrebi, kao npr.: *ayrı, atıyorum, besbelli, e şindi, e gine, e işte, e ne*

yapalım, anadın mı, anca, ancak, arkasından, artık, artuh, yoksa, ğalan aslına bakarsan, atıyorum, ayrıca, az daha, bak, bak hele, bakšana, bak sen, bađ bađalım, bađ işte, bak annatayım, bađ şindi, bađam... bađam..., belli, bir türlü, bir deyimle, bi bađmıřla, bir bađtıđ, bi taraf, bi tek, bi gorecen, biri... biri..., diyelim.

3.6.2. Veznici stranog porekla

U turskom jeziku postoji priličan broj veznika stranog porekla. To su uglavnom arapske i persijske reći, ali ima i određeni broj leksema francuskog porekla. Treba napomenuti da postoje i veznici koji su nastali kombinovanjem ovih stranih reći međusobno, ali i sa rećima iz turskog jezika.

- **Veznici arapskog porekla:** *acaba, ahiri, ama, asla, bereket, bilakis, bilahare, bilhassa, binaenaleyh, galiba, gayri.*
- **Veznici persijskog porekla:** *bari, cunku, eger, gah, gerci, guya, keşke, ki, meger, sade.*
- **Veznici tursko-arapskog porekla:** *ama genelde, artık gari, bazı... bazı da..., bereket versin, bu sebeple, bu sefer, ekseriyetde, ekseriyetle, emin ol, esas itibariyle.*
- **Veznici tursko-persijskog porekla:** *evet ama, gel ki, gene ki, ha ki, hani ya, hele ki, her neyse, hiç deđilse, neyse ki.*
- **Veznici arapsko-persijskog porekla:** *belki, madem ki, maksat ki, tabi ki, tabi ya, veya, veyahut.*
- **Veznik francusko-turskog porekla:** *normalde.*
- **Tursko-arapsko-persijski veznici:** *elbette ki, essahdan ki, halbuki... zannet ki, ya... yahut da.*

3.7. Podela veznika prema upotrebi

U skladu sa gramatikama na turskom jeziku data je podela veznika prema funkciji koju vrše u rećenici. U suřtini se veznici dele na one koji povezuju unutarrećenične

strukture i one koji povezuju rečenice. Na taj način su svi veznici koji služe za međusobno povezivanje nezavisnih i zavisnih rečenica, stavljeni i istu kategoriju.

- **Veznici za nabranje (*sıralama bağlaçları*)** su reči istog značenja ili upotrebe koje dolaze jedne iza drugih i povezuju reči i rečenice. Obično se tu radi o jednostavnom redupliciranju reči: *ama... ama..., bir... bir..., bir... bir de..., da... da..., desem... desem..., diyelim... diyelim..., gerek... gerek, hem... hem..., ile, ister... ister..., olsun... olsun.*
- **Veznici za izjednačavanje (*denkleştirme bağlaçları*)**, odnosno rastavni veznici, sastoje se od parova koji mogu zamenjivati jedan drugi i tu su da bi vezali dve nezavisne rečenice: *veyā, veyāhut, da, ya, yahut..., ya... ya..., ya... ya da...*
- **Poredbeni veznici (*karşılaştırma bağlaçları*)** su: *hem... hem..., ne... ne..., ya... ya.*
- **Veznici za naglašavanje (*pekiştirme bağlaçları*)** služe za naglašavanje radnje osnovne rečenice. Najpribližniji su veznicima za gradacione rečenice. To su: *acaba, alimallah, allah var, ama, amma, amma da, besbelli, de/da, dahi, ise...*
- **Reduplicirani veznici (*nöbetleşme bağlaçları*)** su po strukturi slični našim neodređenim zamenicama, samo što se pojavljuju u parovima. Na primer: *bazen ... bazen..., bazı... bazı ..., bir... bir..., kimi... kimi.*
- **Rečenični veznici (*cümle bağlaçları*)** mogu da služe samo za povezivanje rečenica iako prethodni veznici mogu povezivati i reči i rečenice. Takvi su na primer: *acaba, allahtan, ama, ancak, ancak ki, arkasından, artık, galan, asıl itibariyle, asla, atıyorum, aynı, bari, bereket, bereket versin, bereket versin ki, sebeple, bu durumda, bu şekilde, bu arada, bu sırada, bu acıdan, bunun haricinde, bunun esasında, bunun yanında, çünkü, de.*

3.8. Podela veznika prema položaju u rečenici

Veznici na početku rečenice (cümle başı bağlaçları) su veznici koji stoje na samom početku rečenice i semantički je povezuju sa prethodnom rečenicom. Takvi su: *acaba, allahtan, anca, ancak, ancak ki, arkasından, artık, bereket, bereket versin, bereket versin ki, beriyetden, besbelli, bilakis, bilhassa, hele bilhassa, binaenaleyh, bir türlü, bir deyimle, bir bahtık, bi yo... bi yo..., bunun için, bunun üzerine, buna göre, bundan dolayı, canım, çünkü, de.*

Veznici na kraju rečenice (cümle sonunda kullanılan bağlaçlar) su: *ama, amma, anca, artık, aslında, bah, bakam, başsana, bari, belki, belli, besbelli, bile, de.*

Početni nezavisni veznici (sadece cümle başında kullanılan bağlaçlar) dolaze na početak rečenice, ali ne moraju da povezuju rečenicu sa nekom prethodnom, osim putem konteksta: *bari, belki de, e ğari, esas, esasen, gayri, gelelim, genelde, genellikle, guya, ha ki, halihazırda, haliyle, hele.*

Veznici unutar rečenice (cümle içinde kullanılan bağlaçlar) su: *bile, de, dahi, değil, eger, ile, ise, ki, mı/mi, ve, veya, veya da.*

3.9. Podela veznika prema stepenu povezivanja

Još jedan način klasifikacije veznika koji se može naći u gramatikama na turskom jeziku je podela veznika prema stepenu povezivanja sintaksičkih struktura. Na taj način se pravi mnogo jasnija podela na veznike koji povezuju reči, grupe reči i rečenice.⁹⁶

- **Veznici za reči (kelimeleri bağlayanlar):** *ama, amma, bir... bir..., biri... biri..., de/da, eger, gerek... gerek..., hem... hem..., ile, ise, ki, mı/mi, ne... ne.*
- **Veznici za grupe reči (kelime gruplarını bağlayanlar):** *ama, amma, belki... belki..., bile..., bir... bir..., biri... biri..., de/da, hem... hem de..., ve, veya.*

⁹⁶ S. Yavuz, *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Bağlaçlar*, Diyalogolog, sayı 3, 2011, str.57–101.

- **Veznici za rečenice (cümleleri bağlayanlar):** *allahdır, allahtan, anca, ancak, ancak ki, arkasından, artık, galan, belle ki, belli, bereket, bereket versin, bereket versin ki, besbelli, bilakis, bilhassa, hele, bilhassa, binaenaleyh, bir de ne gorsun, bi de baktık, bi de bakmış, bunun dışında, bunun sonunda, bunun için, bunun üzerine, buna göre, ... mukabil, bundan dolayı, bundan boyle, bundan kere, bundan sonra, büyük ihtimalle, canım, cunku, de, uzatmayalım, uzun lafın kısası.*

3.10. Podela veznika prema načinu povezivanja

Ovaj način klasifikacije nije sasvim jasan. On predstavlja pokušaj da se veznici klasifikuju na osnovu pragmatike i čitavog konteksta na koji se odnose. Veznici u savremenom turskom jeziku, poput nekih drugih morfosintaksičkih elemenata (prisvojni sufiksi, pokazne zamenice) mogu posedovati anaforičko ili modalno značenje.

- **Veznici na početku rečenice koji upućuju na prethodnu rečenicu (başında bulunduğu cümleyi kendisinden önceki cümleye bağlayanlar):** *ama, ancak, eğer, elbet, evet ama, herhalde, keşke, kısacası, lakin, maalesef, malum, malum ya, meğer, meğerse, üstelik, velhasıl, zaten.*
- **Veznici na početku rečenice koji upućuju na narednu (başında bulunduğu cümleleri sonraki cümlelere bağlayanlar):** *bak, bakalım, bakarsın ki, canım, diyelim ki, gelelim, gerci, madem ki, neyse ki, sozum ona.*
- **Reduplicirani veznici (her iki cümleyi tekrar yoluyla birbirine bağlayanlar):** *ma... ama..., amma... amma..., bazı... bazı..., bazı... bazısı da, belki... belki..., bir... bir..., biri... biri..., biri... biri de..., biyo... biyo..., gerek... gerek..., ister... ister..., ha... ha..., hem... hem..., olsun... olsun..., ne...ne..., ya... ya...*

3.11. Veznici zabeleženi u dijalektima turskog Turske

Na osnovu veoma iscrpnog istraživanja Serdara Javuz (Serdar Yavuz) na 152 dela iz oblasti dijalektologije turskog jezika zabeležen je veliki broj veznika. Naravno, mnogi od njih predstavljaju morfofonološke varijante istog veznika ili vezničke priloge. Pored toga može se primetiti da postoji veliki broj izraza koji mogu biti veznički upotrebljeni, kao npr. *Allah bilir ki* (*Bog zna*). To je zato što u turskom jeziku postoji relativno mali broj pravih veznika. Vrednost ovog istraživanja se ogleda, pre svega, u činjenici da su veznici veoma prisutni i da su i te kako „u duhu jezika“.

1. acaba	32. ama mutlaka
2. af buyur	33. ama yalnız
3. afedersin	34. ama zaten
4. ahiri	35. aman nedir
5. aksine	36. amma
6. allahdır	37. amma mesela
7. allahtan	38. amma... amma...
8. allahın dorusu	39. amma fakat
9. allahalem	40. emme gayli
10. allahisa	41. amma gene de
11. allahın hegmeti	42. amma heralde
12. allah bilir ki	43. amma işde
13. allah bilir	44. amma da
14. allah bilir ya	45. amma ve lakin
15. allah etmesin	46. emme lekin
16. allah işde	47. emme yalnız
17. allā izin verirse	48. anadın mı
18. allān izniyle	49. anca
19. allah ne verdiyse	50. ancak
20. allah selamet versin	51. ancak ki
21. allah var	52. anlaşılın
22. allah vere de	53. arkasından
23. ama	54. arkasından da
24. ama... ama...	55. artık
25. ama belkim	56. artık gari
26. ama çünkü	57. artık yani
27. ama eralde	58. artık yoksa
28. ama fakat	59. arzu et-
29. ama qayri	60. asıl itibariyle
30. ama gene de	61. asla
31. ama genelde	62. aslında

63. aslına bakarsan
64. atıyorum
65. aynen
66. aynı
67. aynı ki
68. aynı dediğim gibi
69. aynı esnada
70. aynı şekilde
71. aynı vaziyetde
72. aynı zamanda
73. aynı zamanda da
74. ayrı
75. ayrıca
76. ayrıyeten
77. ayrıyeten de
78. az daha
79. az galsın ki
80. bak
81. bak ki
82. baş sen
83. bakam
84. bakalım
85. bak bakam
86. bahdım
87. bahdım ki
88. bakarsın ki
89. bahmiş ki olacah iş değil
90. başsana
91. bak annatayım
92. bah hele
93. baş sâ söyliyim
94. bak şimdi
95. bari
96. bazan... bazan...
97. bazı... bazı...
98. bazı... bazı da...
99. bazısı... bazısı...
100. bazı... bazısı da...
101. bazısı... bazısı... bazısı da...
102. bazıları... bazıları...
103. bazıları... bazıları da...
104. bazısına... bazısına... bazısına...
105. bazı da
106. belki
107. bekim ki
108. belki de
109. belki... belki...
110. belle ki
111. belleirim ki
112. belli
113. bereket
114. bereket versin
115. bereket versin ki
116. beribenzer
117. beriyetden
118. besbelli
119. bilahare
120. bilakis
121. bilhassa
122. hele bilhassa
123. bil-...
124. biliyorsun ki
125. bil ki
126. biliyon nu, biliyon mu
127. bilmem
128. bilemem
129. bildiğim kadarıyla
130. bile
131. binaenaleyh
132. bi baş-...
133. bir deyimle
134. bir ehdimal
135. bi görecen
136. bir görse ki
137. bir oldum ki
138. bi taraftan
139. bi tek
140. bir var ki
141. bir... bir...
142. bir... bir... de
143. bi... bi... bi de
144. bi kısım... bi kısım...
145. bi taraf... bi taraf...
146. bi yan... bi yan...
147. biri... biri...
148. biri... biri de...
149. birinin... birinin...
150. birisi... birisi...
151. birisi de... birisi de...:
152. biri(si)... birisi de...
153. birisi... birisi... birisi...
154. biri... biri... biri...

155. biri... biri... biri de...
156. birisi... birisi de...
157. birİsine... birİsine...
158. biri... dięeri...
159. biri... öteki...
160. birisi... öteki de...
161. biri... biri... dięeri...
162. birisi... birisini de...
163. bir daha
164. bir daha da
165. bir de
166. bi de bađ-...
167. bi defa
168. bi kere
169. bir de ne görsün
170. bir yol
171. bir yol da
172. biyo... biyo...
173. bir o ki
174. bizzat
175. bizatihi
176. boyul
177. böyle
178. böyle
179. böylece
180. böylelikle
181. bu defa
182. bu defa da
183. bu ğāle
184. bu kez
185. bu kerez de
186. bu arada
187. bu ađıdan
188. bu bakımdan
189. bu durumda
190. bu sebeple
191. bu sebepten
192. bu sefer
193. bu sefer de
194. bu sırada
195. bu suretde
196. bu suretile
197. bu şekilde
198. bu yüzden
199. buna göre
200. bundan dolayı
201. bundan kere
202. bundan sonra
203. bundan soęra da
204. bunun dıřında
205. bunun esasında
206. bunun haricinde
207. bunun için
208. bunun iđerine
209. bunun yanında
210. bunun yanı sıra
211. büyük ihtimalle
212. canım
213. çünkü
214. çünkü niye
215. de/da
216. de... de...
217. daha
218. dahasını
219. daha da
220. daha doęrusu
221. daha Türkęesi
222. daha sonra
223. dahi
224. de ki / de kine
225. dedim
226. dedim ya
227. dedięim gibi
228. deęil
229. deęil de
230. deęil ki
231. deęilise
232. deęil mi
233. demek
234. demek ki
235. demek istedięim
236. demek olsun ki
237. demem
238. demeden... demeden...
239. demisen
240. dersin
241. d rsen ki
242. derken
243. desem... desem...
244. diyecek
245. diye
246. diyelim

247. diyelim ki
248. diyelim... diyelim...
249. diyorum ya
250. dōru
251. dođrudan dođruya
252. dođrudur
253. dođrusu
254. dolayısıyla
255. dolayısıyla da
256. dur
257. dur bakalım, dur bakayım
258. duyduđuma göre
259. duyduđum kadarıyla
260. dōşünebiliyo musun
261. a/e
262. e öylüyse
263. e şindi
264. è gine
265. e gari
266. e işte
267. e ne yapalım
268. ebi soy
269. eger
270. eger de
271. eđer ki
272. eger mümkünse
273. eh
274. eh işte
275. eh öyleyse
276. ehe
277. ekseri
278. ekseriya
279. ekseri de
280. ekseriyet
281. ekseriyet de
282. ekseriyetle
283. ek olarak
284. elbet
285. elbette
286. helbette ki
287. ele nasın eddiysa
288. ellelem
289. emin ol
290. emin ol ki
291. en azından
292. eđer
293. eđer ki
294. en iyisi
295. en nihayetinde
296. en önemlisi
297. en son
298. en sonunda
299. esas
300. esasında
301. esasen
302. esas itibariyle
303. essah
304. essahdan
305. essahdan ki
306. et ki
307. evel
308. evvelâ
309. evelden... sonradan
310. evelden... şimdi/hinci...
311. evelden... hinci de
312. evelden... şimdiyse...
313. evet
314. evet ya
315. evet ama
316. eyya ki
317. fakat
318. fakat ki
319. farz et
320. farz et ki
321. gah... gah
322. ğalan
323. galiba
324. gayri
325. gel
326. gel ki
327. gelelim
328. gel gelelim
329. gelelim olanlara
330. gene
331. gene de
332. gene ki
333. genelde
334. genellikle
335. genellikle de
336. genel olarak
337. gerçekte de
338. gerçekten

339. gerçi
340. gerek
341. gerek... gerek (se)...
342. gerekirse/gerekiyorsa
343. gör bak
344. görelim
345. görsen
346. gör galalım
347. güya
348. güya ki
349. ha
350. ha... ha...
351. ha ki
352. haçan ki
353. haddi zatında
354. hah
355. halâ
356. hala dâ/daha
357. hakikaten
358. hakikaten de
359. halbuki
360. halbuysa
361. halen
362. halen de
363. halen daha
364. halen daha da
365. hali hazırda
366. haliyle
367. hani
368. hani ya
369. hani belki
370. hani dedim ya
371. hasılı
372. hasılısı da
373. hasılı kelam
374. hatta
375. hatta da
376. hatta ki
377. hadi
378. haydi bakalım
379. haydi bakayım
380. hayır
381. hazār
382. hele
383. hele de
384. hele ki
385. hele bilakis
386. hem
387. hem de
388. hem... hem...
389. hem... hem de
390. hep
391. hep de
392. hemen hemen
393. her... her...
394. her ki
395. her nasılsa
396. her neyse
397. her neyse de
398. her ne kadar
399. her ne desen
400. her nedense
401. her ne olursa
402. her ne olursa olsun
403. her nerden oldiysa
404. herhal
405. herhalde
406. hiç
407. hêç de
408. hiç değilse
409. hêç olmazsa
410. heç de olmazsa
411. hêçunutmam
412. hinci, hindi
413. hoş
414. hulasa
415. hulasayı kelam
416. hulasayı kelam ki
417. hususi
418. icabında
419. icabederse
420. icabolar ki
421. ihtimal ki
422. ile
423. ilkin... sonra...
424. ilkin... ondan sonra...
425. ilk önce... ondan sōra
426. illa
427. ille de
428. illa ki
429. inan
430. inanın

431. inan ki
432. inanmazsın, inanmazsınız
433. inan Allaha
434. inan olsun
435. inan et ki
436. inan ehdimat et
437. ister
438. isterse/istersen/istersez
439. isterdum ki
440. ister... ister...
441. isterse... isterse...
442. ister dilerse... ister dilemezse...
443. ister istemez
444. ise
445. işgim
446. işin açıkçası
447. işin kötüsü
448. işte
449. işte gine
450. işte deyim ya
451. işde söyledimiz gimi
452. işte anlattım
453. iyi ki
454. iyisi mi
455. ey büliysin ki
456. ey dedi ki
457. kah... kah...
458. kat'iyen
459. kat'i suretde
460. keşke
461. keza
462. kısaca
463. kısacası
464. ki/kim
465. kine
466. kimi... kimi...
467. kimi... kimi de...
468. kimisi... kimisi...
469. kimimiz... kimimiz...
470. kimisi... kimisi de...
471. kiminin... kiminin...
472. kimisi... diğeri...
473. kimisinden... kimisinden...
474. kimisine... kimisine...
475. kimisini... kimisini...
476. kimisi... kimisi... kimiside...
477. kimisiniğ... kimisiniğ...
478. kimisi... kimisi... kimisi...
479. kimi de
480. kimisi de
481. kim bilir
482. lakin
483. lazım ki
484. maalesef
485. madem
486. madem ki
487. maksat
488. maksat ki
489. malum
490. malum ya
491. mecbur
492. mecburen
493. meger
494. meger ki
495. megerse (m)
496. meselâ
497. mı/mi
498. misal
499. misal olarak
500. muhakkak
501. muhakkak ki
502. mutlaka
503. mümkünse
504. mümkün mertebe
505. nasıl
506. nasılsa
507. nasıl olsa
508. nasıl olduysa
509. nasıl ki
510. ne... ne...
511. ne... ne de...
512. ne... ne... ne de...
513. ne bil-e...
514. ne bileyin işde
515. nedeceksin
516. nedense
517. neden dersin
518. nerden baksan
519. nedir adı
520. nerdeyse
521. neticede
522. neticesinde

523. neticede de
524. netice itibariyle
525. natica olarak
526. neyime gerek
527. neyime lazım
528. neyse
529. neysene
530. neyseydi
531. neyise uzatmiyah
532. neyse ki
533. ne başını arğıdam
534. ne benzer
535. ne çare ki
536. ne diyelim
537. ne deyim sana
538. ne de olsa
539. ne de olmasa
540. ne eddiysem
541. ne fayda
542. ne kadar olsa
543. ne mümkün
544. ne münasebet
545. ne olursa olsun
546. ne yazık ki
547. ne yapayım / ne yapalım
548. nihayet
549. nitekim
550. nitekim de
551. normalde
552. o bakımdan
553. o h lde
554. o ki
555. onun için
556. o vesileyle
557. olma mı
558. olsa... olsa...
559. olsa olsa
560. olsa da olmasa da
561. olsa bile
562. olsa gerek
563. olsa gerek ki
564. olsun
565. olsun da
566. ...olsun... olsun
567. olurdu olmazdı
568. ola ki
569. olur da
570. olur ki
571. olur ya
572. olmıya
573. olmıya ki
574. ondan kerim
575. ondan keyli
576. ondan sonra
577. ondan sona da
578. o nedenle
579. o sebepten
580. oysa (m)
581. oysa ki
582. öbür taraftan
583. öbür taraftan da
584. önce... sonra...
585. önce... sönadan...
586. önce... sōra da...
587. önce... ondan sōra
588. önce... şindi...
589. önce... ondan sonra da
590. örneğin
591. öyle
592. öyle ya
593. öyle mi
594. öyleyse
595. öylelikle
596. öyle anlaşılıyor
597. öyle ki
598. ösen
599. peki
600. peki ama
601. sade
602. sadece
603. sakın
604. sanırım/sanırsın
605. sanıy ki
606. sanki
607. sanki de
608. say ki / saysın ki
609. sebep
610. sebebiyse
611. senin anlayacağın
612. sırf
613. siz de bilirsiniz ya
614. sonra

615. sonra da
616. sonradan
617. sonadan da
618. sorsan
619. sözüm
620. sözün gelişi
621. söz gelimi
622. söz mesela
623. söz temsili
624. sözün temsili
625. sözüm ona
626. sözüm yabana
627. şahsen
628. şart olsun ki
629. şayet
630. şimdi
631. şimdi de
632. şimdiyse
633. şimdi bak şimdi bakıtım
634. şöyle
635. şöyle ki
636. şunu da deyim
637. şunu söyleyem
638. şu var
639. tabiri caizse
640. ta ki
641. tabi
642. tabi ki
643. tabi ya
644. tebi nōlıcah
645. tahminen
646. tahmin edersem
647. tahmin etmiyorum ki
648. takdir edilirse
649. takriben
650. tama, taman
651. tamam
652. tamam mı
653. tam o sırada, tam o sıralarda
654. tam aksine
655. tek/teki
656. tek ki
657. teki... teki...
658. tekrar
659. temsil
660. tıpkı
661. tövbe
662. tut
663. tutsa tutsa
664. umumiyetle
665. umumiyetle de
666. umumi olarak
667. uzatma/uzatmayalım
668. uzun lafın kıyası
669. üsdelik
670. üsdelik de
671. valla/vallaha
672. var ya
673. varsın
674. varsa... yoksa...
675. ve
676. ve de
677. velakin
678. velhasıl
679. velhasılıkelam
680. vesselam
681. veya
682. veya da
683. yan
684. veyahut
685. veyahut da
686. veyahut... veyahut...
687. veyahut ki
688. ya
689. ya... ya...
690. ya... veya...
691. ya... yan...
692. ya... veyahut da...
693. ya... yahut da...
694. ya... yahut...
695. ya... yoksa...
696. ya... yahut ki...
697. ya... veyahut...
698. yan... yan...
699. ya da
700. ya... ya da... / ya... ya... ya da
701. yahut
702. yahut... yahut...
703. yahut da
704. yan... yahut da...
705. yahut... yahut ki...
706. yahut... yahut... yan da...

707. yahud, da... yahud, da...
708. yalım
709. yalnız
710. yalnız ki
711. yalnızca
712. yani
713. yani türkçesi
714. yanı işte bèle
715. yani ama
716. yani hele
717. yani hani
718. yani misal
719. yani gine
720. yānı nitekim
721. yani ya
722. yazık
723. yerine göre
724. yeter ki
725. yok
726. yoh ki
727. yoksa
728. yohsa ki
729. yoh yoğusa
730. zannet
731. zannet ki
732. zahar
733. zaten
734. zira

4. VEZNICI U NEZAVISNOSLOŽENIM REČENICAMA U SAVREMENOM TURSKOM JEZIKU

Posmatrano lingvistički, ne može se sa potpunom sigurnošću reći da su dve rečenice u nezavisnosloženim rečenicama u potpunosti nezavisne jedna od druge. Sama činjenica da su povezane asindetski (bez veznika) ili sindetski (sa veznikom) govori da između njih postoji odnos funkcionalne zavisnosti i da semantička vrednost te složene rečenice nadilazi prosti zbir dveju nezavisnih rečenica.

Nezavisnosložene rečenice su veoma mnogo zastupljene u savremenom turskom jeziku. Veznici koji uvode ovakve rečenice se nazivaju konjukturima, zato što vrše funkciju koordinacije dveju naporednih rečenica.

4.1. Sastavni (konjuktivni) veznici

Sastavni veznici se koriste za koordinaciju dveju nezavisnih rečenica, u slučajevima kada su obe nezavisne rečenice po smislu istosmerne. U turskom jeziku ovakve rečenice najčešće mogu biti koordinirane asindetski, ali postoji i izvestan broj sastavnih veznika koji su u svakodnevnoj upotrebi kao što su: „i“, „pa“, „te“, „ni“, „niti“.

Ne... ne (de)

Ovaj veznik je indoevropskog porekla i u turski jezik je prodro za vreme Osmanlijskog carstva kada je persijski jezik bio jezik nauke i umetnosti. U persijskom jeziku ovaj veznik ima značenje partikule za negaciju koja dolazi ispred glagola u afirmativnom obliku. Međutim, u savremenom turskom jeziku se uočava tendencija da se ta negacija nalazi i ispred glagola koji nije u afirmativnom obliku, već je i on sam negiran. Na srpski jezik se prevodi konstrukcijama: „ni... ni“, „ni... niti“, „niti... niti“.

Yüzyılların berisinden yüzyılların ötesine seslenen o şaheseri biz ne attık, ne sattık, ne de kırıp parçaladık.

(Haldun Taner, *Sonsuza Kalmak*, u: *Izbor iz...*, str. 67)

To remek-delo koje se obraća kroz vekove, nismo ni bacili, ni prodali, niti smo ga uništili.

Ne telefon çalacak ne de Notre-Dame'in çanları.

(Nedim Gürsel, *Dönüş*, u: *Izbor iz...*, str. 242)

Niti će zazvoniti telefon, niti zvona Bogorodične crkve.

Ovaj veznik se može pojaviti i ispred imenica (u funkciji subjekta ili objekta) koje zapravo vrše ili na kojima se vrši ista radnja.

Ne evde kendisinin dönmesini bekliyen iki küçük kardeşi, ne de dört saat uzaktaki nahiye merkezinde hizmetçilik yapan anası bu anda aklında değildi.

(Sabahattin Ali, *Ayran*, u: *Izbor iz...*, str. 35)

U tom trenutku mu na umu nisu bila ni brat ni sestra koji ga čekaju kod kuće, niti majka koja radi kao čistačica u centru nahije udaljenom četiri sata.

Ne annem, ne babam, ne dadım bu yabancıları seviyorlardı.

(Orhan Hançerlioğlu, *Mustafa Kemal'in Askerleri*, u: *Izbor iz...*, str. 101)

Ni moja majka, ni otac, ni dadilja nisu voleli ove strance.

İçimde ne var, ne yok boşalmış.

(Fakir Baykurt, *Dağlarda Doğuracağım*, u: *Izbor iz...*, str. 145)

U meni se sve ispraznilo. (dosl.: I što ima i nema u meni, sve se ispraznilo.)

Bilsen ne acılar ne yalnızlıklar çekti o adam!

(Nedim Gürsel, *Dönüş*, u: *Izbor iz...*, str. 243)

Kada bi znala koliko je taj çovek propatio!

Ne iş üretebilir artık, ne odalarımızı boyabilir, bahçedeki güllerin dibini kabartabilir, ne de çocuklarını hoplatabilir...

(Ayşe Kilimci, *İpek Gelinilik*, u: *Izbor iz...*, str. 255)

Niti više može da radi, niti da kreći sobe, da okopava ruže, niti da ljulja decu...

Kao što je već rečeno, postoje slučajevi u kojima ovaj veznik dolazi ispred negiranog predikata. On tada donosi značenje pojačane negacije ili nemogućnosti. Nije redak slučaj da predikat može stajati i u impossibilitivu, što ide u prilog tvrdnji da ovakav oblik služi za iskazivanje nedostatka mogućnosti.

Ne bir ses ne de haber gelmiyor artik senden .

Nema više ni glasa ni vesti od tebe.

Ne seninle ne de sensiz yaşamam.

Ne mogu da živim ni sa tobom ni bez tebe.

Hiç

Partikula *hiç* po svojoj funkciji u rečenici predstavlja prilog sa značenjem „ikako“, „nikako“ i „uopšte“. Ona dobija svoje konačno značenje u zavisnosti od finitnog glagolskog oblika. Ako je taj oblik afirmativan, i ova partikula će imati pozitivno značenje.

Hiç bir insandan, hiç bir şeytandan korkmadım.

(Fakir Baykurt, *Dağlarda Doğuracağım*, u: *Izbor iz...*, str. 147)

Nisam se bojala ni jednog čoveka ni jednog vruga.

Ovaj prilog može biti supstantiviran i dekliniran kao i svaka druga imenica. Tada ima značenje „ništa“, „nula“.

Hiç de öyle değil.

Ništa (uopšte) nije tako.

Bunu hiçe saymak, tam bir aptallık olur.

Smatrati to za ništa je čista glupost.

Ova partikula se pojavljuje kao element u složenim veznicima o kojima će još biti reči.

Da/de, ta/te

Predstavlja partikulu koja ima funkciju veznika, koji dve rečenice stavlja u odnos koordinacije. Značenja tih naporednih rečenica zavise od njihovih predikata koji u ovom slučaju uvek moraju biti afirmativni, jer bi u suprotnom došlo do suprotstavljanja značenja naporednih rečenica i samim tim do poništavanja značenja ovog veznika. Ovaj veznik se na srpski jezik prevodi sastavnim veznicima.

Bunu soylerken de, kuyudan su çekip, kuyu yalağında eşeğine su verdi.

(Aziz Nesin, *Sizin Memlekette Eşek Yok mu*, u: *Izbor iz...*, str. 86)

I dok je ovo govorio, uzimao je vodu sa izvora i davao magarcu da pije iz korita.

Sonra iki yıl kadar önce kadın, üç çocuğunu da, Nuri'yi de, Hakkı'ya da bırakıp kaçtı.

(Necati Cumali, *Aklım Arkada Kalacak*, u: *Izbor iz...*, str. 111)

Posle neke dve godine, žena je ostavila i Nurija i Hakiju i troje dece, pa pobegla.

Büyükannen de senin gibi güzel mi?

(Tarik Dursun K., *Zabel Manol İçin Hikâye*, u: *Izbor iz...*, str. 166)

Da li je i tvoja baka lepa kao ti?

Hepsi su içerlerdi. Susayan da, susamayan da.

(Füruzan, *Parasız Yatılı*, u: *Izbor iz...*, str. 183)

Svi su pili vodu. I oni koji su žedni i oni koji to nisu.

Kao što je već bilo reči, ovaj veznik uglavnom povezuje rečenice koje imaju istovrsno značenje. U slučaju da veznik *da/de* povezuje rečenice koje su semantički različite, koje imaju različit imenski predikat ili stoje u opoziciji afirmativno/negativno, onda se prevodi suprotnim veznikom „a“.

Ben, o yıl ortaokulun üçüncü sınıfta, bizim Durmuş Ali de ikincideydi.

(Yaşar Kemal, *Yatak*, u: *Izbor iz...*, str. 131)

Ja sam te godine bio treći razred srednje škole / osmi razred, a moj Durmuş Ali je bio drugi/sedmi.

Şimdi de Hadiye Hanımı kıskanmaya başladılar.

(Feyza Hepçilingirler, *Ne güzel Ölmüştüm*, u: *Izbor iz...*, str. 230)

A sada su počele da zavide i gospođi Hadiji.

Kada se nalazi ispred predikata u negativu ili imposibilitivu, onda se prevodi sastavnim veznicima „ni“, „niti“.

Kendi de inanmıyordu söylediklerine pek.

(Selim İleri, *Gelinlik Kız*, u: *Izbor iz...*, str. 239)

Ni ona sama nije mnogo verovala u ono što govori.

Ukoliko je ovaj veznik pozicioniran iza glagolskih vremena koja imaju modalno značenje ili glagolskog vida, onda se na srpski jezik prevode veznicima „pa“ i „te“ ili čak vezničkim prilogom „zatim“.

Bir Alman Yahudisi bir zamanlar Truvanın üst katından aparttığı altınları taşımış da kimse gık dememiş.

(Haldun Taner, *Sonsuza Kalmak*, u: *Izbor iz...*, str. 66)

Jedan nemački Jevrejin je jednom ukrao zlato sa gornjeg sloja Troje pa niko nije ni reč rekao.

Hükümet bile göz yummuş da, şimdi bir sen mi kaldım geçmişin mirasını savunacak?

(Haldun Taner, *Sonsuza Kalmak* u: *Izbor iz...*, str. 66)

Vlast nije ni prstom mrdnula, pa zar si ti ostao jedini da spasavaš nasleđe prošlosti?

Sanki yüreğime eski bir yara varmış da o yara şimdi yeniden bıçaklanıyormuş, bıçakla oyuluyormuş gibi...

(Aziz Nesin, *O Geceyi Yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 76)

Kao da na mome srcu ima neka stara rana, pa me ona sada ponovo probada kao da se urezuje nožem...

Zbog činjenice da veznik „te“ u srpskom može imati i karakter iskazivanja namere, nisu retki slučajevi kada se ovaj veznik može prevesti i namernim veznicima „da“ i „da bi“. I u turskim gramatikama stoji da ova partikula može imati značenje namere.

Ölümün hiç gelemeyeceği uzaklılarda olduğunu sanıyordum da ondan yazmadım.

(Aziz Nesin, *O Geceyi Yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 77)

Mislio sam da je smrt toliko daleko da nikada neće doći, pa zbog toga nisam pisao.

Postoje i retki slučajevi kada se ovaj veznik može prevesti našim izričnim veznikom „da“, koji je morfološki dosta sličan turskom.

Şimdi düşünüyordum da, o zamanlar ne kadar çocukmuşum.

(Umran Nazif Yiğiter, *Dairemiz*, u: *Izbor iz...*, str. 97)

Sada razmišljam i vidim da/kako sam tada bio detinjast.

Bir kahve pişirin de aklım başıma gelsin.

(Sevinç Çokum, *Yeniden Bahar Olsa*, u: *Izbor iz...*, str. 207)

Skuvajte jednu kafu pa da dođem k sebi.

Partikula se često pojavljuje u eliptičnim rečenicama, i to obično na kraju. U takvim rečenicama se ispušta predikat ili neki drugi redundantni deo iskaza, koji je već odranije poznat. U takvim slučajevima ova partikula ima eksklamativno značenje, služi za pojačavanje iskaza ili čak ima uzročno značenje.

Onun sevgisi de?

(Feyza Hepçilingirler, *Ne Güzel Ölmüştüm*, u: *Izbor iz...*, str. 227)

Zar i njegova ljubav?

Adam sen de!

Čemu to? / Ne mari! / Nema veze!

Çok da tın!

Baş je luckast!

Bile

Po svome značenju ovaj veznik u savremenom turskom jeziku najviše odgovara intenzifikatoru „çak“ u srpskom jeziku. Sinonim za ovakvo značenje ovog veznika u savremenom turskom jeziku su: *da, de, dahi*.

Hiç gazete okumayanlar bile her sabah bir gazete alıyorlardı.

(Oktay Akbal, *Önce Ekmekler Bozuldu*, u: *Izbor iz...*, str. 141)

Çak su i oni koji uopšte nisu čitali novine, svako jutro kupovali neke novine.

Ömer abiye bile 'hoşça kalın', demekten ansızın caydı işte.

(Adalet Ağaoğlu, *Ayşen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 162)

Ne rekavşi çak ni Omeru zdravo, eto, odjednom se povukao.

Bu bakımdan da rahatım, çok şükür: hakkıyla yaptım görevimi: rahmetlinin çenesini bile kendi elçeğimizle bağladım.

(Tahsin Yücel, *Ölen Ölür*, u: *Izbor iz...*, str. 172)

Što se toga tiče, mirna sam, hvala bogu: napravila sam sve kako treba, çak sam svojim ručicama povezala i pokojnikovu bradu.

Anımsamak bile istemiyorum, dedi.

(Nazlı Eray, *Erkek İade Reyonu*, u: *Izbor iz...*, str. 214)

Ne želim çak ni da se prisećam, reče.

Yanıbaşından hiç ayırmadığın çalar saat bile durmuş.

(Nedim Gürsel, *Dönüş*, u: *Izbor iz....*, str. 243)

Čak je stao i budilnik od kojeg se nisi odvajala.

U slučajevima kada ne povezuje dve rečenice već kada stoji samo ispred glagola, ovaj veznik se ponaša kao prilog. U tom slučaju je njegovo značenje isto kao i kod priloga *birlikte* (zajedno) i *üstelik* (povrh toga, osim toga).

Yarın olsun, hayır bile gelsin.

Neka bude sutra i neka bude sa srećom.

Gelgelelim

Predstavlja veznik koji je po svom značenju sinoniman turskim veznicima: *ne var ki*, *fakat*, *ama*, *ancak*. Na srpski jezik se prevodi suprotnim veznicima: „ali“, „već“, „samo“. Ovaj veznik se sastoji od imperativa trećeg lica jednine glagola *gelmek* (doći, dolaziti) i optativa prvog lica množine istog glagola. Njegova je funkcija da se skrene pažnja na osnovni tok priče ili da se pređe na drugi kontekst. Njegovi sinonimi u turskom jeziku su: *bununla beraber*, *buna ilaveten*, *bunun peşisıra* i *ne var ki*.

Gelgelelim onlara, daha teklifimizi kabul etmediler.

A (što se njih tiče) oni još nisu prihvatili naš predlog.

Gelgelelim arkadaşlarından ayrı kaldığı zamanlarda o başka bir Hasan oluyordu.

A u stvari bi on postajao neki drugi Hasan kada ne bi bio sa prijateljima.

Doğru düzgün yemek yemiyor, gelgelelim sigara ve çayı ise başköşeye koyuyordu.

Nije pošteno jeo, nego je još i cigare i čaj stavljao na sto.

Osim toga, ovaj veznik može nositi značenje i rastavnih turskih veznika: *ama*, *fakat* i *ancak*. Treba napomenuti i činjenicu da rečenice u turskom jeziku mogu početi i veznikom.

Gelgelelim onlara, daha teklifimizi kabul etmediler.
Samo što oni još nisu prihvatili naš predlog.

Bir... bir

Pomenuti veznik predstavlja broj, kao vrstu reči. Spada u ponovljene veznike koji uglavnom služe za nabranje (*nöbetleşme bağlaçları*).

Bir çırpıda tezgahın öbür başına koşup bir not defteri aldı, defterin içinden bir yaprak kopardı, bir de kalem alıp bir şey yazdı kağıda, gemide okuttursun anlamında işaret etti.

(Zeyyat Selimoğlu, *Bir Şarkı Gibiydi*, u: *Izbor iz...*, str.

121)

U trenu je otrčala na drugi kraj šanka i uzela jednu svesku, iz nje iskidala jedan list, uzela jednu olovku, pa napisala nešto i dala mi znak da mi to pročitaju na brodu.

Ayak sesleri kapının az ötesinde durdu, bir şeyler söyledi biri, bir anahtar şangırtısı duyuldu, ama açılmadı kapı.

(Erdal Öz, *Güvercin*, u: *Izbor iz...*, str. 178)

Koraci su utihnuli malo ispred vrata, neko je nešto rekao, čulo se zveckanje ključa, ali se vrata nisu otvorila.

Havada bir başka aydınlık, bir başka esinti vardı.

(Sevinç Çokum, *Yeniden Bahar Olsa*, u: *Izbor iz...*, str. 206)

U vazduhu je bila nekakva svetlost i nekakav drugačiji povetarac.

Ovaj veznik takođe može imati i vremensko značenje.

Bütün gece de bir uydum, bir uyandım.

(Haldun Taner, *Sonsuza Kalmak*, u: *Izbor iz...*, str. 65)

Cele noći bih čas zaspao, čas bih se budio.

Taş aynanın önünde bir o yana, bir bu yana gidip geldim.

(Mustafa Kutlu, *Bahtımın Yıldızı*, u: *Izbor iz...*, str. 222)

Işla sam čas tamo, čas ovamo pred kamenim ogledalom.

Bir bakıyorsun bizim zamanımızın taş pudra kapaklarındaki suratı taşıyor hepsi, bir bakıyorsun hepsi birden Şirley.

(Feyza Hepçilingirler, *Ne Güzel Ölmüştüm*, u: *Izbor iz...*, str. 229)

Odjednom danas sve imaju napuderisano lice i odjednom su sve postale kao Širli.

U slučajevima kada ne služi za nabranje ili kada ne povezuje dve rečenice u naporednom odnosu, ovaj veznik se može upotrebljavati i samostalno i tada ima značenje priloga: *bir kez, sadece, ancak i yalnız*.

Bir ona, bir sana, bir de bana baktı.

Pogledala je jednom u njega, jednom u tebe i jednom u mene.

Her şey bitti, bir bu kaldı.

Sve se završilo i samo je ovo ostalo.

Bunu bir sen yapabilirsin.

Ovo možeš da uradiš samo ti.

Ya

Ovaj veznik ima višestruko značenje s obzirom na to da se u turski jezik preneo iz arapskog i persijskog jezika u kojima ima sasvim različito značenje. U slučaju kada označava reč preuzetu iz arapskog jezika, gde predstavlja partikulu za iskazivanje vokativa, onda se ponaša kao uzvik (*ünlem*) i uglavnom služi za pojačavanje značenja, za ekspresivnije izražavanje. U tom slučaju su mu, u savremenom turskom jeziku, sinonimi uzvici *ey* i *hey*.

Yürü ya mübarek!

Hajde požuri, pobogu!

Ya sabır!

Bože, daj mi strpljenja!

U skladu sa ovakvim ekspresivnim značenjem, ovaj veznik se može upotrebiti i za naglašavanje retoričkog pitanja.

Bu curcunada çalışılır mı ya?

I ko još može da radi u ovakvom haosu?

Bu, söylenecek söz mü ya?

Zar ovo treba da se kaže?

Kada je reč o vezniku *ya*, koji je kao takva vrsta reči preuzet iz persijskog jezika, onda on može poprimiti značenja različitih veznika u turskom jeziku. On može da predstavlja suprotni veznik „a“, zadržavajući pritom dozu ekspresivnosti.

Yetişirim diyorsun, ya yetişemezsen?

Kažeš: „Stiçi çü“, a šta ako ne stigneš?

Ya kadın şimdi çıkarsa!

(Yaşar Kemal, *Yatak*, u: *Izbor iz...*, str. 136)

A šta ako žena sad izade!

Ama yüreğimde korku, ya kadın şimdi çıkıverir de, bizi gene görürse!

(Yaşar Kemal, *Yatak*, u: *Izbor iz...*, str.

136)

Ali u srcu mi je bio strah, šta ako žena sad bane i opet nas vidi!

Specifičnost ovog veznika ogleda se u tome što se može upotrebiti anaforički. On povezuje dati iskaz sa nečim što je prethodno rečeno, dakle, ima funkciju podsećanja na

neki prethodni kontekst. Ponekad se ovaj veznik može prevesti i opisno sa „znaš“ ili „ima“. S obzirom na ovakvo značenje ovaj veznik može služiti i kao zamena za interpunkcijski znak navoda.

Fena oğlan değildir, değildir ya, yalnız bu sarhoşluğu var.

Nije loš momak, nije uopšte, samo ima problem sa pićem.

Toktur demiş ya, doğurursa ölür.

(Fakir Baykurt, *Dağlarda Doğuracağım*, u: *Izbor iz...*, str. 147)

Pa, doktor je rekao da će umreti ako se porodi.

Fakat dedim ya ... masama, daireye alışmıştım.

(Umran Nazif Yiğiter, *Dairemiz*, u: *Izbor iz...*, str. 98)

A već sam vam rekao da sam se navikao na svoj sto i kancelariju.

Ayşe bugün gelmedi. Hastaymış ya!

Ajşe danas nije došla. Pa znaš da je bolesna!

Veznik *ya*, u skladu sa svojim ekspresivnim značenjem naglašavanja, može biti upotrebljen tokom nabranjanja da bi se istakla neka osobina. U tom slučaju on poprima značenja vezničkih priloga *hele*, *üstelik* (naročito, osobito, a kamoli).

O çocuğun terbiyesine, zekâsına, çalışkanlığına diyecek yok, ya inceliği.

Ne može se ništa zameriti vaspitanju, pameti i vrednoći tog deteta, a kamoli njegovoj suptilnosti.

Canan'ın inceliği, iyi kalpliliği, yardımseverliği az kişide var; ya güzelliği!

Malo je nežnih, dobrih i srdačnih osoba kao što je Džanan, a tek je malo onih tako lepih!

Kada se upotrebljava ponovljeno, ovaj veznik dobija značenje rastavnog veznika „ili“.

Ya korku, ya nefret var bende.

(Adalet Ağaoğlu, *Ayşen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 157)

U sebi imam ili strah ili bes.

Ya bu deveyi gütmeli, ya bu diyardan gitmeli.

Da bi se nešto uradilo, treba se prilagoditi sredini ili je napustiti. (dosl.: Ili treba kamilu goniti, ili ovo mesto napustiti.)

Ya devlet başa, ya kuzgun leşe.

Pobeda ili smrt. / S mačem ili na njemu.

Veznik *ya* može poprimiti i značenje suprotnog veznika kada ne stoji samostalno na kraju rečenice već kada vezuje neke rečenične delove, bilo glagole, bilo imenice.

Damat koşup doktor getirdi ya boşuna: „Yapılacak bir şey kalmamış,, dedi doktor.

(Tahsin Yücel, *Ölen Ölü*, u: *Izbor iz...*, str. 172)

Zet je otišao i doveo doktora, ali uzalud. „Nije ostalo ništa što bi se moglo uraditi“, reče doktor.

Sen iyisin be! Ya ben ne yapayım?

Ti si dobro, bre, a šta ja da radim?

New York'u haziranda severim. Ya sen?

Volim Njujork u junu, a ti?

Iz ovog ekspresivnog značenja koje u sebi nosi ovaj veznik dolazi još jedan način upotrebe ovog veznika, a to je u značenju potvrđne reči „da“ ili izraza „tako je“.

Hava soğuk.Ya, öyle.

Vreme je hladno. Da, tako je.

Yok

Ovaj veznik predstavlja krnju formu glagola „ne postoji“ – „nema“. Predikativ *yok*, u slučaju da se nalazi između dve naporedne rečenice, može imati značenje vezničkih konstrukcija: *aksi halde*, *aksine* (u suprotnom).

Verdiler, ne âlâ; yok vermediler, döner gelirsin.

Ako daju, lepo, a ako ne, ti se vrati.

Kada se koristi ponovljeno, dakle u funkciji nabiranja, ovaj veznik dobija ekspresivno značenje i tada ukazuje na neku sumnju ili na to da se nečije reči olako shvataju.

Yok kâğıdı kalmamış, yok mürekkebi iyi değilmiş, hasılı bir alay bahaneler!

Te navodno mu je nestalo papira, te mastilo mu nije valjalo, ukratko, jadni izgovori!

Yok pencereden nereye baktın? Yok telefon niçin ben açınca kapandı?

(Nazlı Eray, *Erkek İade Reyonu*, u: *Izbor iz...*, str. 214)

Te kuda ti to gledaš s prozora, te zašto mi je neko spustio slušalicu kad sam se javila?

-(y)ıp/-ip/-up/-üp

Ovaj gerundij se gradi dodavanjem sufiksa *-(y)ıp* na glagolsku osnovu. Pomenuti gerundij ne može stajati samostalno već se prevodi u zavisnosti od finitnog glagolskog oblika ispred kojeg dolazi. Njegovo osnovno značenje je značenje sukcesivnosti dve radnje, pa se najčešće prevodi sastavnim veznikom „i“.

Ben cesedimin Devlet hastahanelerinden birine verilip tıp öğrencilerinin kadavram üstünde ders görerek cesedimden yararlanmalarını istiyorum.

(Aziz Nesin, *O Geceyi Yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 78)

Želim da se moje telo dâ nekoj državnoj bolnici i da studenti medicine imaju neke koristi od mog leša učeći se na njemu.

Köylünün sözlerini İngilizceye çevirip Amerikalı'ya aktarıyordum.

(Aziz Nesin, *Sizin Memlekette Eşek Yok Mu*, u: *Izbor iz...*, str. 84)

Reči seljaka sam prevodio na engleski i prenosio ih Amerikancu.

Eşeği orada bırakıp, cipin olduğu yerde kadar yürüdük.

(Aziz Nesin, *Sizin Memlekette Eşek Yok Mu*, u: *Izbor iz...*, str. 90)

Magarca smo ostavili tamo i zaputili se prema mestu gde je džip.

U slučaju da se posle ovog gerundija nađe partikula za naglašavanje *da/de*, onda se pojačava značenje ovog gerundija.

Türk okullarından çıkıp da yabancı lisan öğrenen kaç kişi vardı?

(Umran Nazif Yiğiter, *Dairemiz*, u: *Izbor iz...*, str. 92)

Koliko je bilo onih koji su završili tursku školu i naučili strani jezik?

Specifičnost ovog gerundija je da može ukazivati na istovremenost vršenja radnje, odnosno na neraskidivost dve radnje. Tada se ovaj gerundij prevodi glagolskim prilogom prošlim.

Bileğimden tutup damarlarımı saydı.

(Fakir Baykurt, *Dağlarda Doğuracağım*, u: *Izbor iz...*, str. 147)

Uhvativši me za ruku izmerila mi je puls.

Orada, iskelede, yüzümü güneşe kaldırıp öyle oturdum.

(Tomris Uyar, *Anlat Bana*, u: *Izbor iz...*, str. 199)

Tamo, na doku, sela sam tako okrenuvši lice suncu.

Oğlanı kollarının altından tutup kaldırdı.

(Necati Cumali, *Aklım Arkada Kalacak*, u: *Izbor iz...*, str. 111)

Podigao je dečaka uhvativši ga pod ruku.

Hem... hem de

Veznik *hem* je jedan od velikog broja veznika koji su u savremeni turski ušli iz persijskog jezika. Njegova osnovna funkcija je da pojača značenje glagola ili da se ono pojasni. Tako se po značenju približava zaključnim veznicima: *özellikle, zaten, bir de, şurası da var ki*. Prevodi se našim veznicima: „a“, „i to“, „uz to“, „pored toga“ i sl.

Hem benim oğlan yeni yeni okuyor.

A ovaj moj sin sve iznova uči.

Üstelik, hem uyuz, hem de kart...

(Aziz Nesin, *Sizin Memlekette Eşek Yok mu*, u: *Izbor iz...*, str. 82)

Uz to i vašljiv, i još mator...

Veznik *hem* je prisutan i kao veznik koji služi za stvaranje eksplikativnih (objasnidbenih) koordiniranih konstrukcija. Tada se na srpski jezik može prevesti veznikom „i“ ili „em“ koji je očigledno preuzet iz turskog jezika.

Gidiyor hem koşarak gidiyor.

Ide i to trčeci.

Şimdi hem bilmem kaç ton küşpenin 1948 yılında İskenderun'dan Viktorya vapuriyle Avrupa'ya ihraç olduğunu yazıyor, hem de bu ilk maaşla ne işler çevireceğimi düşünüyordum.

(Umran Nazif Yiğiter, *Dairemiz*, u: *Izbor iz...*, str. 97)

S jedne strane sam pisao o tome koliko je sve tona pulpe 1948. godine izvezeno brodom „Viktorija“ iz Iskenderuna u Evropu, a s druge strane sam razmišljao šta ću sve moći da uradim sa prvom platom.

Hem de gerçek gözyaşlarıyla, sevdiği insanı yitirenin gerçek acısıyla.

(Feyza Hepçilingirler, *Ne Güzel Ölmüştüm*, u: *Izbor iz...*, str. 230)

I to je bilo sa pravim suzama, sa istinskim bolom nekoga ko je izgubio onoga koga voli.

Cahit hem güzel çocuk hem de istikbali açık.

(Selim İleri, *Gelinlik Kız*, u: *Izbor iz...*, str. 239)

Džahit je em lepo dete, em ima lepu budućnost.

Veznik *hem*, u slučaju kada dođe između ponovljenih prideva, služi za naglašavanje značenja. Tada se koristi na isti način kao i partikula *mi*. Ta partikula se ubacuje između dva istovetna prideva, na taj način pojačavajući njihovo značenje.

Güzel hem pek güzel! (Güzel mi güzel)
Lepo, i to veoma lepo!

Posle veznika *hem* može da dođe i partikula za naglašavanje *da/de*. Tada ovaj veznik dobija pojačano značenje. Često se u toj konstrukciji javlja i upitna reč *nasıl* (kako). Na srpski jezik se takva konstrukcija može prevesti izrazima: „i to kako“ i „nego šta“.

Bu bayağı zor bir iş! Hem de nasıl!

Ovo je veoma težak posao, i to kako!

Sertab güzel mi? Hem de nasıl!

Je li Sertab lepa? Nego šta!

Hemi de

Veznik *hemi de* je zapravo već pomenuti veznik *hem* koji se u proširenom obliku sreće u narodnom govoru. Najčešće se javlja u oblasti istočne Trakije. Najčešće se pojavljuje u kombinaciji sa partikulom za naglašavanje *da/de* i u takvom obliku se upotrebljava za pojačavanje iskaza.

Dört gözle, dört kolla, dört akilla, dostan düşmandan, hemi de bütün dünyadan saklıyordum onu.

(Fakir Baykurt, *Dağlarda Doğuracağım*, u: *Izbor iz...*, str. 149)

Budno sam je pratila svom svojom snagom i pameću i krila je kako od prijatelja i dušmana, tako i od celog sveta.

Hemi de dere tepe konuşturup o şişeden, bu şişeden koklatarak, uyuttular beni!

(Fakir Baykurt, *Dağlarda Doğuracağım*, u: *Izbor iz...*, str. 150)

I još su me zapričavali zbrda-zdola, davali mi pomalo iz ove, pa iz one flaše i na kraju me uspavali.

Ve

Ovaj veznik je najfrekventniji veznik u savremenom turskom jeziku. Arapskog je porekla i predstavlja sastavni veznik „i“. Savremeni turski jezik ima dosta načina da odnos koordinacije dveju nezavisnih rečenica izrazi sintaksičkim sredstvima, kao što je to, na primer, upotrebom gerundija na *-ip*, ili da takav odnos izrazi asindetksi. Od početaka jezičke reforme u Turskoj, na udaru su se našle sve reči stranog porekla, a posebno veznik *ve*, zbog već poznatog stava turskih gramatičara da veznici nisu svojstveni turskom jeziku.

Veznik *ve* se koristi za povezivanje dve nezavisne rečenice.

Fakat elini uzatır ve efendinin cigaralarından birini aliverirdi.

(Sait Faik Abasıyanık, *Çöpçü Ahmet*, u: *Izbor iz...*, str. 29)

Ali bi pružio ruku i zgrabio jednu od gospodinovih cigareta.

Her ne olursa olsun yaşam sürüyor ve hep sürecek.

(Aziz Nesin, *O Geceyi Yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 75)

U svakom slučaju život ide dalje i uvek će.

Yatak odama giriyorum ve kendimi yatağıma bırakıyorum.

(Aziz Nesin, *O Geceyi Yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 80)

Ulazim u spavaću sobu i bacam se u krevet.

Veznik *ve* može biti upotrebljen da označi dve sukcesivne radnje. Po tome je dosta sličan gerundiju na *-ip*. U ovakvoj upotrebi se najčešće prevodi sastavnim veznikom „pa“ koji istovremeno može biti i vremenski veznik.

Daireye geliyor, saatlerin geçmesini bekliyor ve gidiyordum.

(Umran Nazif Yiğiter, *Dairemiz*, u: *Izbor iz...*, str. 98)

Dolazio sam u kancelariju, čekao da prođe vreme pa odlazio.

Yürüdüm, ve güneşin tam karşısına oturdum, kollarımı tezgaha dayadım.

(Zeyyat Selimoğlu, *Bir Şarkı Gibiydi*, u: *Izbor iz...*, str. 119)

Poşao sam i seo na sunce, a laktove oslonio na šank.

Bir ara, hırsla gözlerimi kapadım ve bir zaman açmadım.

(Yaşar Kemal, *Yatak*, u: *Izbor iz...*, str. 135)

U jednom trenutku sam oči čvrsto sklopio pa ih jedno vreme nisam otvarao.

Veznik *ve* ne povezuje samo rečenice u naporednom odnosu već može povezivati i rečenične delove (subjekat, atribut, objekat).

Gayri ihtiyari mektep, koridorlar, muallimler ve müdür odası gözlerimin önünde adeta raksediyorlardı.

(Umran Nazif Yiğiter, *Dairemiz*, u: *Izbor iz...*, str. 94)

Pred očima su mi mimo moje volje takoreći igrali škola, hodnici, nastavnici i direktorska kancelarija.

Evin ve bahçenin kapısı açıktı.

Bila su otvorena vrata i dvorišta i kuće.

Bu radyo Adana'da ve Mersin'de yayın yapıyor.

Ova radio-stanica emituje program u Adani i u Mersinu.

U savremenom turskom jeziku veznik *ve* se veoma često sreće u frekventnim svakodnevnim izrazima za nabranje, kao što su:

ve başkaları (i drugo, i slično),

ve benzerleri (i tome slično, i tako dalje),

ve saire (i tako dalje).

Ya

Ovaj veznik je persijskog porekla, za razliku od arapskog uzvika *ya* koji služi za formiranje vokativa. *Ya* se često koristi za naglašavanje, a može i da ima funkciju znaka navoda. Posle veznika *ya* često mogu da se pojave eksplikativne rečenice, pa je moguće prevoditi ga čak i izričnim veznikom „da“.

Dedim *ya* ev yalnız değil.

(Füruzan, *Parasız Yatılı*, u: *Izbor iz...*, str. 184)

Kao što rekoh, kuća nije prazna.

Dolamabahçe'deki güzelim ağaçlık yol var *ya*, onu yürüyerek geçtim.

(Tomris Uyar, *Anlat Bana*, u: *Izbor iz...*, str. 198)

I onu lepu aleju u Dolmabahçe'u, i nju sam prepešačila.

Hani Lunapark açıldı *ya*.

(Mustafa Kutlu, *Bahtımın Yıldızı*, u: *Izbor iz...*, str. 222)

Znači, otvorio se luna-park.

Samim tim što ovaj veznik upućuje na prethodni kontekst i podseća na nešto što je već rečeno, on može proizvesti i uzročno značenje. Na taj način se može prevesti na srpski jezik uzročnim veznicima „zato“, „zato što“ i „jer“.

Ben hep böyle yatıyorum *ya* ölü gibi, duymuyorum, anlamıyorum sanıyorlar.

(Feyza Hepçilingirler, *Ne Güzel Ölmüştüm*, u: *Izbor iz...*, str. 227)

Zato što ja tako ležim kao pravi mrtvac, a oni misle da ne čujem i ne razmem.

Geldin ya, beklediğim sen değimişsin.

(Nedim Gürsel, *Dönüş*, u: *Izbor iz...*, str. 243)

Konačno si došao i vidim da ti nisi onaj kojeg sam čekala.

4.2. Rastavni (disjunktivni) veznici

Rastavnim rečenicama se nazivaju one naporedne rečenice u kojima je ono što se njima kazuje po smislu suprotno, ali ono što se kazuje drugom po redu rečenicom ne suprotstavlja se onome što se iznosi u prethodnoj rečenici, već se za datu priliku uzima jedno ili drugo.⁹⁷ Suprotnosti koje su istovetne za datu priliku uglavnom se vezuju koordinatorom „ili“. U srpskom jeziku, prema intonaciji rastavnih rečenica može se utvrditi da li se njima ističe suprotnost ili istovetnost. U slučajevima kada se naglašava istovetnost, rastavni veznik stoji često ispred dveju rečenica.

Ya... ya da

Ovaj veznik persijskog porekla može se javljati samostalno, ali nije redak slučaj da se pojavljuje reduplicirano. Tada se uz drugi član može pojaviti i partikula za naglašavanje *da/de*. Ono što se rastavnim rečenicama iznosi ne mora uvek da bude suprotno jedno drugom, nego kao i u suprotnim rečenicama, može biti i samo nejednako, ili različito jedno od drugog. Na srpski se prevodi veznikom „ili“.

Sınıfın en arka sıralarından birinde, bütün ders boyunca, ya önünde ayna, elinde tarak, ya da moda dergilerini karıştırırdı.

(Kemal Tahir, *İş*, u: *Izbor iz...*, str. 56)

U jednoj od poslednjih klupa u razredu, tokom celog časa ili bi pred njom bilo ogledalo, u ruci češalj ili bi pak listala modne časopise.

⁹⁷ M. Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik*, str. 815.

Birçoğunu da okurlarım ya da yabancı konuklarım getirmişlerdir.

(Aziz Nesin, *O Geceyi Yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 74)

Većinu su doneli moji čitaoci ili moji strani gosti.

Ovaj rastavni veznik ne mora nužno da se nalazi između naporednih rečenica, odnosno glagola, već može da stoji između drugih rečeničnih delova, kao što su atribut, subjekat ili objekat.

Aynayı ya Ayşe ya Özlem kırmıştır. (subjekat)

Ogledalo je razbila ili Ajşe ili Ozlem.

Takıma ya beni ya onu alacaksın. (objekat)

U tim ćeš uzeti ili mene ili njega.

Şimdi ise insanlar göğün mavi ya da siyah olmasına aldırs bile etmiyorlardı.

(Oktay Akbal, *Önce Ekmekler Bozuldu*, u: *Izbor iz...*, str. 139)

A sada ljudi nisu čak ni obraćali pažnju na to da li je nebo plavo ili crno.

Ya da bana böyle geliyordu.

(Selim İleri, *Gelinlik Kız*, u: *Izbor iz...*, str. 236)

Ili je to meni tako izgledalo.

Ha... ha

Kao što je već bilo rečeno, u savremenom turskom jeziku je česta pojava da se uzvici koriste i u vezničkoj funkciji. Osnovno značenje ovog uzvika je naglašavanje neke želje. U takvim slučajevima se najčešće prevodi oblikom krnjeg glagola „hajde“.

Ha göreyim seni!

Hajde, da te vidim!

Ha gayret!

Hajde, izdrži!

Na isti način ovaj uzvik ukazuje na stanje čuđenja.

Amma büyük ha!

Jao, kako je veliko!

Ovaj reduplicirani veznik može se pojaviti u kombinaciji sa priložima za vreme ili gerundijima sa vremenskim značenjem i tada formira vremenski prilog ili veznik.

Ha bugün, ha yarın.

Ili danas, ili sutra, svejedno.

Ha deyince.

Odmah, istog trena.

U slučaju kada dolazi uz glagole u perfektu i futuru, ima vremensko značenje i najčešće se prevodi konstrukcijom „samo što ne“.

Başına yine, ha bir iş geldi, ha gelecek, yine elaleme rezil olacağız, diye diye yüreğimin ağzıma fırlamasından bittim!

(Adalet Ağaoğlu, *Ayşen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 161)

Propadala sam u zemlju misleći kako ti se nešto desilo ili će ti se desiti i kako ćemo se opet osramotiti pred svetom!

Ha düştü, ha düşecek.

Samo što nije pao.

Yoksa

Ovo je još jedan u nizu veznika koji se grade pomoću kondicionalnog nastavka *ise*. Ako se ovaj veznik nalazi u poziciji između dve nezavisne rečenice, on onda nosi značenje rastavnog veznika „ili“.

İlahi Sunuhi Bey, sen kooperatif hissedarı mısın, yoksa tarihi anıtları muhafaza memuru mu?

(Haldun Taner, *Sonsuza Kalmak*, u: *Izbor iz...*, str. 66)

Pobogu, gospodine Sunuhi, jesi li ti član naše zadruge ili si čuvar istorijskih ostataka?

Doğru dürüst yaşayacak kadar düzelecekse yaşasın, yoksa ikinci hayrı versin rabbim.

(Feyza Hepçilingirler, *Ne Güzel Ölmüştüm*, u: *Izbor iz...*, str. 227)

Ako će se oporaviti toliko da može da živi kako treba, neka živi, a ako ne, neka je Bog pomiluje.

U slučajevima kada se ovaj veznik nalazi na samom početku informativne rečenice, on se opet može prevesti suprotnim veznikom „inače“. Na takav način se ovaj veznik po svome značenju izjednačava se veznikom *aksi takdirde* (u suprotnom, inače). U turskom jeziku rečenica može početi veznikom, zato što veznici u tom slučaju imaju anaforičku ulogu, odnosno upućuju na neki prethodni kontekst.

Yoksa insan, doğru dürüst etrafını tanımaya kalksa, bir eve, bir sokağa eminim ki, ömrü ancak yeter.

(Necati Cumali, *Aklım Arkada Kalacak*, u: *Izbor iz...*, str. 116)

Jer ako čovek reši da pošteno upozna svoju okolinu, siguran sam da bi mu jedva bio dovoljan ceo njegov život da upozna jednu kuću i jednu ulicu.

Veznik *yoksa* se pojavljuje i upitnim rečenicama.

Fotoğrafçının flaşları mıydı yoksa?

(Adalet Ağaoğlu, *Ayşen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 155)

Ili su to možda bili blicevi fotografa?

Yoksa dedin de o, yine geldi mi?

(Adalet Ağaoğlu, *Ayşen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 158)

Ili si mu možda rekao, a on je ipak došao?

Kada se veznik *yoksa* upotrebi u negativnoj imenskoj rečenici, koja se gradi sa negacijom kopulativnog glagola *imek*, onda se na srpski jezik prevodi suprotnim veznikom „a“.

Böyle bir meselede insan hislerine göre hareket etmeli, *yoksa* aklına göre değil.

U ovakvoj situaciji čovek treba da reaguje na osnovu emocija, a ne razuma.

Još jedna interesantna upotreba ovog veznika je sa imperativom glagola. U takvom slučaju, ovaj veznik postaje sinoniman prilogu *yalnız* (samo), koji se kao što je već bilo reči koristi i u vezničkoj funkciji.

Her şey hazır, paramız olsun yoksa.

Sve je spremno, samo da nam je još i para.

Mi... mi, mi... mi, mu... mu, mü... mü

Ovaj veznik za nabrajanje je zapravo upitna rečca. Kada se koristi reduplicirano, onda ima funkciju rastavnog veznika „ili“.

Salkımlar mı leylaklar mı açmıştı ne?

(Sevinç Çokum, *Yeniden Bahar Olsa*, u: *Izbor iz...*, str. 206)

Jesu li to procvetale visterije ili jorgovani?

Türkçe mi zor, Arapça mı?

Da li je teži turski ili arapski jezik?

Kada se koristi sa glagolom u negaciji, a naročito u formi turskog aorista, onda služi za naglašavanje.

Bir de bana bağırmaz mı?

I još se usudio da više na mene!

4.3. Zaključni (konkluzivni) veznici

Zaključni (konkluzivni) veznici spadaju u veznike koji uvode naporednosložene rečenice. One su u svojoj suštini podvrsta sastavnih rečenica. Njih karakteriše činjenica da one iznose zaključak onoga što se iznosi u prvoj rečenici. S obzirom na to da se radnja druge rečenice vrši vezano za sadržinu prve, onda nije redak slučaj da se na mestu veznika mogu nalaziti i modalne i njima slične zaključne rečice ili izrazi: „dakle“, „s obzirom na to“, „stoga“, „zato“, „valjda“ i slično. Zaključne rečenice se od ostalih delova složene rečenice najčešće odvajaju zarezom.

Halbuki

Ovaj veznik predstavlja reč koja je zapravo sastavljena od tri reči iz različitih jezika: arapskog, persijskog i turskog. Zapravo je to sintagma: *Hal bu ki*, čiji je doslovan prevod „stanje je takvo da“. Po svome značenju najbliži je drugom složenom vezniku *yoksa*. Ovaj veznik može uvoditi različite tipove zavisnih rečenica.

Prvo značenje ovog veznika je zapravo značenje suprotnog veznika „ali“.

Halbuki şu noktayı itiraf etmeliyim ki, normal müddetini çoktan aşmış bulunan tahsil yılları beni bir hayli yormuştu.

(Umrans Nazif Yiğiter, *Dairemiz*, u: *Izbor iz...*, str. 93)

Ali moram da priznam da su me prilično umorile godine učenja koje su već odavno premašile normalan rok.

Arkadaşlarım seni çok beğeniyorlar halbuki.

(Tarık Dursun K., *Zabel Manol İçin Hikaye*, u: *Izbor iz...*, str. 167)

Ali, moji prijatelji te mnogo vole.

Veznik *halbuki*, kao i drugi veznici, može da uvodi rečenicu i povezuje je sa prethodnom dobijajući značenje zaključnog veznika „u stvari“ i „zapravo“, pa se po značenju može poistovetiti sa veznicima *meğerse*, *oysa* i *oysaki*.

Halbuki korkulacak hiçbir şey yoktu ortalıkta.

A, u stvari, nije bilo ničega čega se treba plašiti.

Halbuki ben onu sevmiştim.

Zapravo, ja sam nju voleo.

Gelemeyeceğini söyledim, halbuki vakti vardı.

Rekao je da ne može da dođe, a zapravo je imao vremena.

Hani

Kao vrsta reči, *hani* je upitna reč i odgovara drugoj mnogo frekventnijoj upitnoj reči *nerede*. Na srpski jezik se u tom kontekstu prevodi kao upitna reč „gde“.

Çoban kaval çaldı sordu bülbüle: Sürülerim hani, ovam neredede? (narodna pesma)

Čoban u frulu zasvira i upita slavuja: Gde su moja stada i moj pašnjak?

Međutim, ova upitna reč u turskom jeziku može da ima i sasvim drugo značenje. Ona može biti upotrebljena u funkciji partikule „dakle“ i njena funkcija je da podseti na nešto već rečeno ili opšte poznato.

Hani neye kıpırdamıyor?

(Fakir Baykurt, *Dağlarda Doğuracağım*, u: *Izbor iz...*, str. 146)

Dakle, zašto se ne mrda?

Hani, uykun vardı, ha?

Zar ti se nije spavalo, a?

U slučajevima kada se nalazi na kraju rečenice, veznik *hani* može imati isto značenje kao i veznik *ya*. On se onda ne može posmatrati u potpunosti sa semantičkog nivoa, već i sa semiotskog, s obzirom na to da u ovom slučaju on vrši funkciju konektora. Najčešće se javlja u govoru i prevodi sa „znaš“ i „vidiš“.

Mete geçen sene kolunda bir ağrı duymuştu hani.

Znaš da je Mete prošle godine imao bolove u ruci.

İskelenin karşısında, hani bir berber var, dedi Zabel.

(Tarık Dursun K., *Zabel Manol İçin Hikaye*, u: *Izbor iz...*, str. 168)

Znaš onog berberina prekoputa pristaništa, reče Zabel.

Ovaj veznik može da ima još jedno značenje, koje je manje frekventno od ostalih. To je u slučajevima kada se upotrebljava sinonimno vezniku *bari* i *en azından* (barem, u najmanju ruku).

Hani, benim kim olduğumu bilmese.

Da barem ne zna ko sam ja.

Meğer

Ovaj veznik je persijskog porekla i upotrebljava se da bi se iskazalo nešto što nije poznato ili o čemu se ništa ne zna. Njegovi sinonimi u savremenom turskom jeziku su *oysa* i *oysaki*. Na srpski jezik se prevodi sa „izgleda“, „onda“, „biće da“, „čini se da“, „u stvari“ i „dakle“. U srpskom jeziku ovakve reči zapravo predstavljaju markere inferencijalne evidencijalnosti. Prilikom njihove upotrebe u rečenici može se pojaviti glagol u narativu sa nastavkom *-miş* ili bilo koji složeni glagolski oblik koji sadrži narativni sufiks *-miş*, čime se dodatno ukazuje na odsustvo direktnog iskustva ili svesti o radnji.

Kadın denen varlık ne canavarmış meğer.

(Nazlı Eray, *Erkek İade Reyonu*, u: *Izbor iz...*, str. 214)

Kakvo je to, u stvari, čudovište koje se zove žena.

Evinin şaşmaz düzenine, sürekli durgunluğuna, meğer ne de alışmış?

Kako li se samo navikao na sigurnost svoga doma i kolotečinu?

Bunların anlamı ne, ben hiç bişey bilmiyormuşum meğer...

Şta li sve to znači, izgleda ja ne znam ništa...

Neyse

Veznik *neyse* spada u kategoriju veznika koji po načinu građenja pripada grupi veznika nastalih dodavanjem kondicionalnog nastavka *-ise*. Osnovno značenje ovog veznika je: „nije važno“, „nema veze“, „kako god“ i slično.

Neyse geçti, hepsi unutuldu.

(Haldun Taner, *Sonsuza Kalmak*, u: *Izbor iz...*, str. 67)

U svakom slučaju prošlo je i sve se zaboravilo.

Neyse, biz işimize devam edelim.

Nema veze, nastavimo s poslom.

Ovaj veznik može biti upotrebljen i kao zaključni veznik, po načinu upotrebe identičan je obliku *her neyse*. Na srpski jezik se može prevesti veznikom „dakle“, ili prilozima „onda“ i „ukratko“.

Neyse, sofraya davet olunduk.

Ukratko, pozvani smo na ručak.

Nasil olsa

Predstavlja još jedan u nizu zaključnih veznika koji se grade od upitne reči i kondicionalnog nastavka *-ise*. Sastoji se od upitne reči *nasil* (kako) i kondicionala glagola

olmak (biti, postati). Na srpski jezik najčešće se prevodi sa: „u svakom slučaju“, „svakako“, „ionako“, „nekako“ i „kako bilo“.

Ben hep böyle yaparım, ancak bir günde yapabilecek bir iş, nasıl olsa biriki saatte yaparım diye geriye atarım, sonra da yetiştiremem.

(Aziz Nesin, *O Geceyi Yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 78)

Stalno tako radim, posao koji se jedva može završiti za dan, odložim misleći da ću ga nekako završiti za sat-dva, a posle nikako ne mogu da stignem.

Nasıl olsa buralara kadar gelmişken, ben de hatıra olsun diye bişey alayım dedim.

(Aziz Nesin, *Sizin Memlekette Eşek Yok mu*, u: *Izbor iz...*, str. 84)

U svakom slučaju, kad sam već došao ovamo, rekoh da i ja kupim nešto za uspomenu.

Nasıl olsa nikah kıyıldı artık.

(Adalet Ağaoğlu, *Ayşen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 157)

Ionako je venčanje već obavljeno.

Nasıl olsa, kızın evi de geniş.

(Tahsin Yücel, *Ölen Ölü*, u: *Izbor iz...*, str. 174)

U svakom slučaju, i kćerkina kuća je velika.

Yanımda rahat rahat konuşuyorlar böyle, nasıl olsa duymuyor, duysa da anlamıyor diye.

(Feyza Hepçilingirler, *Ne Güzel Ölmüştüm*, u: *Izbor iz...*, str. 228)

Tako slobodno razgovaraju pored mene misleći da ionako ne čujem, a i da čujem, ne razumem.

Ovaj veznik može imati i vremensko značenje „pre ili kasnije“ i po tome je istovetan vezničkim izrazima *er geç* i *her durumda*.

Nasıl olsa bir gün, bir gece punduna getirecektim.

(Fakir Baykurt, *Dağlarda Doğuracağım*, u: *Izbor iz...*, str. 148)

Pre ili kasnije, jednog dana ili noći ugrabiću priliku.

Her durumda

Po svome poreklu, ova sintagma predstavlja veznički prilog u značenju: „u svakom stanju/situaciji“. Iz samog prevoda proizlazi njena upotreba kao zaključnog veznika. Ovaj veznik dolazi na početak rečenice i vezuje datu rečenicu sa prethodnom.

Her durumda, sınavını geçecek.

U svakom slučaju će položiti ispit.

Her durumda, onun sözlerine inanmadım.

Nisam mogao da poverujem u njene reči u svakoj situaciji.

Er geç

Kao vrsta reči, ovo je prilog, budući da se u turskom jeziku često može naći ispred glagola. Naravno, mnogi prilozima mogu imati i vezničku funkciju, pa tako i ovaj. U tom slučaju se na srpski prevodi zaključnim veznikom „u svakom slučaju“ ili čak vremenskim „pre ili kasnije“. Sinonimi za ovaj veznik u turskom jeziku su : *erken veya geç, her ne vakit olsa, sonunda, eni sonu, eninde sonunda*.

Kelini sırma saçlara değişmeyen fakat saçı er geç bitecek olan Keloğlan.

Bio je to Keloglan, čija kosa nije posedela ali se ipak proredila.

Er geç nasıl olsa aralarını bulurum.

Pre ili kasnije posredovaću među njima.

Er geç o buraya gelmek zorunda olacak!

Pre ili kasnije moraće da dođe ovamo!

Nasıl ki

Ovaj veznik novijeg datuma sličan je prethodnom, samo se umesto kondicionala na upitnu reč dodaje partikula *ki*, indoevropskog porekla, koja služi za građenje relativnih prideva, odnosnih i izričnih rečenica. Na srpski jezik se prevodi poredbenim veznikom „kako... tako“ i „koliko... toliko“. Po svome značenju ovaj veznik je dosta sličan proparticipskoj konstrukciji za iskazivanje poređenja *olduğu gibi*.

Nasıl ki ben acı çektim, sen de acı çekeceksin.

Koliko sam ja patio, toliko ćeš i ti.

Nasıl ki uzaktaki yıldız parlak gelirse insana, uzakta olduğun için tutkunum sana!

Koliko se sjajne čine daleke zvezde, toliko sam i ja zaljubljen u tebe pošto si daleko!

Demek

Ovaj zaključni veznik je zapravo po svom obliku infinitiv glagola „značiti“. Upotrebljen kao veznik, zapravo se prevodi kao da je reč o trećem licu jednine „znači“.

Aman çok iyi, demek ucuza verecek... dedi.

(Aziz Nesin, *Sizin Memlekette Eşek Yok mu*, u: *Izbor iz...*, str. 87)

Pobogu, veoma dobro, reče, znači prodaće ga jeftino.

Adını deęiştirmiştii demek.

(Zeyyat Selimođlu, *Bir Şarkı Gibiydi*, u: *Izbor iz...*, str. 123)

Znači, promenila je i ime.

Döndün demek.

(Nedim Gürsel, *Dönüş*, u: *Izbor iz...*, str. 242)

Znači, vratio si se!

Paris'e çektiđimiz telgrafi almadınız demek...

(Nedim Gürsel, *Dönüş*, u: *Izbor iz...*, str. 245)

Znači, niste primili telegram koji sam poslala u Pariz...

Malum

Ovaj veznik arapskog porekla je particip pasivni i može imati imensku i pridevsku funkciju. Njegovo izvorno značenje je ono što je poznato. Shodno tome, u savremenom turskom postoje ekvivalenti kao što su: *belli, biliniyor, kuşkusuz*. U savremenom turskom se često koristi da bi se uvela zaključna rečenica. Na srpski jezik se prevodi sa: „kao što je poznato“, „zna se“, „dakle“ i „s obzirom na to da“.

Malum, kancık köpek kuyruk sallamadıkça hikayesi.

(Füruzan, *Parasız Yatılı*, u: *Izbor iz...*, str. 184)

Zna se, dok kuja ne mahne repom...

Malum dönem sonu geliyor ve gençlere teşvik olsun diye karne vermek istiyorum.

S obzirom na to da dolazi kraj semestra, hoću učenicima da dam knjižice kako bi ih ohrabrio.

Böylece

Ova reč predstavlja zaključni veznik. Ona je morfološki gledano prilog za način, budući da se formira dodavanjem sufiksa *-ca/-ce* koji inače služi za tvorbu priloga (vremenski, načinski). Sinonimi na turskom su mu: *tam böyle, bu biçimde, sonunda i böylelikle*. Na srpski jezik se prevodi sintagmama: „i tako“, „na taj način“.

Böylece beni gene ötekilerden ayırdılar, güneş ışığı alan iyi bir hücre verdiler.

(Orhan Pamuk, *Beyaz Kale*, u: *Izbor iz...*, str. 250)

I tako su me opet odvojili od ostalih i dali mi lepu osvetljenu ćeliju.

Böylece Türkçe'deki büyük değişiklikler de konuşma sırasında ister istemez söz konusu oldu.

Na taj način su velike promene u turskom jeziku, hteli ne hteli, postale glavna tema tokom razgovora.

Böylece Horasan ve Maveraünnehir'deki Semerkant, Buhara, Nişapur gibi Müslüman kültür merkezleriyle doğrudan doğruya temasa gelirler.

Na taj način su u direktan kontakt došli Horasan i muslimanski kulturni centri u Transoksiani, kao što su Samarkand, Buhara i Nişapur.

Yani

Veznik *yani* je arapskog porekla i još jedan je u nizu zaključnih veznika. Po svom obliku je treće lice imperfekta arapskog glagola „značiti“ *يعني*. U savremenom turskom jeziku mogu se javiti i sinonimi, kao što su *demek*, *şu demek ki*. Na srpski jezik se najčešće prevodi kao: „znači“, „već“, „zapravo“, „dakle“ itd.

Ama sahteci köylülerin yaptıkları bu taklit eşya da yabana atılır şeyler değilmiş yani, büyük hüner, ustalık işiymiş.

(Aziz Nesin, *Sizin Memlekette Eşek Yok mu*, u: *Izbor iz...*, str. 84)

Ali ove kopije koje su pravili seljaci prevaranti nisu bile za bacanje, već su bile rezultat velikog majstorstva i umeća.

Hakkaten yani, en zoru insan olması...

(Ayşe Kilimci, *İpek Gelinilik*, u: *Izbor iz...*, str. 257)

Zaista, najteže je biti čovek...

S obzirom na to da uvodi zaključne rečenice, ovaj veznik se može prevesti sa „odnosno“.

İnsan bu fanî alemde, yani ölümlü dünyada, nasıl yaşamalı?

Kako čovek treba da živi u ovom prolaznom, odnosno smrtnom svetu?

İşte

Ova reč nosi značenje pokazne zamenice: „evo“, „eto“, „eno“. Ukazuje na nešto o čemu je bilo reči neposredno ranije. U savremenom jeziku često dolazi do upotrebe ove reče u apstraktnom značenju. Tada ona poprima ulogu zaključnog veznika „dakle“.

Aynı öç alma duygusu işte.

(Adalet Ağaoğlu, *Ayşen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 159)

Eto, to je taj osećaj osvete.

İstanbul'umuza böylesi yaraşır işte, bu camiye, bu mezarlığa böyle yaraşır.

(Tahsin Yücel, *Ölen Ölü*, u: *Izbor iz...*, str. 173)

Eto, to pristaje našem Istanbulu, ovoj džamiji i ovom groblju.

İşte çürüyüp gidiyor her şey.

(Nedim Gürsel, *Dönüş*, u: *Izbor iz...*, str. 242)

Eto, tako sve trune i propada.

Budući da predstavlja partikulu za naglašavanje, kada se nalazi na uvodnom mestu u rečenice, na srpski jezik se može prevesti partikulom za naglašavanje „baš“, koja je inače turskog porekla.

İşte o, 'hasatabakıcı olursun' dedikleri gün annesi kapıyı açıp girdiğinde bir şey değişmişti.

(Füruzan, *Parasız Yatılı*, u: *Izbor iz...*, str. 183)

Eto, baš tog dana kada su joj rekli: „postaćeš medicinska sestra“, kada je njena majka otvorila vrata i ušla, nešto se promenilo.

İşte o anda, daha önce hiç karşılaşmış iki kişi, anlatılmaz bir çekime uyarak başlarını kaldırır, gözgöze gelirler.

(Tomris Uyar, *Anlat Bana*, u: *Izbor iz...*, str. 198)

I baš u tom trenutku, dvoje ljudi koji se pre toga nikada nisu sreli, podigli su glave vođeni nekakvom neobjašnjivom privlačnošću i pogledali se.

İşte bu adam, o iyiliği yapan oldu.

Eto, baš taj čovek je bio onaj koji je učinio dobro delo.

Mesela

Pomenuti veznik je arapskog porekla i po konstrukciji je imenica u apsolutnom akuzativu u funkciji priloga. Veoma je zastupljen u govornom turskom jeziku iako postoji i neologizam *örneğın* u identičnom značenju. Na srpski jezik se prevodi konstrukcijom „na primer“.

Mesela arkadaşım iki sınıf aşağıda bir kızla konuşuyordu.

(Oktay Akbal, *Önce Ekmekler Bozuldu*, u: *Izbor iz...*, str. 140)

Na primer, moj prijatelj se zabavljao sa jednom devojkom dva razreda mlađom.

Bir munasip zamanda, mesela saat onda, buluşalım kordon'da.

(Necip Mirkelamoğlu, *Mesela Saat Onda Buluşalım Kordonda*, u: *Maskeli İkili*, str 23)

Nađimo se na řetaliřtu u neko odgovarajuće vreme, na primer u deset.

Belki

Ovo je primer veznika koji nosi značenje verovatnoće. To je još jedan u nizu veznika koji su nastali dodavanjem persijskog veznika *ki*. Njegovi sinonimi u savremenom jeziku su *olabilir ki*, a ustarijem jeziku *muhtemel olarak*. Na srpski jezik se prevodi rećcom „mođda“.

Baban sana, görüşe geldiđi zaman belki de bunu söyler.

(Adalet Ağaoğlu, *Ayşen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 161)

Mođda će ti otac ovo isprićati kada dođe da te poseti.

Belki zamanla hastaların ateşini alacak kadar başarılı olursun.

(Füruzan, *Parasız Yatılı*, u: *Izbor iz...*, str. 183)

Mođda ćeš s vremenom uspeti da doguraš do toga da bolesnicima meriš temperaturu.

Belki izinli geldiđim günler sinemaya gideriz.

(Füruzan, *Parasız Yatılı*, u: *Izbor iz...*, str. 184)

Mođda odemo u bioskop kada budem imala slobodne dane.

Belki uzaktan bir yakınlık, hısımlık vardı aramızda.

(Selim İleri, *Gelinlik Kız*, u: *Izbor iz...*, str. 233)

Možda je među nama postojala neka dalja bliskost ili rodbinska veza.

Zaten

Ovaj veznik je arapskog porekla i odomaćio se u savremenom turskom jeziku. U svojoj suštini predstavlja apsolutni akuzativ arapske imenice *zat* u značenju: „osoba“, „individua“. Na srpski jezik se prevodi zaključnim veznikom „u suštini“, „zapravo“, „ionako“, „i inače“ i „i tako i tako“. U savremenom turskom jeziku se pojavljuju njegovi sinonimi: *doğrusu*, *doğrusunu isterseniz*, *esasen*.

Savaş zaten ilk önce hayalleri yoketti.

(Okta Akbal, *Önce Ekmekler Bozuldu*, u: *Izbor iz...*, str. 139)

Rat je zapravo najpre uništio maštanja.

Zaten o günler aşkın yeryüzünde saltanat sürdüğü günlerdi.

(Okta Akbal, *Önce Ekmekler Bozuldu*, u: *Izbor iz...*, str. 140)

U stvari, to su bili dani kada je ljubav vladala svetom.

Zaten benim de bir elimde şampanya kadehim, ötekinde mumdan gelin çiçeklerim var.

(Adalet Ağaoğlu, *Ayşen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 163)

Ionako sam u jednoj ruci imala čašu za šampanjac, a u drugoj voštani bidermajer.

Çay zaten sevmiyorsun.

(Füruzan, *Parasız Yatılı*, u: *Izbor iz...*, str. 184)

I inače ne voliš čaj.

Sarıveririm pakete, gizli değil ha, zaten dökülüyormuş.

(Füruzan, *Parasız Yatılı*, u: *Izbor iz...*, str. 184)

Brzo ću je spakovati, nema potrebe da krijem, i tako i tako se baca.

Nasılsa

Ovaj veznik je po svom poreklu prilog i nastao je kombinovanjem upitne reči *nasıl* (kako) i kondicionalnog nastavka *-sa/-se*. Na srpski jezik se prevodi kao „nekako“ i „ionako“. U suštini predstavlja prilošku konstrukciju koja je upotrebljena kao načinski veznik.

Anam evde değıl nasılsa.

(Mustafa Kutlu, *Bahtının Yıldızı*, u: *Izbor iz...*, str. 222)

Moja majka ionako nije kod kuće.

Bitecekti nasılsa.

Ionako je trebalo da se okonča.

Bir yol bulup nasılsa gelecek.

Naći će način i nekako će doći.

U slučaju da ispred ovog veznika dolazi pridev *her* (svaki) na srpski jezik se prevodi priložima „svakako“, „uvek“ i „u svakom slučaju“.

Çıktıkları festivallerde de her nasılsa gayet güzel kalabalık olur.

Na festivalima na kojima nastupaju ionako uvek bude prilična gužva.

Pošto se gradi dodavanjem kondicionalnog nastavka, moguće je da se na ovaj veznik dodaju i lični nastavci, pa sa on može prevesti konstrukcijom „ko/kakav (god) da si“ i slično. Ovakva konstrukcija je karakteristična za stari turski jezik.

Umutsuzluk kapısı değıl bu kapı, nasılsan öyle gel. (Hz. Mevlana)

Ova vrata nisu vrata beznada,

Dođi, kakav (god) da si.

Ne olsa

Ovaj prilog u funkciji veznika je fraza koja znači „šta god da se desi“ i ima isto značenje kao i *nasılsa*. Nastala je od upitne reči *ne* (šta) i kondicionala pomoćnog glagola *olmak* (biti, postati). Na srpski se prevodi priložima „svakako“, „uvek“ i „u svakom slučaju“, „kako god“, „nekako“.

Çünkü, ne olsa, bundan sonra hep bu ve buna benzer şeyler konuşacağım.

(Adalet Ağaoğlu, *Ayşen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 156)

Jer svakako, posle ovoga ću pričati samo o tome i sličnim stvarima.

Acıkan ne olsa yer, acıyan ne olsa söyler. (narodna poslovice)

Gladan ne bira jelo niti bolan reči. (Gladan jede šta bilo i bolan govori šta hoće.)

„Ne olsa yaparım ağabey” devri bitiyor.

Završava se epoha: „Uradiću šta god treba, brate.“

Ne de olsa

Ovo je prošireni oblik priloga *ne olsa* kojem je dodata partikula za naglašavanje *da/de*. U savremenom turskom jeziku sinonimi su mu *ne denli eksiği*, *kusuru olursa olsun* i *böyle olmakla birlikte*. Ovaj veznik služi za uvođenje zaključnih rečenica. Na srpski jezik se prevodi priložima „svakako“ i „u svakom slučaju“, „ipak“, „ma kako“.

Ne de olsa zaman azalıyor!

U svakom slučaju, vremena je sve manje!

Ne de olsa bu kalbimin aşk seçimi.

Ipak je to ljubavni izbor moga srca.

Ne de olsa ayaklarıyla tutunacak bir yer bulmuştu orada.

(Erdal Öz, *Güvercin*, u: *Izbor iz...*, str. 177)

Ipak je tamo našao mesto na kome će da stane nogicama.

Öyleyse

Ovo je još jedan u nizu veznika koji su nastali dodavanjem kondicionalnog nastavka *-ise* na reči koje imaju značenje priloga. U ovom slučaju reč je o prilogu *öyle* (tako) i pomenuta konstrukcija se prevodi sa „ako je tako“, „u tom slučaju“, „dakle“ i „onda“. Ovaj veznik služi za uvođenje zaključnih rečenica.

Öyleyse ben burayı kazanırım.

(Füruzan, *Parasız Yatılı*, u: *Izbor iz...*, str. 187)

Onda ću uspeti da se upišem ovde.

Öyleyse ben de söylüyorum.

(Tomris Uyar, *Anlat Bana*, u: *Izbor iz...*, str. 198)

Ako je tako, i ja ti kažem.

Öyleyse neye benzedi ve nasıl çalıştı?

U tom slučaju na šta je ličilo i kako je radilo?

Herhalde

Ovaj zaključni veznik je zapravo priloška odredba u doslovnom značenju „u svakom slučaju“. Najčešće se prevodi priložima za način „verovatno“, „nejverovatnije“, „svakako“, „u svakom slučaju“. Njegov sinonim u starijem turskom jeziku je sintagma *büyük bir ihtimalle* (sa velikom verovatnoćom).

Ev sahipleri, herhalde pek önceden karşı yakaya taşınmışlardı.

(Selim İleri, *Gelinlik Kız*, u: *Izbor iz...*, str. 234)

Vlasnici kuće su se verovatno odavno preselili na drugu obalu.

Herhalde onu yapardık, ama, müşkülümüz boydan aştı.

(Ayşe Kilimci, *İpek Gelinlik*, u: *Izbor iz...*, str. 254)

Najverovatnije bismo to uradili, ali je prevazilazilo našu moć.

Herhalde yakışıklı denecek bir adam sayılmam.

U svakom slučaju, za mene se ne može reći da sam privlačan.

U govornom jeziku ovaj veznik može da bude istovetan vezniku *belki* u značenju *možda*. U tom slučaju on obično dolazi ispred glagolskog oblika koji ima izraženije modalno značenje.

Herhalde gelirim.

Možda ću da dođem.

Hiç olmazsa

Nastao je kao konstrukcija kojom počinje protaza kondicionalne rečenice. Sastoji se od negacije 3. lica jednine aorista pomoćnog glagola *olmak* i kondicionalnog nastavka *-sa/-se*, koji se „koristi i za građenje izraza koji imaju raširenu upotrebu u svakodnevnom govoru“.⁹⁸ Sinonim za ovaj veznik je *hiç değilse*, arhaični oblik *laakal* ili *bari*, koji je dosta čest u govornom jeziku. Na srpski jezik se prevodi konstrukcijom „ako ništa drugo“ i „barem“.

Geriye bıraktığım işlerimin hiç olmazsa bir bölümünü vasiyetimde yazmalıydım.

(Aziz Nesin, *O Geceyi Yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 78)

Trebalo je da barem jedan deo poslova koje sam ostavio za sobom napišem u testamentu.

Hem o vakit böyle yola çıkarken, hiç olmazsa aklım arkada kalmazdı!

(Necati Cumali, *Aklım Arkada Kalacak*, u: *Izbor iz...*, str. 117)

I onda kada sam ovako kretao na put, barem ne bih brinuo za njih!

Hiç olmazsa yolumu kendim seçerim.

Ako ništa drugo, sam ću izabrati svoj put.

Lehte konuşmuyorsun, hiç olmazsa aleyhte de konuşma.

Pošto ne govoriš u prilog tome, onda barem nemoj da govoriš protiv.

⁹⁸ M. Teodosijević, *Turski jezik u svakodnevnoj komunikaciji*, str. 157.

Hiç değilse

Kao i prethodni primer, nastao je kao protaza kondicionalne rečenice, samo što je ovde reč o imenskoj konstrukciji. Kondicionalni nastavak dolazi na negativni oblik pomoćnog glagola *imek* (biti) koji se pojavljuje samo u imenskim rečenicama u svojstvu kopule. Doslovan prevod ove konstrukcije je „ako ništa“. U srpskom jeziku se ovakav veznik prevodi zapravo intenzifikatorom „barem“ ili priloškim izrazom za način „u najmanju ruku“. U istom značenju se mogu upotrebiti i veznici *bari* i *hiç olmazsa*.

Yeni makinisti, Melahat ablaların evini satın alanları, Hatice ninenin oğlu ile gelinini öteki komşularımızı, hiç değilse dört beş ay daha kalabilseydim, biraz olsun tanıyabilecektim.

(Necati Cumali, *Aklım Arkada Kalacak*, u: *Izbor iz...*, str. 117)

Da sam barem mogao ostati još četiri, pet meseci, mogao bih malo bolje upoznati novog mašinovođu, one koji su kupili kuću seke Melahat, sina i snaju tete Hatidže i ostale komšije.

Hiç değilse o tanıdık yüzü, Mamma Roza'nın yuvarlak, geniş yüzünü göreyim diye tezgaha doğru bir bakış attım.

(Zeyyat Selimoğlu, *Bir Şarkı Gibiydi*, u: *Izbor iz...*, str. 119)

Bacio sam pogled prema šanku ne bih li barem video ono poznato lice, široko i okruglo mama Rozino lice.

Hiç değilse bir gazetemiz, bizim fikirlerimizle taban tabana zıt olacaktır.

(Necip Fazıl Kısakürek, *Son Devrin Din Mazlumları*, str. 199)

U najmanju ruku, jedan naš list će biti dijametralno suprotan našim idejama.

Bari

Sinonimi za ovaj veznik persijskog porekla u savremenom turskom su: *hiç olmazsa*, *hiç değilse*, *o halde* i *öyleyse*. Na srpski jezik se prevodi intenzifikatorom „makar“ ili „barem“. S obzirom na značenje svojih sinonima može se zaključiti da je ovaj veznik količinski prilog.

„Ben de bir bardak kırmızı şarap içeyim bari“ dedi adam.

(Demir Özlü, *Beyoğlu'nda Bir Öğle Vakti*, u: *Izbor iz...*, str. 193)

„Ma da i ja popijem barem jednu čašu crnog vina“, reče čovek.

Ağzından hayır çıkmazsa bari şer söyleme. (narodna poslovica)

Ako ne pomažeš, barem nemoj da odmažeš.

Bu bari dođru çıksaydı.

Da je makar ovo ispalo kako treba.

U slučaju kada ovaj veznik dolazi u kombinaciji sa kondicionalom glagola, onda može da preuzme značenje uzvika *keşke* koji služi za iskazivanje irealne pogodbe.

Bu bari dođru çıksaydı, yazarlığıma geçmişte bir ipucu bulacaktım.

(Adalet Ağaoğlu, *Fikrimin İnce Gülü*, str. 62)

Kamo sreće da je ovo ispalo kako treba, našla bih u prošlosti neki nagoveštaj za moje pisanje.

Galiba

Predstavlja jednu od reči koje su samostalne celine i sintaksički ne pripadaju rečenici, odvajaju se zarezmom. To su modifikatori poput: „verovatno“, „doista“, „zaista“, „stvarno“, „uistinu“, „sigurno“, „zasigurno“, „nažalost“, „eventualno“, „uglavnom“, „nesumnjivo“, „možda“... Pošto je arapskog porekla i predstavlja pridev u apsolutnom akuzativu, za njega postoje sinonimi u savremenom turskom jeziku. To su: *görünüşe göre, sanılır ki, anlaşıldığı gibi*. Bez obzira na to, njegova upotreba u savremenom turskom jeziku je veoma frekventna. Ovaj veznik se može okarakterisati kao slabi veznik zato što mnogo češće povezuje rečenicu sa prethodnim kontekstom nego što povezuje dve rečenice unutar jedne složene. Po svome značenju se može svrstati u zaključne veznike.

Galiba kar yağacak.

Izgleda da će pasti sneg.

Galiba hayatımda alaysız elimi sıkan birinci insandı o.

(Selim İleri, *Gelinlik Kız*, u: *Izbor iz...*, str. 237)

Izgleda da je on bio prva osoba u mom životu koja je stisnula moju ruku bez rujanja.

Benim adımı işitince şöyle bir durdu, galiba beni tanımış olacak.

Kada je čuo moje ime, odjednom stade, biće da me je prepoznao.

Galiba o da babası gibi pek yetenekli değil.

On verovatno nije sposoban kao njegov otac.

Ova rečca, kao i *bari*, može da dobije značenje uzvika.

Saat başı galiba!

Şta ste se uçutali!

4.4. Suprotni (adversativni) veznici

Suprotni (adversativni) veznici su prisutni u naporednosloženim rečenicama. Oni ukazuju na odnos dve rečenice čiji je sadržaj ili smisao po nečemu suprotan ili barem nepodudaran. Najčešći suprotni veznici u srpskom jeziku su: „a“, „ali“, „nego“, „već no“, „dok“, „pa ipak“, „pa i pri tom“, „pa i pored toga“, „pak“, „međutim“ i sl. Ovi veznici, kao i izrazi i rečce za iskazivanje suprotnosti, uglavnom stoje na početku rečenice. Između suprotnih rečenica se u pisanju stavlja zarez da bi se njime označila suprotnost ili nepodudarnost koja postoji između rečenica. U srpskom jeziku su najizrazitije suprotne rečenice sa veznikom „a“. Što se tiče suprotnih veznika u turskom jeziku, najfrekventniji su *ama* i *fakat*. Ostale reči uglavnom predstavljaju konstrukcije sa postpozicijama i gerundije koji su upotrebljeni u ovom značenju.

Kimi... kimi...

Ovu vezničku konstrukciju čine udvojene neodređene zamenice „neko“, „neki“, „neka“. Sam po sebi nema značenje veznika, ali kada se pojavljuje u nizu (*sıralama*), onda označava suprotni veznik „a“.

Kimini anlar, kimini anlamam.

(Sait Faik Abasıyanık, *Lüzümsüz Adam*, u: *Izbor iz...*, str. 22)

Nešto razumem, a nešto ne.

Kimisi kendi kazıp çıkardı, kimisi köylünün çıkardığını, kandırıp elinden bedavaya aldı...

(Aziz Nesin, *Sizin Memlekette Eşek Yok mu*, u: *Izbor iz...*, str. 85)

Neki su sami kopali i vadili, a neki su na prevaru od seljaka za džabe uzimali ono što bi oni iskopali.

Kimi koştı, mezar yeri aldı; kimi koştı, hacıyı, hocayı buldu; kimi telefonun başına geçti, dostlara haber ulaştırdı.

(Tahsin Yücel, *Ölen Ölü*, u: *Izbor iz...*, str. 172)

Neko je otišao i obezbedio grobno mesto, neko je otišao po hodžu, a neko je otišao do telefona i javljao prijateljima.

Ova veznička konstrukcija ne mora nužno da se pojavi unutar iste rečenice. Može da se pojavi u nizu rečenica kao što pokazuje sledeći primer:

Kimi duvarlarına renkli taşlar kaktı. Kimi bahçesine ağaç dikti.

Neko je zidove obložio raznobojnim kamenjem, a neko je u bašti posadio drvo.

Hele

Ova partikula ima nekoliko značenja u savremenom turskom jeziku. Njen sinonim u savremenom turskom jeziku je *özellikle* i prevodi se sa: „a naročito“, „osim toga“, „posebno“ i „pogotovo“.

Ne güzel kızlar, hele Ayşe!
Kako lepe devojke, a naročito Ajše!

Hele, ancak üç karış eninde, beş on karış boyunda bir eski halı parçası vardı, bunun en azından otuzbin dolar değeri olduğunu söylüyordu.

(Aziz Nesin, *Sizin Memlekette Eşek Yok mu*, u: *Izbor iz...*, str. 83)

Pored svega, imao je deo starog tepiha koji je bio samo tri pedlja širok i pet do deset pedalja dugačak, i govorio je da vredi najmanje trideset hiljada dolara.

Gör hele bir, o zaman nasıl, Zabel bana demişti diyeceksin.

(Tarık Dursun K., *Zabel Manol İçin Hikaye*, u: *Izbor iz...*, str. 169)

Samo pogledaj, pa ćeš onda reći kako ti je Zabel rekla.

Hiç kimse böyle bir aptallık yapmaz. Hele ben!

Niko ne bi napravio takvu glupost. Pogotovu ne ja!

Veznik *hele*, kao i mnogi drugi veznici priloškog značenja, može da dobije i značenje uzvika (*ünlem*). Kada se tako upotrebi, on nosi značenje upozorenja, obećanja ili zastrašivanja.

Hele bir dene.

(Nazlı Eray, *Erkek İade Reyonu*, u: *Izbor iz...*, str. 216)

Samo probaj.

Çağır hele arkadaşını, onunla da tanışalım, dedi.

(Ayşe Kulin, *Kardelenler*, str. 70)

„Hajde, samo pozovi prijatelja, pa da se upoznam s njim“, reče.

Kada se ovaj veznik koristi udvojeno, onda se njegovo značenje pojačava i tada se prevodi veznikom „i“, „i onda“ ili čak imperativnom rečcom „hajde“.

Hele hele, sonra ne oldu?
I, šta je bilo posle?

Hele hele, aç bakalım!
Hajde, otvori da vidimo!

Još jedno značenje koje ovaj veznik može imati je i značenje vremenskog priloga „na kraju“, „konačno“ (*sonunda*).

Hele rüzgâr kesildi.
Konačno je stao vetar.

Veznik *hele* može da se upotrebi sinonimno vezniku *bari, en azından*.

Hele yetmiş yaşında var.
Ima barem sedamdeset godina.
Hele bugün bu kadarını yap da gerisini yarın tamamlarsın.
Uradi danas barem ovoliko, pa ostalo završi sutra.

Kada se veznik *hele* upotrebljava sa glagolom u imperativu ili u optativu, onda on dobija značenje veznika *artık, sadece* (samo, više).

Hele sus bir dakika!
Hajde, çuti već jednom!

Bu ödülü kazan hele, sana araba alacağım.
Samo ti osvoji ovu nagradu, pa ću ti kupiti auto.

Buna mukabil

Predstavlja suprotni veznik koji je zapravo kvazipostpozicija. Nastao je od pokazne zamenice *bu* (ovaj) i postpozicije *mukabil* koja je arapskog porekla i predstavlja

particip aktiva (onaj koji čeka, prima). Na srpski jezik se prevodi konstrukcijom „a s druge strane“, „nasuprot tome“.

Buna mukabil de çalışanların ücretleri sürekli baskılanmıştır.

A s druge strane, plate radnika su se konstantno smanjivale.

Fakat buna mukabil insanlar hakkında da çok şey bilen biriyim.

A nasuprot tome, ja sam neko ko zna veoma mnogo o ljudima.

Oysa

Ovo je još jedan veznik koji je nastao dodavanjem kondicionalne reči *ise*. On je proizvod pokazne zamenice *o* (ono, to) i kondicionalne reči *ise*. Ovaj suprotni veznik ima nekoliko sinonima: *oysaki*, *halbuki*. Na srpski jezik se prevodi konstrukcijama „a u stvari“, „a zapravo“, „ali ipak“.

Oysa ölüm, yaşamın en önemli olayıdır.

(Aziz Nesin, *O Geceyi Yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 76)

A smrt je u stvari najvažniji događaj u životu.

Oysa beden eğitimi dersine o katılmazdı.

(Füruzan, *Parasız Yatılı*, u: *Izbor iz...*, str. 185)

A zapravo ona nije prisustvovala časovima fizičkog.

Ağızlarından aynı sözler çıkmak üzeredir, oysa ağızlarını açmazlar, bakışlarını kaçıırlar.

(Tomris Uyar, *Anlat Bana*, u: *Izbor iz...*, str. 198)

Samo što ne izgovore iste reči, ali ne otvaraju usta i skreću poglede.

Oysa İncila ablanın suzenileri, sarmaları, hesapişleri huzur verirdi içimize.

(Selim İleri, *Gelinlik Kız*, u: *Izbor iz...*, str. 235)

Ali ipak bi nam vezovi i ukrasi seke İndžile pružali spokoj.

Ama

Ama je veznik arapskog porekla i veoma je frekventan rastavni veznik. Na srpski jezik se prevodi veznikom „ali“. Sinonimi u savremenom turskom jeziku su mu veznici, isto arapskog porekla, *lakin* i *fakat*.

Televizyon açıktır ama bakan yoktur o sıra.

(Aziz Nesin, *O Geceyi Yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 75)

Televizor je upaljen, ali tada nema ko da ga gleda.

Canım ben de eşek cambazı değilim ama, bir eşeğin ikibinbeşyüz lira etmeyeceğini bilirim...

(Aziz Nesin, *Sizin Memlekette Eşek Yok mu*, u: *Izbor iz...*, str. 82)

Prijateljju, nisam ni ja preprodavac magaraca, ali znam da jedan magarac ne može da košta 2.500 lira.

Altı yaşındaydım ama pek iyi hatırlıyorum.

(Orhan Hançerlioğlu, *Mustafa Kemal'in Askerleri*, u: *Izbor iz...*, str. 100)

Imao sam šest godina, ali se veoma dobro sećam.

Bilirdi ama, kadına dayanamazdı.

(Necati Cumali, *Aklım Arkada Kalacak*, u: *Izbor iz...*, str. 111)

Znao je, ali ženi nije mogao odoleti.

Za razliku od srpskog jezika, u savremenom turskom jeziku je sasvim uobičajeno da rečenica počinje veznikom. Tada taj veznik upućuje na prethodni kontekst.

Ama ben her defasında da eve mesut dönerdim.

(Oktay Akbal, *Önce Ekmekler Bozuldu*, u: *Izbor iz...*, str. 140)

Ali ja sam se svaki put vraćao kući srećan.

‘Ama, yemin edeyim istersen....’ dedi.

(Tarık Dursun K., *Zabel Manol İçin Hikaye*, u: *Izbor iz...*, str. 169)

„İpak, ako želiš, zakleću se...“, reče.

Ama ne yalan söylemeli, ne yapsam hakkıydı rahmetlinin.

(Tahsin Yücel, *Ölen Ölür*, u: *Izbor iz...*, str. 172)

Ali da ne lažem, pokojnik je zaslužio sve što sam uradila.

Durmadan değişiyorlar, ama topluca değişiyorlar.

(Feyza Hepçilingirler, *Ne Güzel Ölmüştüm*, u: *Izbor iz...*, str. 229)

Stalno se menjaju, i to se menjaju zajedno.

Kada ovaj veznik dođe na kraj rečenice, kao neki drugi veznici, može da dobije značenje uzvika ili reče za pojačavanje značenja. U tom slučaju se u srpskom jeziku može samo označiti uzvikom.

Gerçi, vekillerden bazıları yerli yerinde duruyordu ama!

Doduşe, neki odbornici su bili na svome mestu!

Kada se ovaj veznik nađe između dve ponovljene reči, on tada vrši ulogu naglašavanja (*pekiştirme*).

Güzel ama güzel bir söz söyledi.

Rekao je to lepo, ali baš lepo.

Barış insanları savaşa güç alıştılar, ama alıştılar.

(Oktay Akbal, *Önce Ekmekler Bozuldu*, u: *Izbor iz...*, str. 141)

Ljudi mira su se teško navikavali na rat, ali su se ipak navikli.

Veznik *ama* može da se koristi u imenskom značenju ili čak može biti i supstantiviran noseći značenje „prepreka“ ili „problem“.

Aması maması yok, dedi o, sert bir sesle.

Nemoj ti meni „ali“, reče on oštrim glasom.

Bu projenin aması var.

Postoji problem sa ovim projektom.

İlle/illa

Ovo je veznik arapskog porekla i u savremenom turskom jeziku nije naročito frekventan. Umesto njega se mnogo češće upotrebljavaju sinonimi: *ne olursa olsun*, *hangi şartta olursa olsun*, *her hâlde*, *ille*, *illaki*, *hele*, *özellikle*. Ovaj veznik se na srpski jezik prevodi veznicima i konstrukcijama kao što su: „naročito“, „povrh svega“, „izuzev“, „ali“, „baš“.

İlle de güzel şeyler bekliyorsan, bak, güzel bir gerçek söyleyelim sana.

(Tomris Uyar, *Anlat Bana*, u: *Izbor iz...*, str. 198)

Ako obavezno očekuješ lepe stvari, onda da ti kažemo jednu lepu istinu.

Hepsini tebrik etti, ille Haldun.

Svima je čestitao, a naročito Haldunu.

Avlanmayı çok severim illâ tavşan avını.

Mnogo volim da lovim, naročito volim lov na zečeve.

Ovaj veznik može imati i značenje suprotnog veznika „ali“, „u protivnom“, „u suprotnom“, rastavnog „ili“, i može da se prevede rečcom „inače“. U savremenom turskom se u ovom slučaju mogu koristiti sinonimi *yoksa*, *aksi halde*.

Bana bunu yaparsın, ille sana o işi yapmam.

Učinićeš mi to, inače (ili) ja tebi neću to učiniti.

Yorgundular, ille vuruşmaya devam ettiler.

Bili su umorni, ali su nastavili da se tuku.

Mektebe gitmelisin ve illâ seni evlâtlıktan çıkarırım.

Treba da ideš u školu, inače ću te se odreći.

U govornom jeziku se može čak susresti pleonastična konstrukcija *illa ve lakin* u značenju *bununla beraber* (ali, u skladu s tim, shodno tome).

İlle velakin bunun ne dermanı vardır ne de fermanı.

Ali to nema ni snage ni osnova.

Bir... öte...

Ova veznička konstrukcija se može svrstati u rastavne veznike. Sastoji se od reči *bir* (jedan) i *öte* (drugi). Ovaj veznik nema funkciju nabiranja već adverbativnu funkciju, ukazujući na semantičku različitost elemenata ispred kojih se nalazi. Na srpski jezik se najčešće prevodi suprotnim veznikom „a“ i „i“.

Piste bir yanımda babam, öte yanımda Ercan olarak girdik.

(Adalet Ağaoğlu, *Ayşen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 154)

Na podijum smo izašli sa mojim ocem sa jedne moje strane, i sa Erdžanom sa moje druge strane.

O kadar açık ki, bir yandan giriyor öte yandan çıkıyor!

Toliko je otvoreno, da uđe sa jedne, a izađe sa druge strane!

-madan/-meden

Kao što je rečeno u uvodnom delu, u najstarijim sačuvanim pisanim spomenicima na turskom jeziku, najveći broj zabeleženih veznika su gerundiji po svom poreklu. U ovom slučaju reč je o nastavku *-madan/-meden* koji se dodaje na infinitivnu osnovu glagola i na taj način gradi gerundij. On se u tekstu najčešće pojavljuje u funkciji priloga za način. Kada se pojavljuje samostalno, bez postpozicija u vremenskom značenju, onda se prevodi našom konstrukcijom „a da ne“, „bez toga da“, „bez da“.

İnsanlar sebebini bilmeden, düşünmeden ölüyor, öldürüyorlardı.

(Oktay Akbal, *Önce Ekmekler Bozuldu*, u: *Izbor iz...*, str. 139)

Ljudi su umirali i ubijali a da nisu znali razlog.

Yavaş yavaş farkına varmadan büyüyorduk.

(Oktay Akbal, *Önce Ekmekler Bozuldu*, u: *Izbor iz...*, str. 141)

Rasli smo malo po malo a da to nismo primećivali.

Siz bilmeden ben bilirim her şeyi.

(Feyza Hepçilingirler, *Ne Güzel Ölmüştüm*, u: *Izbor iz...*, str. 231)

Ja znam sve, a da vi to ne znate.

Bahçede fazla oyalanmadan yukarı çıkıp kapı tokmağını vurduğumda tuhaf bir sessizlik oldu.

(Nedim Gürsel, *Dönüş*, u: *Izbor iz...*, str. 244)

Bez zadržavanja u bašti, popeo sam se gore i nastala je neka čudna tišina kada sam pokucao na vrata.

Kada se ovaj gerundij pojavi u konstrukciji sa postpozicijama *önce* (pre) i *sonra* (posle), tada dobija značenje priloga i učestvuje u formiranju vremenske rečenice, odnosno mesne rečenice.

Sen gelmeden önce yarım saat kadar yanında kaldım.

Bio sam s njim oko pola sata pre nego što si došao.

İstanbul'a giden trene bin ama hattın sonuna gelmeden iki istasyon önce in.

Uđi u voz koji ide za Istanbul, ali izadi dve stanice pre nego što dođeš do poslednje stanice.

Tatile gitmeden önce mi yoksa sonra mı solaryuma girilir?

Da li se ide u solarijum pre ili posle odlaska na odmor?

-maksızın/-meksizin

Pomenuti gerundij je sinonim gerundija na *-madan/-meden*. Formira se na isti način, odnosno dodavanjem na infinitivnu osnovu glagola. Posедуje identično značenje, uvodeći načinsku rečenicu. Uglavnom se prevodi opisno, korišćenjem veznika „da“, sa konstrukcijom „bez toga da“, „a da ne“ ili negativnim oblikom glagolskog priloga sadašnjeg ili prošlog. Koja će vrsta glagolskog priloga biti upotrebljena, isključivo zavisi od finitnog glagolskog oblika nezavisne rečenice.

Onun yanında, böyle saatlerce hiç konuşmaksızın, göz göze bile gelmeksizin oturmaktan canım sıkılmazdı.

(Cemal Süreya, *Onüç Günün Mektupları*, str. 56)

Nije mi bilo dosadno da sedim tako satima pored nje, a da ne pričamo ili da se ni ne pogledamo u oči

Ulrich Kungsi, söylenenleri anlamaksızın dinliyor ve sürekli olarak genç kıza bakıyordu.

(Guy de Maupassant, *Seçilmiş Hikayeler*, str. 22)

Ulrih Kungsi je ne razumevajući slušao ono što se priča i stalno gledao u mladu devojkę.

Durmaksızın yürüyorum bu kıyılarda, kumla köpüğün arasında.

(Halil Cibran, *Kum ve Köpük*, str. 17)

Neprestano (a da ne stanem) hodam ovim obalama između peska i morske pene.

Değil

Predstavlja negativni oblik pomoćnog glagola *imek* i služi prvenstveno za negiranje imenske rečenice. Ima funkciju kopulativnog glagola poput glagola „biti“ u srpskom jeziku. U slučaju kada se upotrebljava kao kopula, onda obavezno dolazi na kraj rečenice. Međutim, ako je ova kopula između dve rečenice, onda ona vrši funkciju subordinacije između dve rečenice. Tada se može prevoditi gradacionom rečenicom, kao i suprotnom.

Borçlu değil, alacaklı ölenler bile var...

(Aziz Nesin, *O Geceyi Yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 77)

Ne samo da ima onih koji umiru dužni već ima i onih kojima se duguje.

İşte gördünüz, bu yazı bir öykü değil, uyarı için ölümün beni ziyaret ettiği o gecenin anlatısı...

(Aziz Nesin, *O Geceyi Yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 81)

Eto, videli ste, ovo pisanije nije priča već pripovedanje o onoj noći kada me je posetila smrt da me upozori.

Sanki onbeş günlük değil de onbeş yıllık bir memurdum.

(Umran Nazif Yiğiter, *Dairemiz*, u: *Izbor iz...*, str. 98)

Kao da nisam bio službenik petnaest dana, već petnaest godina.

Sade ekmeğe aşı değil, ete, elmaya değil, her şeye iştahlıydım.

(Fakir Baykurt, *Dağlarda Doğuracağım*, u: *Izbor iz...*, str. 146)

Nisam imala apetit samo za hleb, meso, jabuke, već za sve.

4.5. Isključni (ekskluzivni) veznici

Kao što zaključne rečenice predstavljaju podvrstu sastavnih rečenica, tako su i isključne rečenice podvrsta suprotnih rečenica. To je zbog činjenice da u njima postoji odnos suprotnosti, ali se za razliku od drugih suprotnih rečenica kojima se na neki način ono što se iskazuje uvođenjem veznika isključuje od onog rečenog u prethodnoj rečenici, zapravo isključuje sve ostalo mimo onoga iskazanog tim rečenicama. Najčešći veznici i veznički prilozi koji uvode suprotne rečenice su: „samo što“, „jedino“, „osim što“, „jedino što“, „tek“ i sl. U pisanju se upravo ispred tih znakova sveze, odnosno ispred isključnih rečenica obavezno stavlja zarez.

Fakat

Predstavlja veznik koji je preuzet iz arapskog jezika i koristi se u značenju suprotnih veznika: „ali“, „samo“ i „već“. Sinonimi u savremenom turskom jeziku su mu: *yalnız*, *ancak* i *ama*, a u starijem turskom jeziku se često susreće *lakin*.

Fakat küçük çağda babasız kalmanın bu işte de tesirini gördüm.

(Umran Nazif Yiğiter, *Dairemiz*, u: *Izbor iz...*, str. 93)

Ali u tome sam video uticaj činjenice da sam kao mali ostao bez oca.

Toprak bir gün yağmurun kıymetini anlayacak fakat o gün yağmur yağmayacak.

Zemlja će jednog dana shvatiti vrednost kiše samo što toga dana kiša neće padati.

5. Veznici u zavisnosloženim rečenicama

5.1. Veznici u izričnim (deklarativnim) rečenicama

Izrične rečenice pokazuju ono što sadrže glagoli upravnih rečenica. One objašnjavaju šta se u datom slučaju iskazuje glagolima govorenja, osećanja, mišljenja, procene, koji im prethode. Izrični veznici prethode svim onim rečenicama kojima se iskazuje unutrašnji odnos subjekta i predikata. To se očituje u činjenici da su kod ovakvih rečenica zavisne komponente objekti glagola nezavisne rečenice, bilo direktni ili indirektni. U užem smislu, izrični veznici ukazuju na to da se nešto doživljava kao realnost i da se neki proces nalazi u fazi ostvarivanja. Izrične rečenice u srpskom jeziku najčešće se uvode veznikom „da“, a neretko i vezničkim priložima „kako“ i „gde“. Što se tiče pravopisa, poznato je da se izrične zavisne rečenice ne odvajaju nikakvim znakom od upravnih. To je slučaj i kada između ovih rečenica nema nikakvih očiglednih znakova sveze. Vrlo je čest i slučaj da se takve rečenice, u savremenom turskom jeziku, odvajaju od upravnih dvotačkom ili crtom.

Ki

Kao što na to ukazuje M. Teodosijević, jedna od karakteristika turskog jezika je nepostojanje odnosnih reči, ali je veoma raširena upotreba odnosne zamenice *ki* koja je u turski jezik ušla iz persijskog.⁹⁹ Kada je u pitanju klasifikacija ovog veznika, treba napomenuti da njega nije moguće svrstati samo u jednu grupu veznika. On prvenstveno formira izrične rečenice i najlakše ga je poistovetiti sa našim izričnim veznikom „da“.

Veznik *ki* se može pojaviti kao subordinator u vremenskoj rečenici. Tada se prevodi vremenskim veznicima: „kada“, „pošto“, „kad ono“ i sl.

Tam kalkıyordum ki, karşıdaki kapıya çekilmiş kırmızı kadife perde kenara itildi, ardından bir kadın çıktı.

⁹⁹ M. Teodosijević, *Turski jezik u svakodnevnoj komunikaciji*, str. 249.

(Zeyyat Selimoğlu, *Bir Şarkı Gibiydi*, u: *Izbor iz...*, str.

124)

Baş kada sam hteo da pođem, na suprotnim vratima se razmakla zavesa od crvene čipke, i iza nje je izašla jedna žena.

O sabah erkenden klinikteki odama gelmiş, neskafemi yudumlayarak günlük işlere hazırlanıyordum ki, kapı açılıp içeriye bir kadınla bir erkek girdi.

(Nazlı Eray, *Erkek İade Reyonu*, u: *Izbor iz...*, str. 212)

Tog jutra sam rano ušao u svoju sobu na klinici i pijuci neskafe spremao se za dnevne aktivnosti kada se otvoriše vrata i unutra uđoše jedna žena i jedan čovek.

Tam sigara yakıyordum ki, muhteşem bir kadın girdi içeriye.

(Nazlı Eray, *Erkek İade Reyonu*, u: *Izbor iz...*, str. 215)

Baş sam palio cigaretu kad unutra uđe jedna predivna žena

Odamda öteberi eşyımı bavulumu yerleştirmiş doğruluyordum ki, sokaktan gelen bir çocuk ağlaması beni pencerenin önüne çekti.

(Necati Cumali, *Aklım Arkada Kalacak*, u: *Izbor iz...*, str. 110)

Taman sam se uspravljao pošto sam u svojoj sobi spakovao kojekakve stvari u kofer kad me je prozoru privukao dečji plač koji je dopirao sa ulice.

Geç vakit girip vardım ki uyumuş.

(Fakir Baykurt, *Dağlarda Doğuracağım*, u: *Izbor iz...*, str. 148)

Ušla sam kasno, a on je već spavao.

Česta je upotreba ovog veznika u izričnim rečenicama. Tada se prevodi našim izričnim veznikom „da“. U najvećem broju slučajeva reč je o glagolima mišljenja, procene i osećanja.

İtiraf edeyim ki, bu olay bana ziyadesiyle bir ferahlık vermişti.

(Umran Nazif Yiğiter, *Dairemiz*, u: *Izbor iz...*, str. 96)

Priznajem da mi je ovaj događaj u velikoj meri doneo olakšanje.

Yalnız pek iyi biliyorum ki her şeye rağmen mesut değildim.

(Orhan Hançerlioğlu, *Mustafa Kemal'in Askerleri*, u: *Izbor iz...*, str. 101)

Samo dobro znam da uprkos svemu nisam bio srećan.

Biliyorduk ki, dam üstünde güzün yağmurları başlayıncaya kadar yatabilirdik.

(Yaşar Kemal, *Yatak*, u: *Izbor iz...*, str. 132)

Znali smo da na krovu možemo spavati dok ne počnu jesenje kiše.

U određenom broju slučajeva, sa odnosnom zamenicom *ki* se grade odnosne rečenice tipične za indoevropske jezike. U takvim slučajevima ovaj veznik dobija značenja naših odnosnih zamenica: „koji“, „čiji“, „kakav“, „koliki“, „ko“, „šta“.

Bir adam tanıdım ki her soruya cevap verebilir.

Upoznao sam jednog čoveka koji može da odgovori na svako pitanje.

Ovaj veznik se koristi za prevođenje odnosnih rečenica koje imaju funkciju apozitiva. Najčešće se prevodi odnosnom zamenicom „ko“ i veznikom „što“.

Yazık ki, nasıl öldüğümü yazamayacağım.

(Aziz Nesin, *O Geceyi Yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 76)

Şteta što neću moći da napišem kako sam umro.

Kim var ki dünyaya borçlu ölmeyen?

(Aziz Nesin, *O geceyi yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 77)

Ima li nekoga ko nije umro dužan ovom svetu?

Ponekad je teško razlučiti najpreciznije značenje ovog veznika kada povezuje dve sukcesivne radnje. Tada se može prevesti sastavnim veznikom „pa“, ili načinskim „tako da“, ili čak uzročnim.

Biri soylemiş ki duyulmuş.

(Haldun Taner, *Sonsuza Kalmak*, u: *Izbor iz...*, str. 66)

Biće da je neko rekao pa se proćulo.

Annem o kadar güzel bir pasta yaptı ki herkes bayıldı.

Moja majka je napravila tako lepu tortu da su se svi oduševili.

Veznik *ki* se koristi na kraju upitnih ili uzvićnih rećenica da bi se naglasilo njihovo znaćenje. U takvim slučajevima se ne prevodi ili se vrši opisno prevođenje u skladu sa srpskim jezikom.

Öyle güzel ki!

Tako je lepo (da nemam reći)!

Öyle bir para döktü ki!

Tako je rasipao pare!

Benim onlarla hiç bir ilgim yoktu ki...

(Orhan Hançerliođlu, *Mustafa Kemal'in Askerleri*, u: *Izbor iz...*, str. 101)

Pa mene oni uopšte nisu ni interesovali (da bih obraćao pažnju).

Još jedan način upotrebe ovog veznika je da može stajati između dve ponovljene reći i poput upitne reće *mi* može imati znaćenje naglašavanja ili superlativa.

Araba ki ne araba!

To su kola i po!

Tut ki

Veznik *ki* može da se pojavi u kombinaciji sa imperativom glagola *tutmak* (držati, smatrati) i tada ima znaćenje zaključnog veznika: „recimo“, „eto“, „dakle“. Ovaj veznik ima donekle i modalno znaćenje, pa se njime može iskazivati pretpostavka i ćuđenje.

Sinonim na turskom mu je: *diyelim (ki)*, *farz edelim (ki)*, *tut ki*, *tutalım (ki)*, *kabul edelim (ki)*.

Tut ki dünyanın en güzel gözleri eşeklerdedir.
Magarci (eto, zamisli) imaju najlepše oči na svetu.

Tut ki karnım acıktı.
Recimo, da sam ogladneo.

Tut ki cüzdanımı kaybettin.
Recimo da si izgubio novčanik.

Meğerki

Pomenuti veznik poseduje značenje dopusnog veznika „osim“, ili kondicionalnog „osim ako“. Nastao je kombinacijom persijske reči *meğer* (izgleda, možda) i veznika *ki*. Važno je napomenuti da posle ovog veznika uglavnom dolaze glagoli u imperativu ili optativu.

Bu mesele kolay kolay hallolmaz, meğer ki siz de yardım ederseniz.
Ovaj problem neće se lako rešiti osim ako i vi ne pomognete.

Gideceğiz, meğerki kar yağsın.
İcí ćemo osim ako ne padne sneg.

Upotrebljen sa glagolom u narativu, nosi značenje pretpostavke, pa se na srpski jezik prevodi rečju „možda“.

Meğerki sen de beni sevmiyormuşsun.
Možda i ti mene nisi voleo.

Ta ki

Ovaj složeni veznik se sastoji od rečice *ta* koja služi za naglašavanje vremenskih i mesnih priloga (čak do, sve do) i veznika *ki*. Ova konstrukcija se na srpski prevodi veznikom „čak“, „tako da“ ili „dok“.

Sana boyun eğdim, ta ki bugüne kadar.

Ja sam ti bio pokoran sve do danas.

Açık söylüyorum, ta ki herkes anlasın.

Govorim otvoreno, tako da svi razumeju.

En sade bir üslupla yazdı, ta ki en aptal okuyucu anlasın.

Pisao je na najjednostavniji način, tako da bi i najneobrazovaniji čitalac razumeo.

Bırak ki

Sastoji se od imperativa glagola *bırakmak* (ostaviti) i veznika *ki*. Nosi značenje pretpostavke i uglavnom dolazi na početak rečenice, povezujući je na taj način sa prethodnim kontekstom. Na srpski se prevodi veznikom „čak“ ili frazom „a da ne govorimo“.

Filan hekim, dediler, geldi baktı, anlamadı. Bırak ki anlasalar var mı çare hiç, ne gezer. Rekoše da je neki doktor dolazio i pogledao ga ali nije shvatio. Čak i da shvate, njemu nema pomoći.

O işi yapmak istemiyorum, bırak ki vaktim de yok.

Ne želim to da uradim, a da ne govorimo da nemam vremena.

Kaldı ki

Predstavlja složeni veznik koji je nastao od trećeg lica perfekta glagola *kalmak* (ostati) i persijskog veznika *ki*. Njegovi sinonimi u savremenom turskom jeziku su:

bundan başka, bununla birlikte. Na srpski jezik se prevodi veznicima: „osim toga“, „ipak“, „međutim“; „inače“, „ionako“, „i tako“.

Tatile gidemem, kaldı ki param yok.

Ne idem na odmor, ionako nemam para.

Değersin her bir saat yeniden ölsemde kaldı ki ben kimim ki olmuşum kalmışım.

Vrediš iako iznova umirem svaki sat, ionako ko sam ja da je važno da li sam živ ili mrtav.

Olur ki

Predstavlja složeni veznik sastavljen od prvog lica jednine aorista glagola *olmak* (biti, postati) i veznika *ki*. Nosi značenje pretpostavke i sinoniman je priložima: *belki, muhtemelen*. Na srpski jezik se prevodi prilogom „verovatno“, „biće da“, „dešava se da“, s tim što on može stajati na početku rečenice i, kao i mnogi drugi veznici, povezivati rečenicu sa prethodnom.

Olur ki kıza bir söz atar, olur ki sarkıntılık ederler.

Verovatno devojci nešto dobacuju ili je napadaju.

Olur ki, bir şey sizin için hayırlı iken, siz onu hoş görmezsiniz.

Kada je nešto korisno za vas, dešava se da vi to uopšte ne vidite.

Şu var ki

Sastoji se od veznika *ki*, pokazne zamenice *şu* (taj, ta, to) i predikativa *var* (postoji). Ovaj veznik uvodi zaključnu rečenicu i na srpski jezik se prevodi sa „činjenica je“, „samo“, „ali“. Najčešće stoji na početku rečenice kao uvod na neku primedbu.

Bununla birlikte şu var ki öğrencilerin en iyisidir.

Osim toga, činjenica je da je ona svakako najbolji učenik.

Ubacivanjem partikule *da/de* za naglašavanje, ova veznička konstrukcija dobija značenje sastavnog veznika: „i takođe“, „osim toga“.

Şu da var ki kitap okumayı o kadar seviyorum ki bazen kitaplar hayatımın akışını değiştiriyor.

I takođe (Osim toga), toliko volim knjige da mi ponekad promene tok života.

5.2. Veznici u mesnim rečenicama

U turskom jeziku ne postoje veznici za mesne rečenice. Ove vrste zavisnih rečenica koje se tretiraju kao adverbijalne dopune, iskazuju se sintaksičkim sredstvima kao što su participi, proparticipi, padeži.

5.3. Vremenski (temporalni) veznici

Ovakvi veznici i veznički prilozi u srpskom jeziku su u službi određivanja vremena vršenja radnje glavne rečenice, ali samo posredno. One zapravo određuju to vreme posredno, pošto se odnose na neku već postojeću odredbu toga vremena. Obeležje ovakvih rečenica su sledeći vremenski veznici i veznički spojevi: „kad“, „dok“, „pošto“, „čim“, „tek što“, „nakon što“, „samo što“, „pre nego/no što“, „otkad“ i „otkako“. U savremenom turskom jeziku, u funkciji ovih vezničkih priloga stoje svi gerundiji i proparticipi u vremenskom značenju.

-diğinde/-diğinda

Sa morfološke tačke gledišta, ovo predstavlja sufigirani proparticip u lokativu. Takav proparticip obrazuje prilošku odredbu za vreme. Ovaj oblik se gradi dodavanjem nastavka za lokativ *-da/-de* na sufigirani oblik proparticipa *-diği/-diği*. Njegov ekvivalent u srpskom jeziku je vremenska rečenica uvedena veznikom „kad“. U ovom slučaju se ne može govoriti o vezniku za sebe, pošto ovakav oblik predstavlja sintaksički izražen veznički odnos.

Annem, onlara gittiğimizde daima hediyeler götürüyordu.

(Selim İleri, *Gelinlik Kız*, u: *Izbor iz...*, str. 234)

Kad bismo išli kod njih, moja majka je stalno nosila poklone.

Gözlerini açtığında kendini bu cam tavanlı odacığın sekisi üzerinde sızılı şiş tabanlarıyla bulmuştu.

(Erdal Öz, *Güvercin*, u: *Izbor iz...*, str. 178)

Kad je otvorio oči, našao se oteklih stopala na sećiji ove ćelije sa staklenom tavanicom.

O sabah namaza kalktığında seni, kapıyı vurup uyandıracak.

(Füruzan, *Parasız Yatılı*, u: *Izbor iz...*, str. 184)

Kad ujutru pođe da klanja, pokućaće na vrata i probudiće te.

Hem şey, dışardan bakıldığında, aslında aramamam gerekirdi.

(Tomris Uyar, *Anlat Bana*, u: *Izbor iz...*, str. 199)

Zapravo, kad se pogleda spolja, nije trebalo da je tražim.

-(y)işinde/-(y)işında

Ovakav oblik predstavlja sufigiranu glagolsku imenicu. Reč je o glagolskoj imenici na *-iş/-iş* na koju je dodat lokativni nastavak *-da/-de*. Ova glagolska imenica se često susreće u značenju prave imenice glagolskog porekla. Pre svega, označava način vršenja radnje, ali sa lokativnim nastavkom predstavlja semantički ekvivalent vremenskih adverbijala, kao što je sufigirani particip sa lokativnim nastavkom *-diğında/-diğinde* ili nesufigirani *-dikça/-dikçe*.

Sessizce yana çekilişinde beni utandıran, ezen bir şeyler vardı.

(Adalet Ağaoğlu, *Ayşen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 159)

U načinu kako se tiho povukao u stranu, bilo je nešto što me je postidelo i slomilo.

Her sonbahar gelişinde sen gelirsin aklıma.

Svaki put kada dođe jesen, ti si mi u mislima.

-madan önce / -meden önce

U ovom slučaju reč je o skraćenom infinitivu na *-ma/-me* sa ablativnim nastavkom i postpozicijom *önce* (pre) koja zahteva taj padež. U gramatici se ovakva konstrukcija tretira kao gerundij koji ima vremensko značenje „pre nego što“. Zbog toga se ova konstrukcija sintaksički može posmatrati kao veznik koji uvodi vremensku rečenicu.

Yatmadan önce, bir şey istersen bana seslen teyze, deyince şaşmadım artık.

(Feyza Hepçilingirler, *Ne Güzel Ölmüştüm*, u: *Izbor iz...*, str. 229)

Nisam se više čudila kada je rekla: Pre nego što legneš, pozovi me, teto.

Geziye çıkmadan önce pasaportunuzun, uçak biletlerinizin ve kredi kartlarınızın 2'şer adet fotokopilerini alınız.

Pre nego što krenete na put, napravite po dve kopije pasoša, avionskih karata i kreditnih kartica.

-dığı (bir) anda / -(y)acak (bir) anda

Proparticip na *-(y)acak*, na koji mogu doći i prisvojni sufiksi, zajedno sa imenicama koje imaju vremensko značenje, kao što su *an* i *sıra* u lokativu, tvori adverbijale sa vremenskim značenjem „kad“, „tek“, „čim“.

Sedirin, mushafın tozu yok olacak bir anda, dallara su yürüyecek.

(Nedim Gürsel, *Dönüş*, u: *Izbor iz...*, str. 243)

U trenutku kad nestane prašina sa kauča i Kurana, u grane će poteći voda.

Seni ilk gördüğüm anda aşık oldum.

Kad sam te prvi put video, zaljubio sam se u tebe.

Beklemediğimiz bir anda, tanımadık insanlar, sokulup yanımıza hançerlerini böğrümüze saplıyor.

U trenutku kad to ne očekujemo, neki nepoznati ljudi nam prilaze i ubadaju nam noževe u naše slabine.

-ar... -maz

Morfološki gledano ova veznička konstrukcija predstavlja reduplicirani oblik aorista trećeg lica jednine i njegove negacije. U stranim gramatikama turskog jezika se tretira kao gerundij koji ima vremensko značenje. Dakle, ovakva konstrukcija predstavlja adverbijalnu dopunu za vreme u značenju „čim“ i „kad“, i predstavlja radnju koja neposredno prethodi nekoj drugoj radnji. Kao i svaki gerundij i ovaj je bezličan, pa je utoliko njegova veznička funkcija naglašena.

Büyük kapıdan geçer geçmez kapıcı başını sallardı, zil henüz çalınmıştır, anlardım.

(Oktay Akbal, *Önce Ekmekler Bozuldu*, u: *Izbor iz...*, str. 140)

Čim bih prošao kroz kapiju, domar bi klimnuo glavom i shvatio bih da je tek zvonilo.

O gün işe gider gitmez çalışmaya koyuldu.

Čim je tog dana došao na radno mesto, odmah se bacio na posao.

-dikça/-dikçe

Ovaj oblik je klasifikovan kao kvazigerundij i nastao je dodavanjem sufiksa relativa-ekvativa *-ca/-ce* na nesufigirani particip. Služi za iskazivanje komparacije po kvantitativnoj i vremenskoj osnovi. Ima značenje adverbijala mere, vremena i uslova. Na srpski jezik se najčešće prevodi konstrukcijama: „koliko toliko“, „što to“, „kad god“, „uvek kad“, „dokle god“, „kako“, „što više“ i slično.

O baktıkça ben köşemde küçülüyorum.

(Yaşar Kemal, *Yatak*, u: *Izbor iz...*, str. 135)

Što me više gleda, to se ja više skupljam u uglu.

Günler geçtikçe ısınmıştı buraya.

(Erdal Öz, *Güvercin*, u: *Izbor iz...*, str. 178)

Kako su dani prolazili, bilo je sve toplije.

Reklamlarda seçtiğimiz markanın filminde baktıkça, içimiz pır pır...

(Ayşe Kilimci, *İpek Gelinlik*, u: *Izbor iz...*, str. 256)

Dok smo gledali reklamu za mašinu koju smo izabrali, srce nam je lupalo...

Negativan oblik na *-dikça*, može da ima značenje uslova ili nekog vremenskog ograničenja. Tada je po svome značenju identičan obliku *-(y)incaya kadar* i na srpski se prevodi vremenskim veznikom „dok ne“ ili kondicionalnim „ukoliko / ako se ne“.

Tarihten ders alınmadıkça tekerrür eder.

Ako se iz istorije ne izvuče pouka, ponavlja se.

Sevdiklerinizi artı ve eksileri ile kabul etmeyi öğrenmedikçe , sevmeyi ve sevilmeyi beklemeyin.

Sve dok ne prihvatite one koje volite zajedno sa njihovim manama i vrlinama, ne očekujte da možete voleti i biti voljeni.

Artık

Kao vrsta reči predstavlja prilog za vreme „konačno“, „sada“, „od sada“, „ubuduće“, „više“, „već“, „na kraju“, a njegova upotreba je zabeležena i u najstarijim pisanim spomenicima na turskom jeziku.

Git artık.

(Adalet Ağaoğlu, *Ayşen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 154)

Idi više (već jednom).

Artık, benim işime de el atıyorsunuz.

(Demir Özlü, *Beyoğlu'nda Bir Öğle Vakti*, u: *Izbor iz...*, str. 191)

A sada se petljaš i u moj posao.

Budući da ima vremensko značenje, može biti upotrebljen da označi radnju koja dolazi neposredno nakon neke druge radnje.

Biraz da başka kapıları çalsın Azrail, artık bize gelmesin!

(Tahsin Yücel, *Ölen Ölü*, u: *Izbor iz...*, str. 174)

Neka Azrail malo kuca i na druga vrata, i neka nam više ne dolazi!

Artık onlar en lüks gazino ve barlara gidiyorlar, gecelerini oralarda geçiriyorlardı.

Na kraju su išli u najluksuznija kazina i barove i tamo provodili noći.

Turska rečenica može da počne i veznikom. Tada on povezuje rečenicu sa prethodnom ili nečim što je ranije rečeno.

Artık burda, arkadaşım olur.

(Füruzan, *Parasız Yatılı*, u: *Izbor iz...*, str. 187)

Od sada ću i ovde imati prijatelje.

Neredeyse

Ovaj veznik predstavlja veznik nastao dodavanjem kondicionalnog nastavka *-ise* na upitnu reč *nerede* (gde). Po svom značenju je blizak prilogu *hemen hemen* (skoro da) ali se prevodi i vremenskim prilozima: „uskoro“, „svaki čas“, „samo što“, „umalo“.

Neredeyse imrenecektim bizim rahmetliye ...

(Tahsin Yücel, *Ölen Ölü*, u: *Izbor iz...*, str. 173)

Skoro da sam pozavidela mom pokojniku...

Süleyman bunu söylerken neredeyse ağlayacak.

(Mustafa Kutlu, *Bahtımın Yıldızı*, u: *Izbor iz...*, str. 223)

Dok je to govorio, Sulejman samo što nije zaplakao.

Adamcağız neredyse bayılacaktı.

Jadni čovek se umalo nije onesvestio.

Kada povezuje dve rečenice, tada se može prevesti i sa sastavnim veznikom „i“ .

Tüylerim ürperdi, başım döndü birdenbire, neredeyse yıkılıverecektim.

(Tahsin Yücel, *Ölen Ölür*, u: *Izbor iz...*, str. 174)

Naježila sam se, odjednom mi se zavrtelo u glavi i samo što se nisam onesvestila.

-(y)alı/-(y)eli

Ovaj gerundij u vremenskom značenju se tvori dodavanjem nastavaka *-(y)alı/-(y)eli* na glagolsku osnovu. Upotrebljava se za građenje adverbijala čiji je semantički ekvivalent vremenska rečenica sa veznikom „otkako“ i „otkada“ .

Bizler okulu bitireli yıllar oluyor.

(Oktay Akbal, *Önce Ekmekler Bozuldu*, u: *Izbor iz...*, str. 142)

Prošle su godine od kada smo završili školu.

Kaç yıl oldu seni görmeyeli, sesini duymayalı.

(Nedim Gürsel, *Dönüş*, u: *Izbor iz...*, str. 244)

Koliko je prošlo godina od kada te nisam video i čuo tvoj glas.

Ovo značenje vremenske ograničenosti može se pojačati dodavanjem perfekta glagola ispred gerundija.

Ben beni bildim bileli komşumuzun oğlu.

(Mustafa Kutlu, *Bahtımın Yıldızı*, u: *Izbor iz...*, str. 222)

Otkada znam za sebe on je bio susedov sin.

Bazı... bazı

Predstavlja zamenicu u značenju „neki“. Nastala je kao persijska genitivna veza arapske neodređene zamenice *ba'd* (neki). Kada je reduplicirana, u turskom jeziku ima funkciju priloga u značenju: „ponekad“, „čas“, „katkad“.

Bazı bakarsın, üç ay, beş ay eşek satılmaz, elinde kalır...bazı da bakarsın bir günde beş eşek birden satılmış...

(Aziz Nesin, *Sizin Memlekette Eşek Yok mu*, u: *Izbor iz...*, str. 86)

Ponekad, vidiš, magarac se ne proda ni za tri meseca, ni za pet meseci, a ponekad vidiš, odjednom se proda pet u jednom danu.

Kocasını kırar bazı bazı, düşünür ağlar.

Ponekad bi povredila svog muža pa bi razmišljala i plakala.

-dikten sonra / -diktan sonra...

Predstavlja nesufigirani proparticip na *-dik* u ablativu sa postpozicijom *sonra* (posle). Označava adverbijalnu dopunu za vreme i na srpski jezik se prevodi vremenskim veznikom: „pošto“, „nakon što“ i „posle“.

Savaş bittikten sonra, İsmail Efendi yatağa düştü.

(Sevinç Çokum, *Yeniden Bahar Olsa*, u: *Izbor iz...*, str. 207)

Kad se završio rat, İsmail efendija je pao u postelju.

Sigarasını yaktıktan sonra, bir sigara bana uzattı, almadım.

(Yaşar Kemal, *Yatak*, u: *Izbor iz...*, str. 134)

Nakon što je zapalila cigaretu, pružila je i meni jednu, ali je nisam uzeo.

Aldıktan sonra ayak üstünde tuzlu tuzlu gözlerinden öptüm.

(Tarık Dursun K., *Zabel Manol İçin Hikaye*, u: *Izbor iz...*, str. 170)

Nakon što sam je uzeo, stojeći sam poljubio njene slane oči.

Çay içtikten sonra İncila abla bize ut çalardı.

(Selim İleri, *Gelinlik Kız*, u: *Izbor iz...*, str. 236)

Pošto bi popili čaj, sestra Indžila bi nam svirala lautu.

-diktan başka / -dikten başka...

Kao i prethodni primer, reč je o nesufigiranom proparticipu *-dik* u ablativu, sa postpozicijom *başka* (osim, sem). Na takav način se formira veznička konstrukcija „ne samo“, „nego i“, „osim što“, za uvođenje gradacionih rečenica.

Bunu yapmadıktan başka iş yerinde de değildi.

Ne samo da to nije uradio nego nije bio ni na radnom mestu.

Konser bileti buduktan başka en iyi yeri bulabildi.

Ne samo da je uzeo kartu za koncert već je uspeo da nađe i najbolje mesto.

-diği zaman / vakit

Po svom poreklu ova veznička konstrukcija predstavlja sufigirani proparticip u sintagmatskoj konstrukciji sa imenicom *zaman* (vreme). Koristi se za izražavanje vremena radnje glavne rečenice i na srpski jezik se prevodi vremenskim veznikom „kad“.

Cemile ögle paydosunda eve döndüğü zaman babası fakir bir Boşnağı tıraş ediyordu.

(Kemal Tahir, *Cemile*, u: *Izbor iz...*, str. 50)

Kad se Džemila vratila kući na podnevnu pauzu, njen otac je brijao jednog siromašnog Bošnjaka.

Kadri Beyin masanın başına vardığım zaman yolun nihayetine ve son durağa gelmiş olduğumu anladım.

(Umran Nazif Yiğiter, *Dairemiz*, u: *Izbor iz...*, str. 95)

Kad sam stigao do stola gospodina Kadrija, shvatio sam da sam došao do poslednje stanice i do kraja puta.

Dünyada savaş başladığı zaman, küplerin sırtı için gereken malzemeyi bulamaz olmuştü.

(Sevinç Çokum, *Yeniden Bahar Olsa*, u: *Izbor iz...*, str. 207)

Kad je u svetu počeo rat, nije više mogao da nađe neophodni materijal za glazuru za ćupove.

-dığı gün

Predstavlja još jednu varijantu vezničkog priloga *-dığı zaman*. Umesto imenice *zaman* (vreme), može se upotrebiti bilo koja druga reč koja ima vremensko značenje. U ovom slučaju reč je o imenici *gün* (dan). Na srpski se prevodi konstrukcijom „tog dana kad“.

Yukarı katın bahçeye bakan odasında oğlunu doğurduğu gün, gözünün önünden geçti.

(Sevinç Çokum, *Yeniden Bahar Olsa*, u: *Izbor iz...*, str. 206)

Ispred očiju joj je prošao dan kad je rodila sina u sobi na spratu s pogledom na dvorište.

İnsan, yaşlı olmaya karar verdiği gün yaşlanır.

Çovek ostari onog dana kada odluči da bude star.

-dığı sırada

Ovo je sinonimska varijanta sintagme *-dığı zaman* koja se sastoji od sufigiranog proparticipa *-dığı* i lokativa imenice *sıra* (pravo vreme, pogodan trenutak). Njen ekvivalent u srpskom jeziku je veznički prilog „u trenutku kada“, „tokom“, „dok“ i „kad“.

Annemin yeniden genç kız gibi yollardan geçtiği sıralarda, yağmurlar bile gönenirdim.

(Selim İleri, *Gelinlik Kız*, u: *Izbor iz...*, str. 233)

U trenucima kada bi moja majka hodala ulicom kao da je ponovo devojka, bio bih sretan i ako bi bila kiša.

Duruşmada ifade verdiği sırada gözyaşlarını tutamadı.

Nije mogla da sakrije suze dok je davala izjavu na suđenju.

-dir

Posmatrano morfosintaksički, to je kopula pomoćnog glagola *imek* (biti) i najčešće je u upotrebi pri građenju imenskih rečenica. Takođe predstavlja i asindetski način povezivanja dveju rečenica. U ovom slučaju dolazi na adverbijale vremena i mesta i izražava produženo trajanje neke radnje. U sintaksičkom smislu se posmatra kao vremenski veznik, ali u srpskom se može smatrati i veznikom koji uvodi načinsku rečenicu. Na srpski jezik se prevodi oblicima: „ima već“, „ima već kako“ i slično.

‘Benim kızım yıllardır uyanır sabahları’, dedim.

(Füruzan, *Parasız Yatılı*, u: *Izbor iz...*, str. 186)

Ima već nekoliko godina kako se moja kćerka sama budi ujutro.

Duvardaki mushafa da uzun süredir el değmemiş.

(Nedim Gürsel, *Dönüş*, u: *Izbor iz...*, str. 242)

Ima već dugo vremena kako niko nije dotakao ni Kuran na zidu.

On gündür ev nöbeti tutuyorlar.

Već deset dana čuvaju kuću.

İken/-ken

Ovo je gerundij koji označava glagolsku radnju koja se dešava istovremeno sa radnjom glavne rečenice. Gradi se tako što se dodaje na osnovu aorista, narativa ili futura, a može da se dodaje i na imenice u nominativu ili lokativu. Prošireni adverbijali sa ovim gerundijem su semantički ekvivalenti vremenskih rečenica sa veznicima: „kad“, „dok“, „za vreme“ i slično.

Önceki yılbaşı gecelerini hazırlarken daha da çok yorulurdum.

(Aziz Nesin, *O Geceyi Yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 73)

Više sam se umarao dok sam pripremao ranije dočeke Nove godine.

Aradabir İstanbul’da gezerken satıcılardan alırım.

(Aziz Nesin, *O Geceyi Yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 73)

Dok ponekad šetam Istanbulom, kupujem od prodavaca.

Annemi penceresinde sokağı seyrederken bulunurdum.

(Oktay Akbal, *Önce Ekmekler Bozuldu*, u: *Izbor iz...*, str. 141)

Nalazio sam majku kako sa svog prozora posmatra ulicu.

Adverbijalne konstrukcije sa osnovom narativa na *-miş* predstavljaju radnju čiji su rezultati vidljivi u trenutku govora, pa se na srpski jezik najčešće prevodi veznikom „kad“ uz dodatak modalne rečice „već“.

Biz, ana oğul, yarı karanlığın içinde musikinın sihirli dünyasına gömülmüş iken babamın geldiğini hizmetçinin birdenbire salonun elektriğini yakmasıyla anlardık.

(Orhan Hançerlioğlu, *Mustafa Kemal'in Askerleri*, u : *Izbor iz...*, str. 102)

Dok smo majka i ja u polumraku već utonuli u čarobni svet muzike, shvatili bismo da je došao moj otac pošto bi služavka odjednom upalila svetlo u salonu.

Böyle sabahlardan birinde, taflanların arasındaki dar yollarda kendi alemimin içine gömülmüş iken kulağında: Yakın Anadolu gelecek...

(Orhan Hançerlioğlu, *Mustafa Kemal'in Askerleri*, u : *Izbor iz...*, str. 101)

Jednog takvog jutra, dok sam bio uronjen u svoj svet na uskim stazama među lovorima, čuo sam: Uskoro dolazi Anadolija...

Kao što je rečeno ranije, gerundij može da gradi i nominalnu dopunu, odnosno da se dodaje na imenice u nominativu ili lokativu. U tom slučaju se prevodi vremenskim veznicima: „kad“, „dok“, „za vreme kada“.

Çocukken gidilen evler iki türlüydü: Annemin seçtiği dostluklar ve gitmek zorunda kaldığı yerler.

(Selim İleri, *Gelinlik Kız*, u: *Izbor iz...*, str. 233)

Bile su dve vrste kuća u koje se išlo dok sam bio dete: prijatelja koje je birala moja majka i one u koje je morala ići.

Sen yokken ağaçlara soğuk vurdu.

(Nedim Gürsel, *Dönüş*, u: *Izbor iz...*, str. 242)

Dok te nije bilo, drveće je ubio mraz.

-(y)ınca/-(y)ince...

Ova adverbijalna dopuna je zapravo gerundij koji se tvori dodavanjem nastavaka *-(y)ınca/-(y)ince* na glagolsku osnovu. Označava radnju koja se desila pre neke druge radnje ili gotovo istovremeno sa njom. Predstavlja semantički ekvivalent vremenskih rečenica i na srpski jezik se prevodi vremenskim veznicima „čim“ i „kad“.

Beni öyle görünce telaşlanıyor.

(Aziz Nesin, *O Geceyi Yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 77)

Kad me vidi takvog, uznemiri se.

Masalara yaklaşınca Kadri Beyin sesi işitildi.

(Umran Nazif Yiğiter, *Dairemiz*, u: *Izbor iz...*, str. 98)

Kad se primakao stolovima, začuo se glas gospodina Kadrija.

Babamın sesini duyunca ayıldım.

(Adalet Ağaoğlu, *Ayşen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 155)

Kad sam čula očev glas, otreznila sam se.

Ovaj gerundij može imati i limitativno značenje, s obzirom na to da se u takvom obliku koristio u osmanskome jeziku. Gradi se dodavanjem nastavka za gerundij na osnovu glagola u negaciji. Tada se na srpski jezik prevodi vremenskim prilogom „dok ne“.

Baş başa vermeyince taş yerinden kalkmaz.

Dok se ljudi ne udruže, kamen se ne može podići.

Na isti način, ovaj gerundij osnove glagola u negaciji može označavati i adverbijal uzroka ili pogodbe. Na srpski jezik se prevodi uzročnim veznikom „pošto“ ili pogodbenim „ako“.

Ölmeyince, önce sevindiler, artık ölemeyeceğimi, kolay kolay ölmeyeceğimi anlayınca?

(Feyza Hepçilingirler, *Ne Güzel Ölmüştüm*, u: *Izbor iz...*, str. 227)

Pošto nisam umrla, najpre su se obradovali, a šta će biti kad shvate da neću lako umreti?

Dükkana sen gitmeyince kim gider?

Ako ti ne odeš u prodavnicu, ko će?

-incaya / -inceye kadar

Vremenska priloška konstrukcija „sve dok ne“, iz prethodnog primera, u savremenom turskom jeziku češće se iskazuje stavljanjem gerundija na *-inca* u dativ sa dodatkom postpozicije *kadar* (dok). Na ovaj način se iskazuje isključivo vremensko značenje, a ne pogodbeno.

Gelmezse hava kararincaya kadar beklerdim.

(Oktay Akbal, *Önce Ekmekler Bozuldu*, u: *Izbor iz...*, str. 140)

Ako ne bi došla, ja bih je čekao dok se ne smrači.

Ölünceye kadar defalarca izlenmesi gereken çok film var.

Postoji mnogo filmova koje treba odgledati više puta dok se ne umre.

-incaya/-inceye dek...

Ovakva konstrukcija predstavlja potpuni sinonim prethodne adverbijalne dopune. Gradi se na isti način, samo što se umesto postpozicije *kadar* koristi postpozicija *dek* u istom značenju.

Ders zili çalincaya dek duyulmayan su sesleri, sınıflara girilince öne geçerdi.

(Füruzan, *Parasız Yatılı*, u: *Izbor iz...*, str. 185)

Zvuk vode koja se nije čula dok ne bi zazvonilo, prešao bi u prvi plan kad se uđe u razred.

Göle su gelinceye dek kurbağanın gözü patlar. (narodna poslovice)

Žabi će iskočiti oči dok voda ne dođe u jezero.

-(y)ana/-(y)ene kadar

Predstavlja konstrukciju koja je u govornom jeziku ekvivalentna prethodnoj. Gradi se dodavanjem dativa i postpozicije *kadar* na particip *-(y)ana/-(y)ene*. Prevodi se vremenskim veznikom „dok“, a za isticanje „sve dok“, „dok god“.

Bir ikinci Ada vapuru geçene kadar rüzgar başımız üstünde ne kadar yağmur bulutu varsa sürdü götürdü; gökyüzü ağardı.

(Tarık Dursun K., *Zabel Manol İçin Hikaye*, u: *Izbor iz...*, str. 167)

Sve dok nije prošao i drugi brod za Prinčevska ostrva, vetar nam je iznad glave rasterao sve kišne oblake i nebo se razvedrilo.

Ta ki odacığın demir kapısı şakırtılarla açılıp içeri giren görevlinin ürkünçlüğü görünene kadar.

(Erdal Öz, *Güvercin*, u: *Izbor iz...*, str. 177)

Sve dok se sa škripanjem ne otvore gvozdene vrata ćelije i dok se ne budu videli zastrašujući tamničari.

Tutsaklık bitene dek ölüm orucundayım!

Ştrajkujem glađu dok se ne okonča pritvor!

Ardından

Predstavlja postpoziciju *art* (zadnja strana) kao drugi član genitivne veze sa dodatkom nastavka za ablativ. Na srpski jezik se najčešće prevodi vremenskim priložima „nakon“, „odmah posle“, „zatim“. U vezničkoj funkciji se najčešće pojavljuje kao

konjunktora dveju nezavisnih rečenica i tada se prevodi još i dodavanjem sastavnog veznika.

Bir an onları düşündü, ardından, gene denizi gören arka pencereleri ansıdı.

(Demir Özlü, *Beyoğlu'nda Bir Öğle Vakti*, u: *Izbor iz...*, str. 192)

Jedno vreme je mislio na njih, a zatim se opet setio stražnjih prozora koji gledaju na more.

Babasının, Rauf Bey'in kalın kahkahasının ardından neşeyle etrafına bakacak ve orta masaya koyduğum çiçek sepetini görecek.

(Mustafa Kutlu, *Bahtımın Yıldızı*, u: *Izbor iz...*, str. 220)

Njegov otac će se nakon grohota gospodina Raufa zadovoljno osvrnuti i videti korpu sa cvećem koju sam ostavila na stolu u sredini.

Di mi/mı/mü/mu

Predstavlja upitnu reč koja se u kombinaciji sa perfektom glagola koristi za određivanje radnje glagola glavne rečenice. Po svome značenju je ekvivalentan obliku na *-ar, -maz* i na srpski jezik se prevodi vremenskim veznicima „čim“, „kad“, „tek što“ i sl.

Nuri evden çıktı mı Hakkı eve damlardı.

(Necati Cumali, *Aklım Arkada Kalacak*, u: *Izbor iz...*, str. 111)

Čim bi Nuri izašao, Hakija bi banuo u kuću.

Bir fena olurum duyduğum mu.

(Necati Cumali, *Aklım Arkada Kalacak*, u: *Izbor iz...*, str. 111)

Čim çujem, tako se osećam loše.

Güldüm mü yüzümde güller açıyordu.

(Fakir Baykurt, *Dağlarda Doğuracağım*, u: *Izbor iz...*, str. 148)

Čim bih se nasmejala, bila bih srećna.

Soğuk suya daldın mı, bir an ürperirsin sonra geçer.

(Adalet Ağaoğlu, *Ayşen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 158)

Čim skočiš u hladnu vodu, za trenutak se naježiš, pa prođe.

Kada se ova upitna partikula koristi samostalno, ona može da posluži kao pogodbeni veznik.

Onu biraz pohpohladın mı istediğini koparırsın.

Čim mu malo podiđeş, dobićeş ono što želiş.

O herif geldi mi sepetle gitsin!

Ako dođe taj tip, otarasi ga se!

5.4. Poredbeni i načinski veznici

Kada se radnja jedne rečenice objašnjava radnjom druge rečenice, tada se kao veznici pojavljuju poredbeni i načinski veznici. Kao poredbeni veznici najčešće se pojavljuju veznički spojevi „kao da“, „kao što“ i prilozi „kako“ i „koliko“. Oni pokazuju da se radnja u upravnoj rečenici vrši na jednak način kao i radnja zavisne, odnosno da je jednaka radnji glavne rečenice. Prema tome, ovakve rečenice su istovremeno i poredbene i načinske.

Osim ovoga, postoje i poredbeni veznici koji ukazuju i na nejednakost. Oni dolaze, po pravilu, iza upravnih rečenica, koje obavezno imaju neki komparativni izraz. Vezničkim spojem „nego/no što“ vrši se poređenje sa realnim, a vezničkim spojem „nego da“ sa hipotetičkom situacijom.

Postoje i veznici kojima se iskazuje izuzetna nejednakost u poredbenim rečenicama. Takvi veznici su: „a kamoli“, „a nekmoli“, „a gdeli“.

Navedeni veznici i veznički spojevi u srpskom jeziku prevode se na turski jezik na sledeći način:

-dıđı gibi

Predstavlja sufigirani proparticip na *-dik* sa postpozicijom *gibi* (kao, poput). U rećenici ima funkciju adverbijala poređenja, stepena svojstva radnje izražene glagolom glavne rećenice. Na srpski se prevodi poredbenim veznicima „kako“, „kao što“.

Bu öyle dışardan sanıldıđı gibi pek de kolay iş deđil.

(Aziz Nesin, *O Geceyi Yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 73)

Ovo nije lako kao što to izgleda gledano spolja.

Paralar geldiđı gibi gitti.

Pare su otišle kako su i došle.

Poređenje pomoću ove konstrukcije se može odnositi i na poređenje dve radnje po kriterijumu vremena dešavanja. Takva konstrukcija se semantički ekvivalentno može iskazati vremenskim veznikom „ćim“ ili vezničkim prilogom „kako... tako“.

İnsanlar kütle halinde olduđu gibi, kiři olarak da başkalařtılar.

(Oktay Akbal, *Önce Ekmekler Bozuldu*, u: *Izbor iz...*, str. 139)

Ćim su ljudi bili u gomili, promenili su se i kao lićnosti.

Yaa, beni kaptıđı gibi düşkünü olduđu maçlara kaçıracak Ercan.

(Adalet Ađaođlu, *Ayřen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 157)

I Erdžan će se prepustiti utakmicama ćim me osvoji.

Hal kađıdını aldıđım gibi ćıktım.

(Füruzan, *Parasız Yatılı*, u: *Izbor iz...*, str. 186)

Izašla sam ćim sam uzela potvrdu o imovinskom stanju.

Nasılda

Ovo je redak slučaj vezničkog priloga koji se sastoji od upitne zamenice *nasıl* i lokativa na -da/-de. Po svome značenju je blizak vezničkom priogu *nasılsa*. Na srpski jezik se prevodi vezničkim priložima „nekako“, „na neki način“.

O yıl kayısılar nasılda salkım saçaktı.

(Mustafa Kutlu, *Bahtımın Yıldızı*, u: *Izbor iz...*, str.

219)

Te godine su kajisije rodile kao nikada.

Öyle uzaktan hiç konuşmadan nasılda bağladın beni.

Kako si me samo iz daljine bez reči vezao.

Gibi

Kao vrsta reči predstavlja postpoziciju koja služi za poređenje po kvalitetu i osobini. Dolazi posle nominativa imenica ili genitiva zamenica. Kada se postpozicija *gibi* nađe iza glagola, dobija značenje poredbenih veznika: „kao“, „kao što“, „poput“, „kao da“ i slično.

Arada bir vazgeçmiş gibi görünüp yürüdük.

(Aziz Nesin, *Sizin Memlekette Eşek Yok mu*, u: *Izbor iz...*, str. 89)

Povremeno bismo kretali kao da smo odustali.

Onlar ayrılır gibi oluyorlar.

(Necati Cumali, *Aklım Arkada Kalacak*, u: *Izbor iz...*, str. 113)

Prave se kao da se rastaju.

Sudan çıkmış gibi ıslanmıştık.

(Yaşar Kemal, *Yatak*, u: *Izbor iz...*, str.

136)

Bili smo mokri kao da smo izašli iz vode.

Kao što je već bilo rečeno, postpozicija *gibi* može se pojaviti iza sufigiranog proparticipa i dobiti značenje poredbenog ili čak vremenskog veznika. Neretko se može pojaviti i u funkciji uvodnog člana rečenice.

Gördüğün gibi kardeşçığım, enişten o kazayı geçireli beri, evimiz ocağımız bir yangın yeri harabeliğinden üstün haraptır.

(Ayşe Kilimci, *İpek Gelinlik*, u: *Izbor iz...*, str. 255)

Kao što vidiš, draga moja sestrice, od kada ti je zet doživeo tu nesreću, kuća nam je u neredu kao da ju je zadesio požar.

Dediğim gibi, başka işler de iyi gitmiyor...

(Nazlı Eray, *Erkek İade Reyonu*, u: *Izbor iz...*, str. 212)

Kao što sam rekao, i drugi poslovi ne idu baš najbolje...

Dilediği gibi uzanabiliyor, üç adam boyu yükseklikteki kirli cam tavanda birikip kalmış pislikleri, güvercinin mor gölgelerini görüyor, onların sevişmelerini izliyordu.

(Erdal Öz, *Güvercin*, u: *Izbor iz...*, str. 179)

Mogao je da se pruži kako je želeo i posmatrao je prljavštinu koja se nakupila na staklenoj tavanici visokoj kao tri čoveka, plave senke golubova kako se jedna drugoj udvaraju.

Kadar

Slično postpoziciji *gibi*, ova postpozicija služi za iskazivanje poređenja po osnovu količine, mere i stepena nekog svojstva, odnosno po kvantitetu. Na srpski jezik se prevodi poredbenom rečenicom uvedenom veznikom „kao“, „koliko i“, „poput“.

Gözleri yaşartacak kadar güzel bir hava.

(Tomris Uyar, *Anlat Bana*, u: *Izbor iz...*, str. 198)

Vreme je lepo toliko da te rasplače.

O zaman korkmamıştım sandığım kadar.

(Tomris Uyar, *Anlat Bana*, u: *Izbor iz...*, str.199)

Tada se nisam bio uplašio koliko sam mislio da hoću.

Umduğum kadar bakımsız değildi.

(Nedim Gürsel, *Dönüş*, u: *Izbor iz...*, str. 244)

Nije bila zapuštena koliko sam se nadao.

-(y)arak/-(y)erek

Morfološki predstavlja gerundij, koji se gradi dodavanjem nastavaka *-(y)arak/-(y)erek* na glagolsku osnovu. Ovaj gerundij ima značenje glagolskog priloga sadašnjeg ili glagolskog priloga prošlog i upućuje na jednokratnu radnju.

Yırtmamaya çalışarak özenle açmaya başladı kağıdın yumuşak katlarını.

(Erdal Öz, *Güvercin*, u: *Izbor iz...*, str. 176)

Trudeći se da ga ne pocepa, sa velikom pažnjom je počeo da odmotava slojeve mekanog papira.

İçi titreyerek okudu.

(Erdal Öz, *Güvercin*, u: *Izbor iz...*, str. 176)

Čitao je drhteći.

Sa stanovišta vezničke upotrebe, kada se ovaj gerundij formira od glagola u pasivnom ili refleksivnom liku, onda dobija značenje načinskog veznika ili konstrukcije: „tako što“, „na taj način da“.

Pargalı İbrahim Paşa boğularak öldürülmüştür.

Pargalı İbrahim-paşa je ubijen tako što je zadavljen.

Babası tarafından şımartılarak büyüyen çocuktur.

To je bilo dete koje je raslo tako što ga je otac razmazio.
Alkollü sürücü kamyonu görmeyerek kaza yaptı.
Pijani vozač je napravio udes tako što nije video kamion.

U slučajevima kada se ovaj gerundij formira od osnove glagola u negaciji, tada on ima istovetno značenje gerundiju na *-madan* ili kvazigerundiju na *-maksızın*, pa se na srpski prevodi restriktivnom rečenicom, u okviru načinske, sa veznikom „a da ne“.

Ahmet bu zaferi göremeyerek ölmüştür.
Ahmet je umro a da nije video tu pobeđu.

BM karar almayarak dolaylı destek vermiştir.
UN su dale indirektnu podršku, a da nisu donele odluku.

Sanki

Predstavlja modalnu reč koja je nastala od imperativa glagola *sanmak* (misliti, smatrati) i partikule *ki*. Na taj način se dobija veznik za poredbenu rečenicu, koji se na srpski jezik prevodi subjunktorom „kao da“. U turskom jeziku postoji i sinonim *güya*.

Onlar şehirden sanki ayrılmış, yerlerine bu abus çehreli, aksi insanlar gelmişlerdi.

(Oktay Akbal, *Önce Ekmekler Bozuldu*, u: *Izbor iz...*, str. 142)

Oni kao da su napustili grad, a na njihovo mesto došli ovi namrgođeni i nesretni ljudi.

Sanki ben bilmiyorum neden kadın tuttuklarını.

(Feyza Hepçilingirler, *Ne Güzel Ölmüştüm*, u: *Izbor iz...*, str. 227)

Kao da ja ne znam zašto su unajmili ženu.

Sanki soracak başka sorunuz yok.

(Adalet Ağaoğlu, *Ayşen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 158)

Kao da nemate šta drugo da pitate.

Ovaj subjunktor, u slučaju kada se nalazi na kraju rečenice, može služiti i kao enklitika za naglašavanje, ili postavljanje retoričkog pitanja.

Sen bilmiyor musun sanki?

(Tarık Dursun K., *Zabel Manol İçin Hikaye*, u: *Izbor iz...*, str. 168)

A ti kao ne znaš?

Almanca ne kadar biliyor sanki?

(Demir Özlü, *Beyoğlu'nda Bir Öğle Vakti*, u: *Izbor iz...*, str. 191)

Koliko on to može znati nemački?

Zbog veoma izraženog modalnog značenja, ovaj veznik služi u izrazima za pokazivanje neverice i sumnje.

Taksiye de binsen sanki yetișebilir miydin?

Zar bi stvarno stigao i da si uzeo taksi?

Ne olur sanki, sen de gelsen?

Šta bi ti falilo da i ti pođeš?

5.5. Uzročni (kauzalni) veznici

Veznici kojima se uvode rečenice koje označavaju uzrok onoga što se kazuje predikatom upravne rečenice, zovu se uzročnim veznicima. U srpskom jeziku se najčešće upotrebljavaju sledeći uzročni veznici i veznički skupovi: „jer“, „što“, „zato što“, „zbog toga što“, „usled toga što“, „zahvaljujući tome što“, „budući da“, „kada“, „kako“, „pošto“ i sl. U savremenom turskom jeziku uzročno značenje može se iskazati na različite sintaksičke načine, počev od uzročnih veznika, postpozicija, preko imenskih sintagmi, pa do konstrukcija sa glagolima i participima.

Madem

Ovaj veznik je arapskog porekla i njegov ekvivalent na srpskom jeziku je uzročni ili vremenski veznik „pošto“, „s obzirom na to da“. Specifičnost ovog veznika se ogleda u tome što se pojavljuje na početku rečenice. Njegovi sinonimi u savremenom turskom jeziku su: *değil mi ki*, *-diği için*, *-diğine göre* i *madem ki*.

Mamafı, madem ısrarla beni eşeliyorsunuz, anlatayım.

(Kemal Tahir, *İş*, u: *Izbor iz...*, str. 59)

U svakom slučaju, pošto me uporno ispituješ, da ti ispričam.

Yüzyıllar boyu toprağın altında kalmış madem, yine kalsa ne olur?

(Haldun Taner, *Sonsuza Kalmak*, u: *Izbor iz...*, str. 64)

S obzirom na to da su stolećima bili pod zemljom, šta fali da budu još?

Madem ki o bu kadar iyi kalpli bir adam, ben de ona çok para vereceğim.

(Aziz Nesin, *Sizin Memlekette Eşek Yok mu*, u: *Izbor iz...*, str. 87)

Kad je već toliko dobrodušan, onda ću mu dati mnogo novca.

Bu nedenle

Ova sintagma predstavlja uzročni veznik u značenju „zbog toga što“, „radi toga“. Sastoji se od pokazne zamenice *bu* (ovaj) i imenice *neden* (uzrok) na koju je dodata postpozicija *ile* koja ima značenje instrumentala u srpskom jeziku. Ovim veznikom može početi rečenica i u tom slučaju se ona povezuje sa nekom već iskazanom rečenicom.

Bu nedenle bin kez daha iki yüzlü bir düğün bu.

(Adalet Ağaoğlu, *Ayşen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 158)

Zbog toga je ovo više nego dvolična svadba.

Derslerimde çok başarılı oldum, bu nedenle tatili hak ettim.

Na časovima sam bio veoma uspešan i zbog toga sam zaslužio odmor.

Bu nedenle bu kulübe geldim çünkü antrenör bana güveniyor.

Zato sam došao u ovaj klub, pošto mi trener veruje.

Bu itibarla

Predstavlja uzročni veznik koji se na srpski jezik prevodi kao „zbog toga“, „zato“, „u skladu sa“. Sastoji se od pokazne zamenice *bu* (ovaj) i imenice *itibar* (slava, čast) sa postpozicijom *ile*. Kao i svi zaključni veznici, i ovaj može da dođe na početak rečenice.

Bu itibarla anlađmalı bořanmadan sonra artık bořanma sebebiyle tazminat istenemez.

U skladu s tim, posle sporazumnog razvoda se ne može više trađiti odřteta.

Bu itibarla İtalya'daki seğıimlerin anlamı, Avrupa ve dđnya iin nemli hale geliyor.

Zbog toga smisao izbora u Italiji postaje bitan za Evropu i svet.

Bu itibarla, barıřı inřa etmek hepimizin grevi diye dđřđnđyorum.

Zbog toga mislim da je duđnost svih nas da gradimo mir.

Bu cihetle / bu cihetten

Predstavlja uzročni veznik u znaenju „zbog toga“. Sastoji se od pokazne zamenice *bu* (ovaj) i arapske imenice *cihet* (strana, razlog) sa lokativnim nastavkom ili postpozicijom za instrumental *ile*.

Bu cihetle sylediklerimi anlayamamıřtı.

Zbog toga nije mogla da razume sve ono řto sam joj rekao.

Eve ge dndđ, bu cihetten devini bitiremedi.

Kasno se vratila kui i zbog toga nije mogla da zavrři domai.

Bu cihetle olimpiyatlara ev sahipliđi yapmak isteyen lkelerin Engelliler Olimpiyatlarını da organize etmeleri gerekmektedir.

U skladu s tim, zemlje koje řele da organizuju olimpijadu, treba da organizuju i paraolimpijske igre.

İstinaden

Po značenju sličan prethodnom vezniku je i ovaj veznik arapskog porekla koji takođe predstavlja postpoziciju. Na srpski se prevodi konstrukcijom: „na osnovu“, „zbog“, „u vezi sa“. Retko se susreće u savremenom turskom jeziku, izuzev u pravnoj terminologiji. Sinonimi u savremenom turskom jeziku su mu: *bir görüşe, bir düşünceye dayanarak, güvenerek*.

Dün gece söylediklerine istinaden senin ego sorunların olduğunu düşünüyorum.

Zbog svega toga što si rekao sinoć mislim da imaš problema sa svojim egom.

Bana zam yapmamış olmanıza istinaden istifa ediyorum.

Dajem ostavku pošto mi niste dali povišicu.

Az önceki konuşmanıza istinaden şunu söylemek istiyorum.

Želim da kažem sledeće u vezi sa onim što ste malopre rekli.

Buna binaen

Predstavlja uzročni veznik „zato“, „zbog toga“, „na osnovu“. U ovom slučaju reč je o postpoziciji arapskog porekla *binaen* (koji počiva, koji se zasniva) i pokazne zamenice *bu* (ovaj). Najčešće dolazi na početku rečenice i na taj način je povezuje sa prethodnim kontekstom.

Buna binaen almış olduğumuz alındı ile teşkilatımız resmen kurulmuş durumda.

Zboga toga je usvojeno ono što smo preduzeli i naša organizacija je zvanično osnovana.

Saçlarım zayıf ve güçsüz buna binaen de dökülmeler oluyor.

Kosa mi je tanka i slaba i zbog toga je počela da opada.

Buna binaen, padişaha hitaben bir telgrafname hazırlandı.

Zbog toga je sultanu poslat hitan telegram.

Bunun sonucunda

Predstavlja genitivnu vezu sastavljenu od pokazne zamenice *bu* (ovaj) i imenice *sonuç* (rezultat). Ova sintagma se koristi u funkciji uzročnog veznika „zbog toga što“ i „radi toga“.

Ders aralarında çok koştum bunun sonucunda çok terledim.

Na odmoru sam mnogo trčao i zbog toga sam se mnogo oznojio.

On gün işe gidemedim bunun sonucunda işten atıldım.

Nisam mogao da idem na posao deset dana i zbog toga sam dobio otkaz.

Kumara düşkün oldu bunun sonucunda kirayı ödeyemedi.

Odao se kockanju i iz tog razloga nije mogao da plati kiriju.

Bunun için

Kao i prethodni primeri, predstavlja prilošku sintagmu koja je veznički upotrebljena. Reč je zapravo o pokaznoj zamenici *bu* (ovaj, taj) sa postpozicijom *için* (za, zbog). Iz ovoga proizlazi i njeno uzročno značenje „zbog toga“ i „zato“.

Daha önce kendim yakamazdım bunun için.

(Aziz Nesin, *O Geceyi Yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 79)

To je zato što ranije nisam mogao da ih sam upalim.

İşte bunun için korkuyorum, beni de sevdiğini söylüyorsun.

Eto, zbog toga se bojim, kažeš da i mene voliš.

O yüzden

Predstavlja prilošku sintagmu, kao i prethodni primer. Nastala je od pokazne zamenice *o* (onaj, taj) i imenice *yüz* (lice) u ablativu. Na srpski jezik se prevodi uzročnim

veznicima: „zbog toga“, „zato“. Njen sinonim u savremenom turskom jeziku je *ondan dolayı, o sebepten dolayı*.

Ben da o yüzden çekindim.

(Tomris Uyar, *Anlat Bana*, u: *Izbor iz...*, str. 199)

I ja sam se zbog toga povukla.

O yüzden seninle gelmedim.

Zato nisam pošao sa tobom.

Kimseye güvenemiyor o yüzden hayatındaki her şeyin kontrolünün elinde olmasını istediğini söyledi.

Ne može nikome da veruje i zbog toga je rekao da želi da ima kontrolu u svojim rukama nad svime u svom životu.

Bu yüzden

Predstavlja skoro istovetan oblik prethodnom. I on označava uzročni veznik u značenju: „zbog toga“, „zato“. Jedina razlika je u tome što se umesto pokazne zamenice *o* (onaj) koristi pokazna zamenica *bu* (taj). Prva pokazna zamenica je, u savremenom turskom jeziku nemarkirana u pogledu anaforičnosti ili katafориčnosti. Pokazna zamenica *bu*, za razliku od prethodne, nosi anaforičko značenje i upućuje na prethodni kontekst.

Bu yüzden, gündüzleri, üç yanından güneş ışığı alabiliyor.

(Demir Özlü, *Beyoğlu'nda Bir Öğle Vakti*, u: *Izbor iz...*, str. 190)

Zbog toga je po danu mogao da primi sunčevu svetlost sa tri strane.

Ben bu yüzden aşka şükrederim.

Ja sam za to zahvalna ljubavi.

Gerçekleri yavaş yavaş öğreniyoruz ve bu yüzden çok kızgınız.

Polako saznajemo istinu i zbog toga smo veoma ljuti.

Yüzünden

Po svojoj funkciji predstavlja kvazipostpoziciju sa ograničenom deklinabilnošću. Nastala je od imenice *yüz* (lice) sa odgovarajućim prisvojnim sufiksom i nastavkom za ablativ *-dan/-den*. Predstavlja uzročni veznik koji se prevodi našim veznicima: „zbog“, „radi“. U rečenicama dolazi posle imenica ili bilo koje vrste reči koja je imenički upotrebljena (infinitiv, glagolska imenica, particip).

Yıkanmak yüzünden olduğunu söylemişlerdi.

(Aziz Nesin, *O Geceyi Yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 77)

Rekli su da je to bilo zbog kupanja.

Sonraları, bütün hayatımın kaptanın bu korkaklığı yüzünden değiştiğini çok düşündüm.

(Orhan Pamuk, *Beyaz Kale*, u: *Izbor iz...*, str. 247)

Posle sam mnogo razmišljao kako se ceo moj život promenio zbog ovog kapetanovog kukavičluka.

Bizim kötü günlerimiz iki kez ve ikisi de benim densizliğim yüzünden yaşanmıştı.

Po drugi put smo upali u loš period, i to oba puta zbog moje netaktičnosti.

-dan/-den

Predstavlja nastavak za ablativ (*çıkma durumu*). Pored značenja kretanja iz ishodišne tačke, ablativ može biti upotrebljen i da bi se izrazio uzrok vršenja radnje. U takvim slučajevima on dolazi na imenice ili imenske reči nastale od glagola, upotrebljene u imeničkoj funkciji (infinitiv, skraćeni infinitiv, particip). Najčešće je reč o glagolima kojima se izražavaju emotivna stanja. Uz ablativ se pojavljuje i veliki broj postpozicija i kvazipostpozicija, koje mogu da pojačaju ovo značenje uzročnosti.

Bu dersten çok sevindim.

Mного sam se obradovala zbog tog časa.

Trafik tıkanlığından onun partisine geç kaldım.

Zakasnio sam na njegovu zabavu zbog gužve u saobraćaju.

Onunla birlikte olmaktan mutluluk duyardım.

(Selim İleri, *Gelinlik Kız*, u: *Izbor iz...*, str. 235)

Bio sam sretan što sam sa njom.

Bunun üzerine

Ovaj zaključni veznik je zapravo priloška sintagma za uzrok. Predstavlja genitivnu vezu, pokazne zamenice *bu* (ovaj) u genitivu i kvazipostpozicije *üzer* (gornja strana) u dativu. Na srpski jezik se prevodi vezničkom konstrukcijom: „zbog toga“, „zahvaljujući tome“. Sinonim na savremenom turskom mu je *bunun üstüne*.

Bunun üzerine, bende bıraktıkları anatomi cildine güvenerek hekim olduğumu ileri sürdüm.

(Orhan Pamuk, *Beyaz Kale*, u: *Izbor iz...*, str. 249)

Zahvaljujući tome, tvrdio sam da sam doktor uzdajući se u anatomski atlas koji su mi ostavili.

Bunun üzerine, 19. yüzyılda bu iki kuvvetin aslında tek bir kuvvetin, elektromanyetik kuvvetin, iki farklı görünümü olduğu keşfedildi.

Zbog toga je u 19. veku otkriveno da elektromagnetna sila ima dva pojavna oblika i da je jedna sila, a ne dve odvojene.

Bunun üzerine Hirohito, naip prens oldu.

Zahvaljujući tome, Hirohito je postao princ namesnik.

Nedeniyle

Predstavlja prilošku sintagmu za iskazivanje uzroka vršenja radnje. Sastoji se od imenice *neden* (razlog, uzrok) i postpozicije *ile* (sa), u ovom slučaju u značenju uzroka vršenja radnje. Na srpski jezik se prevodi vezničkim konstrukcijama: „zbog toga“, „iz tog razloga“, „zato“. Sinonimi u savremenom turskom su konstrukcije sa ablativom: *-den*

ötürü, -den dolayı i priloške sintagme: *dolayısıyla, sebebiyle, hasebiyle, haysiyetiyle* – od kojih poslednje dve nisu u čestoju upotrebi u savremenom jeziku.

Bu geveleme nedeniyle Paşa da iki kez, - umarım dört kez olur, - annemin ayağına basacak.

(Adalet Ağaoğlu, *Ayşen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 157)

Zbog ovog brbljanja paša će dva puta, a nadam se i četiri, nagaziti nogu moje majke.

Kar nedeniyle birçok ilde eğitime ara verildi.

Zbog snega je u mnogim okruzima obustavljena nastava.

Yoğun sis nedeniyle Boğaziçi Köprüsü'nün ışıkları köprünün üzerinden bile zor fark edildi.

Zbog guste magle su se i sa samog mosta jedva razaznavala svetla mosta na Bosforu.

Nedense

Predstavlja način iskazivanja uzroka vršenja radnje, ali mnogo slabije nego drugi veznici priloškog porekla, s obzirom na to da predstavlja nepoznat uzrok vršenja radnje. Sastoji se od imenice *neden* (razlog, uzrok) i kondicionalnog nastavka *ise*. Na srpski jezik se prevodi sa: „nekako“, „na neki način“, „iz nekog (nepoznatog) razloga“. Sinonimi ovog veznika u savremenom turskom jeziku su: *her nasılsa, her ne hikmetse, her nedense*.

Ben de nedense ona bakıp kaldım.

(Adalet Ağaoğlu, *Ayşen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 158)

A ja sam, ne znam zašto, ostala da ga gledam.

Alt kat muslukları hiç kapanmazdı nedense.

(Füruzan, *Parasız Yatılı*, u: *Izbor iz...*, str. 185)

Iz nekog razloga se çeşme sa donjeg sprata nikako nisu zatvarale.

Nuhbe hanım, bu türkü söylediğinde İncila ablaya nedense dargın, küsmüş bakardı.

(Selim İleri, *Gelinlik Kız*, u: *Izbor iz...*, str. 236)

Kada bi svirala tu pesmu, gospođa Nuhbe bi iz nekog razloga ljutito i nervozno gledala sestru Indžilu.

-dığı için

Predstavlja sufigirani proparticip prezenta sa postpozicijom *için* (za, zbog) koji nosi značenje priloške odredbe za uzrok vršenja radnje. Kao takav on u sebi sadrži i značenje uzročnog veznika: „zato“, „zato što“, „pošto“, „zbog“ i sl. Veoma često se koristi u savremenom turskom jeziku.

Saçları üç numara makineyle kesildiği için başı incecik boynu üzerinde daha yuvarlak görünüyordu.

(Kemal Tahir, *Göl İnsanları*, u: *Izbor iz...*, str. 43)

Pošto se ošišao na „trojku“, glava mu je na tananom vratu izgledala još više okrugla.

İngilizce konuştuğu için köylü anlamıyordu.

(Aziz Nesin, *Sizin Memlekette Eşek Yok mu*, u: *Izbor iz...*, str. 86)

Pošto je pričao na engleskom, seljak ga nije razumeo.

Paşa zehirlenmekten korktuğu için göstererek şuruptan bir yudum içip haplardan bir tane yuttum.

(Orhan Pamuk, *Beyaz Kale*, u: *Izbor iz...*, str. 251)

Pošto se paşa plašio da će se otrovati, popio sam gutljaj sirupa i progutao jednu tabletu.

Çünkü

Predstavlja pravi uzročni veznik koji se pojavljuje i u najstarijim spisima na turskom jeziku. U turski jezik je prešao iz persijskog gde mu je oblik *çünkü*. Na srpski jezik se prevodi uzročnim veznicima: „jer“, „pošto“, „zato“, „zato što“. U savremenom turskom jeziku su mu sinonimi: *şundan dolayı*, *şu sebeple*, *zira*. Kao i mnogi turski veznici, i ovaj može da stoji na početku rečenice, ukazujući na prethodni kontekst.

Hiçkimse çocukların hiçbirine hiçbir zaman ‘Haydi yatağa!’ demez, çünkü Nesin Vakfi’nda başkalarının koyduğu izlenice ve kural yoktur.

(Aziz Nesin, *O Geceyi Yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 74)

Niko nijednom detetu ne bi rekao „Hajde u krevet!“, zato što u zadužbini Aziza Nesina nema programa i pravila koja su postavljali drugi

Çünkü yeryüzünde savaş vardı.

(Oktay Akbal, *Önce Ekmekler Bozuldu*, u: *Izbor iz...*, str. 139)

Zato što je na zemlji bio rat.

Çünkü annesi bilmediği, görmediği haller içindeydi.

(Füruzan, *Parasız Yatılı*, u: *Izbor iz...*, str. 183)

Zato što je njena majka bila u nekom stanju koje ona nije videla i poznavala.

Çünkü akşamın karardığı saatlerde kapının gıcırdayarak sokaktan açılmayacağını bilmek, bende çözemediğim duyguların başlangıcı sayılır.

(Selim İleri, *Gelinlik Kız*, u: *Izbor iz...*, str. 236)

Jer znati da se u satima kada se spuštalo veče vrata sa ulice ne mogu otvoriti uz škripanja, predstavlja početak osećanja u meni koja ne mogu objasniti.

Ovaj veznik može da se pojavi i na kraju rečenice. To je delimično zbog toga što je česta upotreba inverzije, a delimično zato što je moguće iskazati smisao rečenice asindetski. U takvom slučaju ovaj veznik je samo u službi naglašavanja.

Kaçtıkça batan biriyim, çünkü.

(Adalet Ağaoğlu, *Ayşen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 159)

Jer sam ja ta koja gubi kada beži.

Bana yiyecek getirmesi için de ona para veriyordum, kendime iyi bakmaya kararlıydim çünkü.

(Orhan Pamuk, *Beyaz Kale*, u: *Izbor iz...*, str. 250)

Davao sam mu novac da mi donese hranu, jer sam odlučio da dobro pazim na sebe.

Zira

Predstavlja sinonim veznika *çünkü* i nosi identično značenje. Karakterističan je za osmanski jezik, premda se sve češće pojavljuje u savremenom jeziku u skladu sa dnevno-političkim razlozima. Poreklom je iz persijskog jezika.

Zira, yüksek tahsil yapmaya niyetim olmadığından, liseyi bitirmiş olsaydım bu sefer de askerlik yakama yapışacaktı.

(Umran Nazif Yiğiter, *Dairemiz*, u: *Izbor iz...*, str. 93)

Pošto nisam imao nameru da idem na visoke škole, da sam završio gimnaziju, ovog puta bi mi se vojni rok natovario na leđa.

Zira o günlerde bahçelerimiz de, sokaklarımız gibi, bizim değildi.

(Orhan Hançerlioğlu, *Mustafa Kemal'in Askerleri*, u: *Izbor iz...*, str. 101)

Jer u to vreme ni bašte, ni naše ulice, nisu bile naše.

Yeter ki şu ikramiyeli çikolatalardan vazgeçiniz. Zira görüyorum ki merakınız günden güne artıyor.

Dovoljno je da ostavite ove besplatne čokolade, pošto vidim da vas sve više interesuju.

İle

Predstavlja pravu postpoziciju čije je osnovno značenje instrumentala u srpskom jeziku. U turskom jeziku se dodaje na imenice u infinitivu ili zamenice u genitivu. Može da nosi značenje uzroka vršenja radnje kada se na srpski jezik prevodi veznicima: „zbog“, „radi“.

Bir ara, kapının tıkırtısıyla uyandı.

(Sevinç Çokum, *Yeniden Bahar Olsa*, u: *Izbor iz...*, str. 207)

U jednom trenutku se probudila zbog škripanja vrata.

Sabah, grevcilerin gürültüsüyle uyandı.

Ujtro se probudio zbog buke štrajkača.

Ovaj uzročni veznik se baš zbog svog značenja instrumentala može pojaviti i u službi sastavnog veznika „i“. Tada se najčešće koristi za nabrajanje.

Annesi ile babası geldiler.

Došli su mu majka i otac.

-diğından

Predstavlja sufigirani proparticip u ablativu. Iza njega često dolaze postpozicije u značenju uzroka (*dolayı, ötürü, yüzünden*). Ovakav oblik bez postpozicija dolazi posle imenice u nominativu na koju se odnosi. Na srpski jezik se prevodi isto kao i sa postpozicijama: „zbog“, „jer“, „zato što“ i sl. Naravno, treba voditi računa da ovaj oblik proparticipa ne predstavlja rekciju nekog glagola koji zahteva ablativ.

Tabii bu köylü halının kıymetini bilmediğinden, biz eşeği alınca eski çulu da eşeğin sırtında bırakacak...

(Aziz Nesin, *Sizin Memlekette Eşek Yok mu*, u: *Izbor iz...*, str. 87)

Naravno, pošto ovaj seljak ne zna vrednost tepiha, ostaviće tu staru krpu na leđima magarca kada ga kupimo.

Nicedir konağın yüzü yağlıboya görmediğinden kararıp çirkinleşmişti.

(Selim İleri, *Gelinlik Kız*, u: *Izbor iz...*, str. 234)

Fasada konaka je potamnela i poružnela jer dugo nije bila farbana.

Türkçe bilmediğinden derdini anlatamamış.

Nije mogao da ispriča svoju muku zato što nije znao turski.

5.6. Namerni (finalni) veznici

Namerni veznici uvode namerne rečenice koje su, inače, dosta slične izričnim zavisnim rečenicama. Ovi veznici iskazuju cilj radi koga se vrši radnja glavne, upravne rečenice. Namerni veznici se takođe upotrebljavaju da se iskažu voluntativne rečenice sa kojima su namerne rečenice srodne.

Namerne rečenice se najčešće za upravnu rečenicu vezuju veznikom „da“, „da bi“, „ne bi li“ ili vezničkim priložima „kako“ i „kako bi“.

Što se srpskog pravopisa tiče, namerni veznici se od glavne rečenice odvajaju zarezom, izuzev kada je rečenica u inverziji.

U savremenom turskom jeziku postoje razni sintaksički načini iskazivanja namernih rečenica.

-mak/-mek için

Predstavlja veoma frekventan način građenja namernih rečenica. Sastoji se od infinitiva na *-mak/-mek* i postpozicije *için* (za). Na srpski jezik se prevodi namernim veznicima: „da“, „da bi“, „ne bi li“, „kako bi“ i slično.

Formaliteleri tamamlamak için soluğu Ankara'da almış.

(Haldun Taner, *Sonsuza Kalmak*, u: *Izbor iz...*, str. 67)

Odjurila je u Ankaru da bi obavila formalnosti.

O sertliği yeniden duymak için sağ elini tutup elimi içine aldım.

(Zeyyat Selimoğlu, *Bir Şarkı Gibiydi*, u: *Izbor iz...*, str. 124)

Da bih ponovo osetio to grubo mesto, uhvatio sam njenu desnu šaku i stavio je na dlan.

Ağrılarını dindirmek için bir aspirin yuttu.

(Sevinç Çokum, *Yeniden Bahar Olsa*, u: *Izbor iz...*, str. 207)

Popila je jedan aspirin da bi umirila bolove.

Postpozicija *için* se pojavljuje i iza skraćenog infinitiva na *-ma/-me*. Na skraćeni infinitiv je moguće dodati lične nastavke, tako da ovakav način izražavanja nije impersonalan kao što je to slučaj prilikom upotrebe infinitiva.

Armağanların paketlenmesi için bütün yıl boy boy kutular, zarflar, güzel torbalar, renk renk çiçekli kağıtlar, yaldızlı kağıtlar, süslü ipler, cicili bicili ve parlak bağlar biriktiririm.

(Aziz Nesin, *O Geceyi Yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 73)

Za pakovanje poklona cele godine sam prikupljao kutije različitih veličina, koverta, lepe kese, papire sa cvetnim motivima, pozlaćene papire, ukrasne trake i drečave sjajne mašne.

Fakat bir türlü cesaret gösterip bu müşkülümü halletmesi için Kadri Beye birşey soramıyordum.

(Umran Nazif Yiğiter, *Dairemiz*, u: *Izbor iz...*, str. 96)

Ali, nikako nisam uspevao da skupim hrabrost i zamolim gospodina Kadrija da reši ovaj problem.

Üzere

Postpozicija *üzere* je veoma rasprostranjena u savremenom turskom jeziku. Njeno osnovno značenje je: „da“, „da bi“, „radi“, „zbog“. Kada se koristi kao namerni veznik, onda se najčešće pojavljuje posle infinitiva glagola na *-mak/-mek*.

Üçüncü, dördüncü, beşinci kez kullanılmak, sonunda kalorifer ocağında yakılmak üzere saklarız.

(Aziz Nesin, *O Geceyi Yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 73)

Koristimo ih tri, četiri ili pet puta, a posle ih čuvamo da ih ložimo u peći.

Saatin kaç olduğunu anlamak üzere telefona baktı.

Pogledao je na telefon da bi video koliko je sati.

İstanbul'a inmek üzere vapura bindi.

Ukrcao se na brod s namerom da siđe u Istanbulu.

Ovakva konstrukcija može biti proširena i gerundijem *iken* i tada dobija značenje vremenskog veznika koji se na srpski jezik prevodi priloškom sintagmom „baš kada je trebalo“, „samo što nije“ i sl.

Âdem gitmek üzereyken kapı çalındı.

Baš kada je Adem nameravao da izađe, neko je pozvonio na vrata.

Postpozicija može imati i funkciju kondicionalnog veznika. Tada se prevodi veznicama: „ako“, „pod uslovom da“ i sl.

Pazartesiye kadar geri vermek üzere sana yirmi lira veririm.

Daću ti dvadeset lira pod uslovom da ih vratiš do ponedeljka.

Kada se ova postpozicija koristi sa sufigiranim proparticipom, ona dobija značenje veznika za poredbenu rečenicu. Tada se na srpski jezik prevodi veznicama: „kako“ i „kao što“.

Meltem'in dediği üzere Tunç geç kaldı.

Kao što je rekla Meltem, Tunč je zakasnio.

Interesantna je upotreba ove postpozicije sa infinitivom glagola koji se nalaze u pridevskoj funkciji, u takozvanoj bašibozuk konstrukciji. Tada se prevodi relativnim zamenicama: „koji“, „čiji“.

Bu bahçede çoğu portakal olmak üzere elli ağacım var.

U ovoj bašti imam pedeset stabala od kojih su većina narandže.

Diye

Morfološki gledano, predstavlja gerundij glagola *demek* (reći, kazati). Veoma često se koristi u značenju veznika za izrične rečenice „da“ i „kako“, prilikom uvođenja kvaziupravnog govora. Veznik *diye* se ponaša kao pravi veznik, bez obzira na svoju sintaksičku ulogu. On stoji uvek na mestu subordinatora između dve rečenice.

Demedim mi, çocuklar boş yere ağlamaz diye?

(Necati Cumali, *Aklım Arkada Kalacak*, u: *Izbor iz...*, str. 111)

Zar nisam rekao da deca ne plaču uzalud?

Yağmur, yağayım yağmayayım diye düşünüp dururdu.

(Tarık Dursun K., *Zabel Manol İçin Hikaye*, u: *Izbor iz...*, str. 166)

Kişa se premişljala da li da pada (ili ne).

Şimidiyse, kaptanımız kısa süren o korkaklığa kapılmasaydı hayatım asıl o zaman değiştirdi, diye düşündüm.

(Orhan Pamuk, *Beyaz Kale*, u: *Izbor iz...*, str. 247)

A sada mislim kako bi mi se život iz osnova izmenio upravo da se naš kapetan nakratko nije prepustio tom kukavičluku.

Kao podvrsta ovakvih rečenica pojavljuju se i zavisnoupitne rečenice u kojima gerundij *diye* dolazi ispred zavisne rečenice u kojoj se nalazi neka upitna reč. Tada se ovaj veznik prevodi izričnim veznikom „da“.

Ne isteyeceğim diye bekledi.

(Zeyyat Selimoğlu, *Bir Şarkı Gibiydi*, u: *Izbor iz...*, str. 120)

Çekala je da vidi šta ću da tražim.

Tren ne zaman gelecek diye bilmek istedim.

Hteo sam da znam kada će doći voz.

Gerundij *diye*, zbog toga što dolazi od glagola koji znači „reći“, ima funkciju iskazivanja i atributivne, odnosno umetnute rečenice. Tada se na srpski jezik prevodi konstrukcijom „koji se zove“, „koji glasi“.

Yaprak Dökümü diye kitabı okumalıyım.

Treba da pročitam knjigu koja se zove *Kad lišće pada*.

Ekonomik Kriz Bitecek diye başlığı gazetede gördüm.

Video sam u novinama naslov koji glasi: „Završiće se ekonomska kriza.“

Kada se u glavnoj rečenici nalazi glagol kretanja ili namere, a u zavisnoj glagol u optativu ili imperativu, tada gerundij *diye* ima funkciju namernog veznika. Na srpski jezik se prevodi namernim veznicima: „da“, „da bi“, „kako bi“, „ne bi li“ i sl.

Laf olsun diye aldım kartını.

(Kemal Tahir, *İş*, u: *Izbor iz...*, str. 59)

Reda radi (kao izgovor) uzeh njegovu posetnicu.

Karımı çağırmaya bahane olsun diye, bir kahve içer misiniz, dedim.

(Aziz Nesin, *Sizin Memlekette Eşek Yok mu*, u: *Izbor iz...*, str. 82)

Kao izgovor da zovnem svoju suprugu, rekao sam: Želite li kafu?

Belki laf olsun, olgunluk bende kalsın diye.

(Haldun Taner, *Sonsuza Kalmak*, u: *Izbor iz...*, str. 67)

Možda reda radi, da bih ja ispao zreliji.

Gerundij *diye* može imati i značenje uzročnih veznika: „zato“, „zato što“, „pošto“, „zbog“, „radi“ i sl. Njegovo uzročno značenje proizlazi tada iz značenja glagola glavne rečenice.

Bildiğimden değil ya, ucuz alayım diye, pahalı, dedim.

(Aziz Nesin, *Sizin Memlekette Eşek Yok mu*, u: *Izbor iz...*, str. 84)

Ne zato što sam znao, već da bih kupio jeftino. Rekoh: Skupo je.

Hava güzel diye çıktım.

(Tomris Uyar, *Anlat Bana*, u: *Izbor iz...*, str. 198)

Izašla sam pošto je vreme lepo.

Arkadaş istiyorsun diye kadın bile tuttuk başına.

(Feyza Hepçilingirler, *Ne Güzel Ölmüştüm*, u: *Izbor iz...*, str. 227)

Čak smo ti i ženu uzeli pošto kažeš da ti treba prijateljica.

5.7. Posledični (konsekutivni) veznici

Ove rečenice iskazuju posledicu radnje predstavljene u glavnoj rečenici. Njihova važna osobina je što ne mogu doći ispred glavne rečenice i što ispred nje mora postojati neki korelativ kao što je zamenica „takav“ ili prilog „koliki“, pomoću kojih će se zavisna rečenica nadovezati na smisao iz osnovne rečenice. Za razliku od drugih vrsta veznika, posledični veznici dolaze posle zavisne rečenice, koja je upravo ispred nezavisne rečenice. Najčešći od svih posledičnih veznika je svakako veznik „da“, a zatim „te“ i veznički prilog „kako“.

U turskoj rečenici će to biti iskazano ponovo veznikom *ki*, s tim što će kao i u srpskom jeziku postojati korelati (količinski priloz) *o kadar* (toliko), *o derecede* i pokazni priloz *öyle* (tako), *öyle bir*, *öylesine* i sl.

Ki

Jedna od karakteristika turskog jezika je nepostojanje odnosnih reči, ali je veoma raširena upotreba ove odnosne zamenice kao sufiksa, partikule i subordinatora.¹⁰⁰ Ovde ćemo ukazati na upotrebu ove zamenice kao subordinatora, odnosno veznika koji uvodi izričnu rečenicu.

Nasıl bir rastlantıdır ki, burada herkese gereksindiği bir armağan düşer.

(Aziz Nesin, *O Geceyi Yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 74)

¹⁰⁰ M. Teodosijević, op. cit., str. 249.

Kakva je to slučajnost da svakome zapadne poklon koji mu treba.

Sonra öyle usullar anlattı ki, şaşkınlıktan ağzım açık kaldı.

(Aziz Nesin, *Sizin Memlekette Eşek Yok mu*, u: *Izbor iz...*, str. 83)

Posle mi je ispričao takve metode da sam ostao zabezeknut.

Ama o kendini bize öyle bir alıştırdı ki hepimiz şaşık.

(Oktay Akbal, *Önce Ekmekler Bozuldu*, u: *Izbor iz...*, str. 142)

Ali, tako smo se navikli na njega da smo se svi iznenadili.

O kadar hoşuma gidiyordu ki söyleyişi.

(Tarık Dursun K., *Zabel Manol İçin Hikaye*, u: *Izbor iz...*, str. 166)

Ma toliko mi se svidelo kako priča.

5.8. Dopusni (koncesivni ili permisivni) veznici

Veznici koji uvode dopusne rečenice su slični, a ponekad i identični pogodbenim veznicima, iako uvode posebnu vrstu zavisnih rečenica. Ovi veznici iskazuju prepreku vršenju radnje u glavnoj rečenici, koja se ipak nekako izvršava. Najčešći pogodbeni veznici u srpskom jeziku su: „iako“, „premda“, „mada“, „ma“ i „makar“.

-dığı halde

Kao vrsta reči, ovo ne predstavlja veznik, ali je svakako sintaksički način iskazivanja te vezničke funkcije. To je sufigirani proparticip iza kojeg sledi imenica *hal* (stanje) u lokativu i predstavlja adverbijal. U ovakvom obliku može biti sadržana i čitava dopusna rečenica. Na srpski jezik se prevodi dopusnim veznicima: „premda“, „iako“, „mada“.

O yıl, ümidimin dışında her dersten yakayı kurtardığım halde, Fransızcadan paçayı kurtaramamıştım.

(Umran Nazif Yiğiter, *Dairemiz*, u: *Izbor iz...*, str. 92)

Te godine, iako sam se mimo mojih očekivanja provukao iz svih predmeta, nisam mogao da se spasem francuskog.

Oturduğu halde ayakta duran orta boylu bir adam şeklinde görünüyordu.

(Umran Nazif Yiğiter, *Dairemiz*, u: *Izbor iz...*, str. 94)

Mada je sedeo, izgledao je kao da je to čovek srednjeg rasta

Marketin içinde müşteriler olduğu halde yakmaya kalktılar.

Iako su u prodavnici bili kupci, hteli su da podmetnu požar.

Hatta

Predstavlja pravi veznik koji je u turski jezik došao iz arapskog, gde je imao značenje namernog veznika. Upotrebljen veznički, ova reč ima značenje srpskog veznika „čak“. Njegovi sinonimi u savremenom turskom jeziku su: *bile, hem de, üstelik, ayrıca*.

Hatta bir Amerikalı turiste, tüyelerini tıraş ettikleri bir çoban kopeği leşinin, kral mummyası diye yuttururlarmış.

(Aziz Nesin, *Sizin Memlekette Eşek Yok mu*, u: *Izbor iz...*, str. 84)

Čak su i jednom američkom turisti kao kraljevsku mumiju podvalili leš psa ovčara koga su obrijali.

Dışarda yaşanan kalabalıklardan, eğlencelerden, sevinçlerden, hatta üzüntülerden ve kederlerden bu eve sızabilen bir tek bizlerdik: Annemle ben.

(Selim İleri, *Gelinlik Kız*, u: *Izbor iz...*, str. 235)

Majka i ja smo bili jedini koji su se mogli uvući u ovu kuću od sve spoljašnje gužve, provoda i radosti, pa čak i od tuge i žalosti.

Bunlar çok sağlam hatta en sağlam devlet eshamından sayılır.

Oni se smatraju veoma sigurnim, čak najsigurnijim državnim deoniçarima.

Üstelik

Predstavlja sinonim prethodnog veznika. Po svome poreklu je imenica u značenju „višak“, „razlika“. Na srpski jezik se prevodi priložima: „još“, „osim toga“, „povrh svega“. Njegovi sinonimi na savremenom turskom jeziku su: *hatta, ayrıca, bir de, bundan başka*.

Üstelik İranlı yoksul köylü, bir dolar karşılığı olan dinarlarını eline alınca şaşırmış da, sevincinden dualar etmiş.

(Aziz Nesin, Sizin *Memlekette Eşek Yok mu*, u: *Izbor iz...*, str. 83)

Osim toga, kada je siromašni iranski seljak uzeo dinare u vrednosti jednog dolara, toliko se začudio da je počeo da se moli.

Üstelik, çok güzel örnekler de var önünde, evet var ya: hafızlardan birini çok beğendim: traş olmuş, kırvat takmış, elbisesi lacivert, kendisi de gencecik daha: canımın içine sokasım geldi.

(Tahsin Yücel, *Ölen Ölür*, u: *Izbor iz...*, str. 173)

I još je bilo lepih primera, nego šta: jedan hafız mi se naročito svideo, bio je obrijan, u teget odelu sa kravatom, tako mlad da mi je došlo da ga zagrlim.

Öteki iki geminin Türk gemilerinin arasından sıyrılıp sisin içinde kaybolduğunu görünce kaptanımız umutlandı, bizim de zorumuzla esirleri sıkıştırmaya cesaret edebildi, ama geç kalmıştık artık; üstelik özgürlük tutkusuyla heyecanlanan kölelere kırbaçlar da söz geçiremiyordu.

(Orhan Pamuk, *Beyaz Kale*, u: *Izbor iz...*, str. 247)

Naš kapetan se ponadao kada je video da su se druga dva broda izgubila u magli između turskih brodova, mi smo pokušali da suzbijemo robove, ali smo zakasnili; osim toga, robovi uzbuđeni zbog oslobađanja se nisu obazirali ni na bičeve.

-a/-e karşı

Ovde je reč o postpoziciji *karşı* (naspram, nasuprot, prema) koja dolazi posle imenice u dativu (-a/-e). Ona ima veoma raznoliku upotrebu, ali kada je u pitanju funkcija

veznika, onda se ona prevodi vezničkom konstrukcijom: „uprkos“, „iako“, „nasuprot“, „uprkos tome“, „nasuprot tome“.

Pişman olmasına karşı herkes ona güvenmez oldu.

Iako se pokajao, svi su prestali da mu veruju.

Onun piyano çalması arzusuna karşı onun kemancı olmasını istediler.

Uprkos njegovoj želji da svira klavir, tražili su od njega da postane violinista.

Kadın oğlunun çalışmaya karşı ilgisizliğinden sağa sola yakınıyor, ne yapacağımı ne edeceğini bilemiyordu.

(Sevinç Çokum, *Yeniden Bahar Olsa*, u: *Izbor iz...*, str. 208)

Žena se okolo žalila zato što je njen sin nezainteresovan da radi i prosto nije znala šta da čini.

-a/-e karşın

Predstavlja postpoziciju koja zahteva dativ imenice ili zamenice. Na srpski jezik se prevodi veznikom „uprkos“ i „iako“. Njen ekvivalent u savremenom turskom jeziku je postpozicija *rağmen*.

Vücudunun yorgunluğuna karşın akli dinçti.

(Selim İleri, *Gelinlik Kız*, u: *Izbor iz...*, str. 234)

Uprkos slabosti tela, bila je visprena.

Sabah olunca, bütün gece uyumamasına karşın kendini dinç hissediyordu.

Kada je svanulo, osećala se odmorno iako nije spavala celu noć.

Gelişen teknolojiye, değişen alışkanlıklara karşın bazı değerler zamana karşı direniyor.

Neke vrednosti se odupiru vremenu uprkos modernim tehnologijama i navikama.

5.9. Uslovni (kondicionalni) veznici

Predstavljaju veznike kojima se iskazuje pogodba, uslov nečega o čemu se govori u glavnoj rečenici. Najčešći pogodbeni veznici u srpskom jeziku su: „ako“, „da“, „ukoliko“ i „kad“. Ponekad se umesto ovih veznika u srpskom jeziku može upotrebiti i rečca „li“ u poziciji iza predikata. Kao i srpski jezik, i turski jezik razlikuje tri vrste pogodbenih rečenica, ali to ne utiče na izbor veznika.

-sa/-se

Predstavlja kondicionalni veznik koji se dodaje na imenice i prideve ili na glagolske osnove raznih vremena. Ovaj nastavak takođe prima i lične nastavke. On se uvek pojavljuje u protazi ili zavisnoj pogodbenoj rečenici.

Kada je u upotrebi sa imenicama, pridevima i osnovama glagolskih vremena, onda je reč o „uslovnoj modalnosti“¹⁰¹ koja se na srpski jezik prevodi konstrukcijom „ako... onda“.

Bana sorarsanız, ne yalan söyliyeyim, pek müteessir değildim.

(Umran Nazif Yiğiter, *Dairemiz*, u: *Izbor iz...*, str. 93)

Ako mene pitate, da se ne lažemo, nisam se mnogo potresao.

Ölüm yine izin verirse, dünyaya borçlu ölmek istemiyorum.

(Aziz Nesin, *O Geceyi Yazmak*, u: *Izbor iz...*, str. 81)

Ako mi smrt opet dopusti, ne želim da umrem dužan ovom svetu.

Bir şey denirse senden bilirim.

(Füruzan, *Parasız Yatılı*, u: *Izbor iz...*, str. 184)

Ako se nešto bude pričalo, znaću da je poteklo od tebe.

¹⁰¹ S. Đinđić, op. cit., str. 252.

Kada je u pitanju prava kondicionalna rečenica, odnosno ostvariva pogodba, u tom slučaju kondicionalni nastavak *-sa/-se*, sa odgovarajućim ličnim nastavcima (druge kategorije) dolazi na infinitivnu osnovu glagola. Tada se na srpski jezik prevodi veznicima: „kad bi“, „da“.

Nuri'yi desen; onu da ancak o kadar tanımıyorum.

(Necati Cumali, *Aklım Arkada Kalacak*, u: *Izbor iz...*, str. 111)

A ako mislite na Nuriya, njega jedva poznajem i toliko.

Bin yıl yaşasam da, o gözler öyle, öylecene bakıp duracak.

(Yaşar Kemal, *Yatak*, u: *Izbor iz...*, str. 133)

I da živim hiljadu godina, te bi me oči proganjale.

Kada se na prethodnu konstrukciju doda perfekat glagola *imek* (biti), dobija se irealna pogodba. Tada se kondicionalni nastavak prevodi našim vezikom „da“.

Herbir yandan desteklemeseydik dalları kırılacaktı.

(Mustafa Kutlu, *Bahtımın Yıldızı*, u: *Izbor iz...*, str. 219)

Da ih nismo poduprli sa svih strana, grane bi se plomile.

Risk alsaydık daha fazla pozisyona girebilirdik.

Da smo preuzeli rizik, mogli smo da dođemo do veće pozicije.

Kada se kondicionalni veznik dodaje istovremeno na pozitivni i negativni oblik glagola, iza kojih dolazi partikula *da/de*, onda to predstavlja poseban oblik kondicionalnog značenja, tzv. bezuslovno vršenje radnje. Na takav način se po svome smislu približava dopusnom značenju. Tada se na srpski jezik prevodi konstrukcijom „bez obzira na“ ili „bilo... bilo“.

Destek olsa da olmasa da muhalifler silahlandırılmaya devam edecek.

Bilo podrške ili ne, pobunjenici će nastaviti da se naoružavaju.

Gelse de ne fayda gelmese de ne fayda?

Došao ili ne, koja je korist od toga?

Sa imperativom glagola formira veznički prilog za iskazivanje količine i načina. Na srpski se prevodi prilogom „koliko god“.

Şu dünyada çocukların ağlaması ne kadar azalırsa, bilin kötülükler o kadar azalmıştır.

(Necati Cumali, *Aklım Arkada Kalacak*, u: *Izbor iz...*, str. 111)

Koliko god da se na svetu smanji plač dece, znajte da se toliko i zlo umanjilo.

Annem ne kadar zorlarsa zorlasın, böyle gecelerde yatmak istemezdim.

(Necati Cumali, *Aklım Arkada Kalacak*, u: *Izbor iz...*, str. 112)

Koliko god da je moja majka insistirala, tih večeri nisam hteo da zaspim.

U poziciji iza imenice, kondicionalni veznik dobija značenje i suprotnog veznika „a“:

Geceleri ise en tatlı rüyalarımızın içine kadar sokulan sarhoş naraları ile uyanırdık.

(Orhan Hançerlioğlu, *Mustafa Kemal'in Askerleri*, u: *Izbor iz...*, str. 101)

A noću bi se budili od vike pijanica koje su se uvlačile u naše najslade snove.

Bense her sabah geç uyanırdım.

(Oktay Akbal, *Önce Ekmekler Bozuldu*, u: *Izbor iz...*, str. 139)

A ja sam se svakog jutra budio kasno.

5.10. Odnosni (relativni) veznici

Osim veznika *ki*, u turskom jeziku ne postoji drugi veznik koji bi se mogao upotrebiti u funkciji odnosnog veznika. Odnosne rečenice se u turskom jeziku uglavnom iskazuju sintaksičkim sredstvima kao što su participi i proparticipi. U slučaju kada se već pomenuti veznik nađe u kombinaciji sa lokativom imenice (*da/de*), može se prevoditi našom odnosnom rečenicom ili čak predlogom „na“ ili „u“.

-daki

Predstavlja varijantu veznika *ki* koji se dodaje na odgovarajuću imenicu u lokativu. Na taj način se gradi odnosna rečenica sa odnosnom rečcom „koji“ ili njoj odgovarajućim mesnim pridevom.

Yanağındaki bir sineği eliyle kovdu.

(Sevinç Çokum, *Yeniden Bahar Olsa*, u: *Izbor iz...*, str. 207)

Muvu koja joj je bila na obrazu oterala je rukom.

Hayvan hakları savunucuları sokaktaki sahipsiz kedi ve köpeklerin, şehir dışında kurulacak doğal hayat parklarına gönderilmesini öngörüyorlar.

Borci za prava životinja predviđaju da se mačke i psi bez vlasnika, koji su na ulici, pošalju u prirodna staništa koja bi se napravila van grada.

Tiyatrodaki kurallara oyuncuların konsantrasyonun bozulmaması ve izleyicilerin sükunet içerisinde oyunu takip edebilmeleri için dikkat etmeniz gerekir.

Treba da obratite pažnju na pravila koja važe u pozorištu da se ne bi remetila koncentracija glumcima i da bi gledaoci mogli u miru da prate predstavu.

5.11. Zavisnoupitni veznici

U turskom ne postoje posebni veznici za ovu vrstu zavisnih rečenica. Umesto toga, koriste se upitne reči kao: *niçin*, *niye*, *neden*, *mi* i sl. U srpskom jeziku ove rečenice predstavljaju podvrstu izričnih rečenica. Takođe se ova vrsta vezničkih odnosa može iskazati i sintaksičkim sredstvima kao što su gerundiji i proparticipi. Na te načine iskazivanja zavisnoupitnih rečenica biće ukazano u sledećem delu.

6. Sintaksički načini izražavanja vezničkih odnosa u turskom jeziku

Kao što je do sada pokazano, postoji veliki broj veznika u savremenom turskom jeziku. Iako je njihov broj veliki, ne postoje veznici koji bi izrazili sve tipove koordinacije i subordinacije. Zbog toga postoje razna druga sintaksička sredstva pomoću kojih se formiraju takvi tipovi rečenica.

6.1. Konstrukcije u značenju veznika sa suprotnim značenjem

U srpskom jeziku ove rečenice iskazuju radnje koje su po svom sadržaju međusobno suprotstavljene. Spajaju se veznicima: „a“, „ali“, „nego“, „već“, „a ipak“, „pa opet“ i slično.

U savremenom turskom jeziku iskazivanje suprotnih rečenica vrši se upotrebom odgovarajućih veznika, kvazipostpozicija i negacijom glagola *imek*.

Aile sözcüsü Jason Lee, Hamlish'in Los Angeles'ta hastalık nedeniyle hayatını kaybettiğini ifade etti, ancak detaylı bilgi vermedi.

Portparol familije Džejson Li je rekao da je Hamliš umro u Los Anđelesu usled bolesti, ali nije dao detaljne informacije.

O çalışan değil akıllıdır.

On nije vredan nego pametan.

6.2. Konstrukcije u značenju veznika sa izričnim značenjem

Kao vrsta zavisnosloženih rečenica u srpskom jeziku, izrične rečenice ukazuju na sadržaj predikata glavne rečenice. Što se tiče njihovih funkcija, one su uglavnom

objekatske, ali mogu biti i subjekatske u slučajevima kada je glavna rečenica bezlična. Ove rečenice se najčešće uvode veznikom „da“, a ponekad i upitnom rečcom „kako“. Ove rečenice obično dolaze sa glagolima mišljenja, govorenja i osećanja. Pošto u turskom jeziku skoro da nema veznika za ovaj tip rečenice, one se formiraju uglavnom upotrebom nekih drugih sintaksičkih elemenata. To su najčešće proparticipi i participi.

6.2.1. Proparticip u funkciji objekta glagola glavne rečenice kao izrični veznik

Proparticipi se često koriste za iskazivanje indirektnog govora. U takvim slučajevima je radnja zavisne rečenice predstavljena proparticipom koji će biti u padežu u skladu sa glagolom glavne rečenice. Proparticip zavisne rečenice je tako dopuna glagola glavne rečenice. S obzirom na to da može da prima prisvojne nastavke, takav proparticip ima imeničko značenje. Takav proparticip se na srpski jezik prevodi konstrukcijom „da“.

Bana onun hastahaneye kaldırılırken kan kaybindan yolda öldüğünü yıllarca söylemediler.

(Necati Cumali, *Aklım Arkada Kalacak*, u: *Izbor iz...*, str. 116)

Godinama mi nisu govorili da je umrla od krvarenja na putu do bolnice.

Markoni Zeki'ye önerdim ama, o gelemeyeceğini söyledi.

(Zeyyat Selimoğlu, *Bir Şarkı Gibiydi*, u: *Izbor iz...*, str. 119)

Predložio sam to Zekiju Markoniju, ali on je rekao da neće moći da dođe.

Dünyayı anladığımızı, herşeyi bildiğimizi sanıyorduk.

(Oktay Akbal, *Önce Ekmekler Bozuldu*, u: *Izbor iz...*, str. 140)

Mislili smo da razumemo svet i da sve znamo.

Kada se sufigirani proparticip upotrebi sa upitnoodnosnim zamenicama, gradi izrične rečenice koje stoje u funkciji atributa ako se odnose na imenicu:

Onu nereden tanıdığımı hatırlayamıyorum.
Ne mogu da se setim odakle je poznajem.

Bunu nasıl öğrendiğimi bana sordu.
Upitao me je kako sam to saznao.

Onu ne kadar desteklediğimi bilseler.
Kad bi samo znali koliko sam ga podržavao.

Poseban slučaj predstavlja kombinacija gerundija na *-ip* sufigiranog proparticipa. Na taj način iskazuje pitanje u indirektnom govoru. Na srpski jezik se prevodi upitnom svezom „da li“.

Bu kurul maçın dođru olup olmadığımı araştıracak.
Ova komisija će utvrditi da li je meç regularan.

Sadece işlerin yolunda gidip gitmediğini kontrol için gelmiş.
Doşao je samo da prekontroliše da li sve ide po planu.

6.2.2. Skraćeni infinitiv u značenju namerne i izrične rečenice sa veznikom „da“

Predstavlja glagolsku imenicu koja se gradi od infinitivne osnove glagola dodavanjem nastavaka *-ma/-me*. Budući da poseduje i imensku komponentu, ova glagolska imenica može primati i padežne, kao i prisvojne sufikse.

Kada je na mestu objekta glagola glavne rečenice i nema prisvojne sufikse, već samo nastavak za padež u skladu sa rekcijom glagola glavne rečenice, skraćeni infinitiv se često prevodi pomoću veznika „da“.

Haber başlıklarını, satırların arasını okumaya çalıştım.

(Tomris Uyar, *Anlat Bana*, u: *Izbor iz...*, str. 199)

Trudio sam se da čitam naslove vesti i između redova.

Mangal yakmayı öğrenmişti.

(Füruzan, *Parasız Yatılı*, u: *Izbor iz...*, str. 183)

Naučila je da pali mangal.

Konu komşu hayırlamaya geldiler.

(Ayşe Kilimci, *İpek Gelinilik*, u: *Izbor iz...*, str. 256)

Sve komšije su došle da joj požele sreću.

Tek başıma olmayı seviyorum galiba.

(Tomris Uyar, *Anlat Bana*, u: *Izbor iz...*, str. 198)

Verovatno volim da budem potpuno sam.

Skraćeni infinitiv u službi objekta glagola glavne rečenice se koristi i za iskazivanje naredbe u indirektnom govoru. Isto kao i u prethodnim slučajevima, prevodi se veznikom „da“.

Bir dakika beklememi söyledi kadın.

(Zeyyat Selimoğlu, *Bir Şarkı Gibiydi*, u: *Izbor iz...*, str. 122)

Žena je rekla da sačekam trenutak.

Kimseciklere görünmeden konaktan dikkatlice çıkıp zindana dönmemi söyledi.

(Orhan Pamuk, *Beyaz Kale*, u: *Izbor iz...*, str. 251)

Rekao je da iz konaka izađem pažljivo da me niko ne vidi i da se vratim u zatvor.

Heç biz senin doğurmanı istemez miyiz?

(Fakir Baykurt, *Dağlarda Doğuracağım*, u: *Izbor iz...*, str. 150)

Zar mi ne bismo želeli da se ti porodiš?

6.3. Konstrukcije u značenju veznika sa odnosnim značenjem

Veoma je čest slučaj da se u savremenom turskom jeziku odnosi koordinacije i subordinacije iskazuju sintaksičkim putem, odnosno bez upotrebe veznika, već raznih glagolskih oblika, kao što su participi, proparticipi, gerundiji i slično.

6.3.1. Proparticip u funkciji atributa u značenju odnosnog veznika

Kada se sufigirani proparticipi na *-dik* i *-(y)acak* nalaze ispred imenice, odnosno kada vrše funkciju atributa, bliže određuju tu imenicu. Tako pridevski upotrebljeni proparticipi stvaraju odnosne i zavisnoupitne rečenice. U ovakvim slučajevima sâm veznik ne postoji u savremenom turskom jeziku. Proparticipi se upotrebljavaju u funkciji proširenih atributskih dopuna. Oni se tako prevode pomoću naših odnosnih zamenica „koji“, „čiji“, u kosom padežu. S obzirom na to da srpski jezik ima daleko više veznika od turskog jezika, ovakvi primeri pokazuju kako se određeni veznici i veznički prilozi iz srpskog jezika transformišu u savremeni turski jezik.

Prilikom prevođenja proparticipa u atributskoj funkciji, važno je napomenuti da u turskom jeziku nema predloga koji se u srpskom jeziku pojavljuju sa atributskom konstrukcijom u kosom padežu.

Ormana, o düşündüğüm ormana gideceğim.

(Fakir Baykurt, *Dağlarda Doğuracağım*, u: *Izbor iz...*, str. 150)

Otići ću u šumu, u onu šumu o kojoj sam razmišljala.

Uzaktan gönderdiğin o öpücüğü geri al anne.

(Adalet Ağaoğlu, *Ayşen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 154)

Majko, uzmi nazad taj poljubac koji si poslala iz daleka.

Avucuna doldurduğu tüyleri bir anyı canlı tutmak ister gibi saklamak istemişti.

(Erdal Öz, *Güvercin*, u: *Izbor iz...*, str. 177)

Želeo je da perje kojim je napunio šaku sakrije kao neku vrednu uspomenu.

Hademe kadın, görmedikleri bir iskemleyi görmedikleri bir çatını oraya çekip oturmuş, yün örmeye başlamıştı.

(Füruzan, *Parasız Yatılı*, u: *Izbor iz...*, str. 187)

Čistačica je stolicu koju nisu videli odvukla do nadstrešnice koju nisu videli, sela i počela da plete.

Tanımadan, sevmeden evlendiği bu adama karşı, o anda başladı sevgisi.

(Sevinç Çokum, *Yeniden Bahar Olsa*, u: *Izbor iz...*, str. 207)

Tog trenutka je počela njena ljubav prema tom čoveku za koga se udala a da ga nije volela niti poznavala.

6.3.2. Kopula *dir* u značenju veznika „da“

Kopula *dir*, kao i svi oblici proistekli od pomoćnog glagola *imek* (biti), mogu imati veoma raznoliku funkcionalno-semantičku upotrebu. Kada je u pitanju izrična rečenica, kopula *dir* može stajati kao marker između dve rečenice u naporednom odnosu. Ona u neku ruku ima sličan način upotrebe kao gerundij na *-diye* koji upućuje na indirektan govor ili čak znake navoda.

Yıllarca taşlıklarda, mutfak köşelerinde duran küplerin arkasında, eli bıçaklı katiller saklıdır sandım.

(Necati Cumali, *Aklım Arkada Kalacak*, u: *Izbor iz...*, str. 116)

Godinama sam mislio da se ubice sa noževima u rukama kriju u hodnicima, iza ćupova u uglu kuhinje.

Ben güzel sanatlardasın sandım.

Mislio sam da si sa lepih umetnosti.

6.4. Konstrukcije u značenju veznika za zavisnoupitne rečenice

Pomenuti veznici se mogu posmatrati kao podvrsta izričnih veznika. U savremenom srpskom jeziku su to rečice: „gde“, „zašto“, „da li“ i sl. Javljaju se uglavnom posle glagola govorenja. U turskom jeziku se oni iskazuju sintaksičkim sredstvima kao što je kombinacija gerundija na *-ip* i proparticipa u padežu koji odgovara rekciji glagola glavne rečenice.

Serap'in gelip gelmediğini bilmiyorum.

Ne znam da li je Serap došla.

Anlayıp anlamadığını sorduğumda başını salladı.

Kad sam ga pitao da li razume, klimnuo je glavom.

Objektiv olarak bir insanın görüp görmediği hangi yöntemle anlaşılır?

Kako se objektivno može videti da li neko može da vidi?

Arızalı bilgisayarınızı servise veriyorsanız bilgilerinizin güvenliğini sağlayıp sağlamadığını kontrol edin.

Ako svoj pokvareni računar dajete u servis, prekontrolišite da li ste obezbedili vaše informacije.

6.5. Konstrukcije u značenju veznika za rečenice sa načinskim značenjem

U srpskom jeziku ovaj tip zavisnosloženih rečenica dolazi posle glavne rečenice i prema njoj se odnosi kao priloška odredba. One počinju vezničkim konstrukcijama: „kako“, „koliko“, „kao što“, „kao da“, „što“ i sl. One se često nazivaju i poredbenim rečenicama budući da upućuju na neku vrstu poređenja između glavne i zavisne rečenice.

Jedan od načina za transformisanje načinskog veznika sa srpskog jezika na turski jeste upotreba sufigiranog proparticipa na *-dik/-acak* sa odgovarajućom postpozicijom.

Peptit üretemeyecek şekilde deęişimden geçirilen farelerde, MS çok şiddetli geçmeye başlamış ve hayvanları daha kısa süre içinde öldürmüş.

Kod mişeva koji su podvrgnuti promeni kako ne bi proizvodili peptide, skleroza se pojavila u pojačanom obliku i usmrtila životinje u mnogo kraćem roku.

Drugi način za transformisanje ovog veznika na turski jeste upotrebom imenice sa odgovarajućom postpozicijom.

Bilim adamlarına göre, insan beyni daha büyük olduęu için bu aktif aritma sistemi insanlar için, kemirgenler için olduęundan çok daha önemli olabilir.

Prema onome što kažu naučnici, pošto je ljudski mozak veći, ovaj aktivni sistem čišćenja može biti mnogo važniji za ljude nego za glodare.

6.6. Konstrukcije u značenju veznika za rečenice sa odnosnim (relativnim) značenjem

Ove zavisnosložene rečenice u srpskom jeziku počinju veznikom „koi“, „kakov“, „čiji“, „koliki“. Ove rečenice dolaze posle imenice, zamenice ili neke sintagme na koju se odnose. Odnosni veznik je za razliku od drugih veznika u srpskom koji stoje između rečenica, sastavni deo odnosne rečenice. U turskom jeziku se odnosne rečenice najčešće iskazuju upotrebom proparticipa i participi. Participi se koriste kada je odnosna rečenica u nominativu, a proparticipi kada je odnosna zamenica u kosom padežu.

6.6.1. Relativni veznici iskazani participom u funkciji atributa

Kada su u pitanju odnosni (relativni) veznici u srpskom jeziku, radi se o rečima koje uvode neku atributivnu rečenicu ili dopunu. Najčešća odnosna zamenica je „koi“.

Na savremeni turski jezik se transformiše upotrebom participia u atributskoj funkciji. To može biti bilo koji particip: prošlog, sadašnjeg ili budućeg vremena.

6.6.2. Veznici iskazani participom prezenta u funkciji atributa

Particip prezenta upotrebljen atributski predstavlja ekvivalent odnosne rečenice ili odnosnog prideva u srpskom jeziku. Svaki particip tako upotrebljen, ukoliko nije supstantiviran, na srpski jezik se prevodi uz upotrebu odnosne zamenice „koji“.

Kolununu kaldırıp, alandan içerlere doğru uzanan bir sokağı gösterdi.

(Zeyyat Selimoğlu, *Bir Şarkı Gibiydi*, u: *Izbor iz...*, str. 123)

Digla je ruku i pokazala jednu ulicu koja se protezala od trga ka unutrašnjosti.

Dünyadan, doğadan gelen ilk sestü.

(Erdal Öz, *Güvercin*, u: *Izbor iz...*, str. 176)

Bio je to prvi glas koji je došao iz sveta, iz prirode.

Birçoğunun, geriye doğru uzayan şaşılması bir derinliği var.

(Demir Özlü, *Beyoğlu'nda Bir Öğle Vakti*, u: *Izbor iz...*, str. 190)

Većina ima neku zbunjujuću dubinu koja se proteže unatrag.

Yaşlı kadının, bahçeyle uğraşacak gücü kalmamıştı artık.

(Sevinç Çokum, *Yeniden Bahar Olsa*, u: *Izbor iz...*, str. 206)

Starica više nije imala snage (koja će se baviti) da se bavi baštom.

6.6.3. Veznici iskazani participom prošlog vremena u funkciji atributa

Na isti način kao i particip prezenta, tako se može upotrebiti i particip futura. Na srpski način se prevodi takođe uz upotrebu odnosne zamenice.

Yanıdaki bir yıl önce kaçmış olan kocasıydı.

(Nazlı Eray, *Erkek İade Reyonu*, u: *Izbor iz...*, str. 212)

Pored nje je bio njen muž koji je pobegao pre godinu dana.

Bize ayrılmış olan geniş bir bekleme odasına girdik.

(Nazlı Eray, *Erkek İade Reyonu*, u: *Izbor iz...*, str. 213)

Ušli smo u jednu veliku čekaonicu kaja je bila rezervisana za nas.

Çoğu dünyadan elini, eteğini çekmiş kimselerdi.

(Selim İleri, *Gelinlik Kız*, u: *Izbor iz...*, str. 233)

Većina su bili oni koji su se povukli od sveta.

Modası geçmiş upuzun elbiseler giyerdi.

(Selim İleri, *Gelinlik Kız*, u: *Izbor iz...*, str. 235)

Nosila je duge haljine čija je moda prošla.

6.6.4. Veznici iskazani participom prezenta *-(y)an/-(y)en* u funkciji subjekta (sa značenjem odnosnog veznika)

Kada je u pitanju odnosna zamenica u nominativu, moguće ga je prevesti na turski uz upotrebu participa u funkciji subjekta ili imenskog predikata rečenice.

Bir işte kalıcı olmak isteyen başta gelenlerine uyar.

(Füruzan, *Parasız Yatılı*, u: *Izbor iz...*, str. 184)

Onaj koji želi da ostane na poslu sluša nadređene.

„Ben de geleceğim” dedi karşı masada oturan kız.

„I ja ću da dođem“, reče devojka koja je sedela za susednim stolom.

(Demir Özlü, *Beyoğlu'nda Bir Öğle Vakti*, u: *Izbor iz...*, str. 190)

Denizden gelen rüzgar yüzüme vurdu.

(Tomris Uyar, *Anlat Bana*, u: *Izbor iz...*, str. 198)

U lice mi je udarao vetar koji je dolazio sa mora.

S obzirom na činjenicu da poseduje svojstva i imenice, particip se može naći i u genitivnoj vezi. Takva konstrukcija se na srpski jezik prevodi uz upotrebu odnosnih zamenica: „koji“, „čiji“ i „što“.

Denizden balığa çıkanların sesleri geliyordu.

(Tarık Dursun K., *Zabel Manol İçin Hikaye*, u: *Izbor iz...*, str. 168)

Dopirali su glasovi onih koji su išli na mora da pecaju ribu.

Fukara halini kimse sormuyor.

Niko ne pita za stanje onog koji je siromašan.

6.6.5. Veznici iskazani participom prezenta *-(y)an* /*-(y)en* u funkciji objekta

Budući da nosi i imensko značenje, particip prezenta *-(y)an*/*-(y)en* može biti u funkciji subjekta ili objekta u rečenici. Kada je u funkciji objekta (direktnog ili indirektnog), ako nije supstantiviran, isto se može prevesti upotrebom odnosne zamenice „koji“ u kosom padežu.

Necati bey oturanlarla el sıkıştı.

(Nazlı Eray, *Erkek İade Reyonu*, u: *Izbor iz...*, str. 213)

Gospodin Nedžati se rukovao sa onima koji su sedeli.

Oğlundan haberi alınmadıkça gidene geri getirme duasını okumaya başladı.

Kad nije dobila vesti od sina, počela je da čita molitvu za povratak onoga koji je otišao.

6.6.6. Veznici iskazani participom aorista *-(i,t,u,ü)r/ar/er*

Ovo je još jedan slučaj kada se odnosni veznici u srpskom mogu transformisati sintaksičkim putem u semantički isti veznik u turskom jeziku. Particip aorista se gradi od infinitivne osnove glagola, dodavanjem nastavaka *-(i,ı,u,ü)r/-ar/-er*. Kao i particip prezenta, koji zbog svoje imeničke komponente poprima subjekatsku, objekatsku funkciju, tako može i particip aorista. Na srpski se takve konstrukcije prevode pomoću odnosne zamenice „koji“.

Kadın masama yaklaştı, tedirgindi, tam ne söyleyeceğini bilemez bir hali vardı.

(Nazlı Eray, *Erkek İade Reyonu*, u: *Izbor iz...*, str. 213)

Žena je prišla mom stolu, bila je nervozna i izgledalo je kao da nema pojma šta bi tačno rekla.

6.6.7. Veznici iskazani participom futura *-(y)acak/-(y)ecek*

Particip futura može biti preveden na srpski jezik upotrebom odnosne zamenice „koji“. Ovaj particip predstavlja treće lice jednine futura *-(y)acak/-(y)ecek*. Na isti način kao i ranije pomenuti participi i ovaj se prevodi istom odnosnom reči kada je u funkciji subjekta ili objekta u rečenici.

Nuhbe hanımın yaşlılığına, yürüyemeyecek kerte yorgun oluşuna bağlardım bunu.

(Selim İleri, *Gelinlik Kız*, u: *Izbor iz...*, str. 236)

Povezivao sam to sa starošću gospođe Nuhbe i njenim preteranim umorom od kojeg nije mogla da hoda.

Oturacak yer bulamadı.

Nije mogao da nađe mesto da sedne (mesto na koje će seći).

Tutunacak tek dal kendi dalımdı.

(Adalet Ağaoğlu, *Ayşen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 161)

Jedina grana za koju se može uhvatiti je bila moja.

Bırakacak kimsen yok ha?

(Füruzan, *Parasız Yatılı*, u: *Izbor iz...*, str. 183)

Zar nemaš nikoga kome ćeš je ostaviti.

6.6.8. Veznici iskazani genitivnom vezom kao imenskim delom predikata

Već je rečeno da participi mogu stupiti u genitivnu vezu budući da imaju imensko značenje. Međutim, postoje i imenice koje stupaju u genitivnu vezu a na srpski se mogu prevesti upotrebom nekog veznika. Kada se u drugom delu složene genitivne veze nalazi reč sa vremenskim značenjem, onda se takva konstrukcija može prevesti uvođenjem veznika za vremensku rečenicu.

Bu, köşedeki kömürçüden kömür alma günlerinin başlamasıydı.

(Füruzan, *Parasız Yatılı*, u: *Izbor iz...*, str. 183)

To je bilo onih prvih dana kada se kupovao ćumur u prodavnici na uglu.

Eski borcumun ödeme zamanı geldi.

Došlo je vreme da vratim stari dug (kada vraćam dug).

6.7. Konstrukcije u značenju veznika za rečenice sa vremenskim značenjem

Kao što je već ranije bilo reči, u srpskom jeziku ove rečenice počinju prilozima za vreme, vremenskim veznicima ili vezničkim sintagmama. U turskom jeziku ovakve rečenice se mogu iskazati na razne načine, npr. raznim gerundijima, proparticipima u lokativu ili proparticipima sa vremenskom reči u lokativu ili negacijom aorista. Ovde su navedeni slučajevi kada se takve rečenice u srpskom transformišu na turski jezik bez upotrebe pravih veznika, već drugim sintaksičkim sredstvima u istom značenju.

6.7.1. Vremenski veznici iskazani proparticipom

U savremenom turskom jeziku je čest slučaj da se proparticip sa nekom imenicom u vremenskom značenju upotrebljava kao vremenski adverbijal pomoću veznika za vremensku rečenicu.

İçkimi yavaş yavaş yudumlayıp saatime hızlı hızlı baktığım sırada tezgahın ardındaki kapıdan bir kadın başı uzandı...

Kad sam na brzinu pogledao na sat dok sam polako pio piće, kroz vrata iza šanka se pomolila jedna žena.

Ovakvo značenje se može ostvariti i upotrebom proparticipa u lokativu:

Bir gece aramasında, hiç unutmam, saat üçte kapıyı açtığımda, tüfeklerini üstüme doğrultmuş iki polisle bir deniz assubayı çıkmıştı karşıma.

(Tomris Uyar, *Anlat Bana*, u: *Izbor iz...*, str. 199)

Tokom jedne noćne racije, nikada to neću zaboraviti, kada sam u tri sata otvorio vrata, preda mnom su iskrsla dva policajca i jedan mornarički oficir sa uperenim puškama.

Merdivenden sofaya çıktığımda Paris bitecek.

(Nedim Gürsel, *Dönüş*, u: *Izbor iz...*, str. 244)

Kada stepenicama uđem u hol, nestaće Pariz.

6.8. Konstrukcije u značenju veznika sa uzročnim značenjem

U srpskom jeziku ove rečenice predstavljaju prilošku odredbu za uzrok. Najčešći uzročni veznici su „jer“, „što“ i „pošto“, kao i izrazi „budući da“, „zato što“. U turskom se mogu iskazati upotrebom optativa ili imperativa zajedno sa gerundijem *diye*:

Geç kaldım diye özür diledim.

Izvinila sam se što sam zakasnila.

Kendime birşey aldım diye senin için param kalmadı.

Nemam novca za tebe pošto sam sebi kupio nešto.

Ove rečenice se takođe mogu iskazati upotrebom proparticipa i postpozicije *için*:
Kimi çok uzun, kimi çok garip olduđu, kimi de sadece sevmediđi için milyonların karşısına farklı bir isimle çıkıyor.

Pred milione izlaze pod drugim imenom zato što neki imaju duga, neki čudna, a neki imena koja ne vole.

6.9. Konstrukcije u značenju veznika sa pogodbenim značenjem

Pogodbene ili kondicionalne rečenice su u tipološkom smislu identične rečenicama u srpskom jeziku. Protaza kondicionalne rečenice se u turskom jeziku uvodi veznikom *ise* i veoma je važno naglasiti sledeće: red nezavisnosloženih rečenica je obrnut u odnosu na red u srpskom jeziku. Ovo nije slučaj sa kondicionalnim rečenicama koje imaju isti raspored i tipološki se može reći da su identične.

6.10. Konstrukcije u značenju veznika sa namernim značenjem

U srpskom jeziku ove rečenice iskazuju cilj izvršenja glavne rečenice. Najčešće se uvode veznicima „da“ i „kako“.

U turskom se realizuju upotrebom infinitiva sa postpozicijom *için* ili skraćenim infinitivom u dativu kao padežu koji iskazuje nameru.

Merkezi Fransa'nın başkenti Paris'te bulunan Icomos'tan Bert Praxenthele, UNESCO'nun geçen yıl yeniden inşa etmekten vazgeçtiđi heykelleri kurtarmak için 'anastilosis' adı verilen bir tekniđin kullanılabileceđini söyledi.

Bert Prasentel iz Ikomosa rekao je u Parizu da će nova tehnika pod nazivom anastiloza moći da se koristi da bi se spasli spomenici od čije je ponovne izgradnje UNESKO odustao prošle godine.

Arkeolozi, o zamandan bu yana heykelleri tekrar insanlığa kazandırmak için çaba gösteriyordu.

Arheolozi od tada ulažu velike napore da čovečanstvu vrata te spomenike.

Fakülteye diploma almaya gitmiş.

Otišla je na fakultet da uzme diplomu.

Ove rečenice takoše se uvode optativom ili imperativom glagola sa gerundijem *diye*:

Tam zamanında geleyim diye koştum.

Potrčao sam da bih stigao tačno na vreme.

Identično je značenje i prilikom upotrebe veznika *ki*:

Oturđum ki seni biraz dinleyeyim.

Seo sam da te malo slušam.

6.11. Konstrukcije u funkciji veznika sa dopusnim značenjem

Dopusne rečenice govore da se radnja u glavnoj rečenici izvršava uprkos radnji u zavisnoj rečenici. U srpskom jeziku su predstavljene veznicima „premda“, „iako“, „mada“. Već je bilo reči o konkretnim veznicima, a potrebno je dodati i da postoje drugi sintaksički načini za iskazivanje ovih veznika.

U turskom se dopusne rečenice mogu realizovati pomoću gerundija *-ken* sa osnovom aorista.

Çin'de her yıl kömür madenlerinde meydana gelen kazalarda birçok kişi hayatını kaybederken, ülkede birçok maden yasadışı yollarla işletiliyor.

Iako u Kini svake godine mnogo ljudi izgubi život u nesrećama u rudnicima uglja, i dalje mnogi rudnici rade nezakonito.

Videonun orijinaliği hakkında kesin bir açıklama yapılmazken, UFO teorisyenleri, önde gelen dünya devletlerinin uzaylılarla gizli deneyler gerçekleştirdiğinden, çok gizli bir silahın denediğine kadar çok sayıda iddia ortaya atmaya başladı.

Iako nije dato jasno saopštenje u vezi sa originalnošću videa, teoretičari NLO-a su počeli da iznose mnoge tvrdnje, od onih da napredne države vrše tajne eksperimente sa vanzemaljcima, pa do onih da se radi o probama supertajnog oružja.

6.12. Konstrukcije u značenju veznika sa isključnim značenjem

U srpskom jeziku isključne rečenice iznose neki izuzetak ili ograničenje u odnosu na prethodnu rečenicu. Veznici koji je uvode su: „samo“, „samo što“, „osim što“, „tek“ i dr. Osim već navedenih isključnih veznika, postoje i drugi sintaksički načini iskazivanja isključnih veznika u savremenom turskom jeziku.

U turskom jeziku se isključni veznici mogu realizovati upotrebom postpozicija:

Çince konuşmaktan başka her şeyi yapabilir.

On sve može osim da govori kineski.

6.13. Konstrukcije u značenju veznika sa zaključnim značenjem

Kada su zaključne rečenice u pitanju, one kao vrsta naporednih koreliraju sa srpskim i uvode se isključivo putem veznika, najčešće veznikom *ki* ili nekim veznikom koji ga u sebi sadržava. Ne postoje drugi sintaksički načini iskazivanja ove vrste rečenice osim upotrebom zaključnih veznika ili vezničkih priloga.

7. VEZNIČKI ODNOSI U ASINDETSKIM REČENICAMA

U sintagmama i složenim rečenicama postoje odnosi koordinacije i subordinacije koji su najčešće iskazani upotrebom različitih veznika i vezničkih priloga. Prema vrsti veznika, najlakše se može utvrditi tip odnosa između rečenica. U slučajevima kada ne postoji veznik, a ipak je prisutan odnos koordinacije i subordinacije, reč je o asindetsoj rečenici, odnosno složenoj rečenici u kojoj ne postoje veznici.

Kada zavisna rečenica predstavlja dopunu ili objašnjenje glagola zavisne rečenice, tada se na srpski jezik može prevesti bez veznika ili uz dodavanje veznika „da“.

Eminim, benim canım hiç sıkılmazdı.

(Necati Cumali, *Aklım Arkada Kalacak*, u: *Izbor iz...*, str. 117)

Siguran sam (da) uopšte mi ne bi bilo dosadno.

Hadi onlar aldırıyorlar diyelim, belediye neden ele almaz bu işi?

(Tahsin Yücel, *Ölen Ölü*, u: *Izbor iz...*, str. 173)

Hajde da kažemo da njih nije briga, ali zašto se opština ne preuzme taj posao?

Niçin babasını hep yaşayacak sanmışlardı?

(Füruzan, *Parasız Yatılı*, u: *Izbor iz...*, str. 184)

Zašto su mislili da će njen otac zauvek živeti?

„Biliyor musun, sabahleyin müdürle birşeyler konuşuyordu. Besbelli beni şikayet ediyor” dedi kız.

(Demir Özlü, *Beyoğlu'nda Bir Öğle Vakti*, u: *Izbor iz...*, str. 191)

„Da li znaš, jutros je nešto pričala sa direktorom. Sigurno se žalila na mene“, reče devojkă.

Za adekvatno prevođenje turskih asindetskih rečenica na srpski jezik, neophodno je imati u vidu i čitav kontekst. Ako smisao druge rečenice protivreči smislu prve rečenice, onda se radi o rečenicama u suprotnom odnosu i, shodno tome, neophodno je upotrebiti neki suprotni veznik.

Elli yaşına gelmiş, genç kız gibi davranıyor.

(Demir Özlü, *Beyoğlu'nda Bir Öğle Vakti*, u: *Izbor iz...*, str. 191)

Ušla je u pedesetu, a ponaša se kao mlada devojka.

Ömür biter yol bitmez.

(Nedim Gürsel, *Dönüş*, u: *Izbor iz...*, str. 242)

Život prestaje, a put ne prestaje.

Modalna značenja pojedinih glagolskih vremena utiču na izbor veznika prilikom prevođenja asindetske rečenice. Turski futur, na primer, u sebi nosi značenje namere vršenja radnje, pa u skladu s tim treba i prevesti asindetsku rečenicu u čijem je prvom delu futur.

Tam gazeteye göz atacağım, telefon çaldı.

(Nazlı Eray, *Erkek İade Reyonu*, u: *Izbor iz...*, str. 216)

Baş kad sam hteo da pregledam novine, zazvonio je telefon.

Ako se u asindetskoj rečenici nižu predikati koji predstavljaju dve sukcesivne radnje, tada se prilikom prevođenja na srpski jezik može upotrebiti ili reč koja uvodi vremensku rečenicu „kada“, „pa“ ili suprotni veznik „a“.

Baktım baca tütüyor.

(Nedim Gürsel, *Dönüş*, u: *Izbor iz...*, str. 242)

Pogledao sam, a odžak se dimi.

Kedi dumana girdi çıktı.

(Nedim Gürsel, *Dönüş*, u: *Izbor iz...*, str. 242)

Mačka je ušla i izašla iz dima.

Dışarda herkesi toplamışlar çırılçıplak soyuyorlardı.

(Orhan Pamuk, *Beyaz Kale*, u: *Izbor iz...*, str. 248)

Sve su ih okupili napolju i skidali do gole kože.

8. VEZNIČKI ODNOSI ISKAZANI INTERPUNKCIJSKIM ZNACIMA

S obzirom na to da se u turskom jeziku češće grade asindetske rečenice, odnosno rečenice bez veznika, nije redak slučaj da se umesto pravih veznika koriste i interpunkcijski znaci kako bi se iskazali odnosi između rečenica. Dakle, i interpunkcijski znaci mogu biti prevedeni uz upotrebu veznika u srpskom jeziku. Ovde će biti pobrojani slučajevi onih interpunkcijskih znakova koji mogu imati značenje veznika, dok će ostali interpunkcijski znaci biti izostavljeni.

8.1. Tačka zarez (*Noktalı virgül*)

Tačka i zarez se u srpskom jeziku upotrebljavaju prilikom građenja rečenica koje su slabije povezane unutar neke složene rečenice ili kada je potrebno razdvojiti delove teksta koji su misaono povezani. U savremenom turskom jeziku se ovaj znak koristi kada se nabrajaju skupine stvari koje su po nekom osnovu različite. Tako upotrebljen znak se može prevesti sastavnim veznikom „i“ ili rastavnim veznikom „a“.

Pazardan ikişer kilo domates, patlıcan, soğan; üçer kilo üzüm, elma, portakal aldım.
Na pijaci sam kupio po dva kilograma paradajza, patlidžana i luka, a (i) po tri kilograma grožđa, jabuka i narandži.

Engin her gün bir saat fizik, kimya, biyoloji; iki saat de edebiyat, tarih, coğrafya çalışır.
Engin svakog dana uči jedan sat fiziku, matematiku i biologiju, i dva sata književnost, istoriju i geografiju.

Kada se ovaj interpunkcijski znak nalazi između dve rečenice čiji se sadržaj razlikuje po nekom osnovu, onda se takođe može prevesti suprotnim veznikom.

Sabah, omuzunda kazma, arkasında keçesi evden çıkar; akşam omuzunda kazma, koltuğunun altında bir demet ot, arkasında keçisi eve dönerdi.

(Necati Cumali, *Aklım Arkada Kalacak*, u: *Izbor iz...*, str. 110)

Ujutro bi izlazio sa lopatom preko ramena i pokrivačem na leđima, a naveče bi se vraćao kući sa lopatom preko ramena, strukom trave pod miškom i kozom iza sebe.

Alkışlar da usul usul geri çekiliyor; biz dansı açıyoruz.

(Adalet Ağaoğlu, *Ayşen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 154)

Aplauz polako jenjava, jer mi otvaramo ples.

Zayıflardım, beğenirdi; şişmanlardım, gene beğenirdi; ne giysem hoşuna giderdi.

(Tahsin Yücel, *Ölen Ölür*, u: *Izbor iz...*, str. 172)

Kad bih smršala, dopadalo bi mu se, i kada bih se udebljala, opet bi mu se dopadalo, i šta god bih obukla dopadalo bi mu se.

Ovaj interpunkcijski znak ponekad se pojavljuje sa veznicima *ancak*, *çünkü*, *ama*, *fakat* i zajedno sa njima označava odnos subordinacije ili koordinacije.

İnsanlara kötülük yapmayalım; çünkü aynısı bizim de başımıza gelebilir.

Ne çinimo zlo drugima, jer se isto to može desiti i nama.

Ben sana karşı dürüst davrandım; ama sen bana karşı dürüst davranmıyorsun.

Ja sam prema tebi bio pošten, a ti se prema meni ne ponašao pošteno.

O eskiden çok sert erkekti; şimdi tam tersi.

(Nazlı Eray, *Erkek İade Reyonu*, u: *Izbor iz...*, str. 212)

Nekada je bio veoma prek čovek, a sada je sušta suprotnost.

Ponekad ovaj interpunkcijski znak može u potpunosti da se upotrebi umesto veznika kao što su: *fakat*, *çünkü* i *öyleyse*.

Düşmanlarımızı da sevmeliyiz; çünkü onlar bizi güçlü olmaya zorlarlar.

Treba da volimo i svoje neprijatelje, jer nas oni čine jakima.

İyilik yap; fakat karşılığında kötülük görürsen üzülme.

Čini dobro, ali ne tuguj ako ti se uzvrati lošim.

8.2. Zarez (Virgül)

Zarez je najviše upotrebljavan interpunkcijski znak u savremenom turskom jeziku. Da bi se pravilno upotrebljavao, potrebno je da se dobro poznaju pravopisna pravila. Kada nije upotrebljen u funkciji veznika zarez se najčešće upotrebljava u slučaju kada je subjekat veoma udaljen od predikata.¹⁰² Podjednako je prisutan i prilikom iskazivanja direktnog govora kada dolazi neposredno iza reči govornika. Zarez ima raznovrsnu upotrebu, ali će ovde pažnja biti posvećena samo onim načinima upotrebe koji koreliraju sa vezničkim značenjima.

U rečenici se zarez najčešće upotrebljava prilikom nabranjanja, bez obzira na to o kojoj vrsti reči se radi. Mogu se nabranjati reči u funkciji objekta, subjekta, predikata, priloga i slično. Najčešće se prevodi našim sastavnim veznikom „i“.

Nabranjanje subjekata:

Masalar, sandalyeler, dolaplar, aynalar hepsi yerli yerinde duruyordu.
Stolovi, stolice, ormari i ogledala; sve je stajalo na svom mestu.

Nabranjanje atributa:

Sarı, kırmızı, yeşil, mor çiçekler bahçeye bir cennet havası vermişti.
Žuto, crveno, zeleno i ljubičasto cveće je dalo bašti rajsku atmosferu.

Nabranjanje objekata:

¹⁰² M. Teodosijević, *Turski jezik u svakodnevnoj komunikaciji*, str. 303.

Otobüsü durduran askerler erkekleri, kadınları, çocukları iyice aradılar.
Vojnici koji su zaustavili autobus detaljno su pretresli muškarce, žene i decu.

Nabrajanje priloga:

Evde, okulda, yollarda, her yerde yalnızca seni düşünüyorum.
Mislim na tebe na svakom mestu: kod kuće, u školi i na putu.

Zarez kao interpunkcijski znak se koristi i za razdvajanje rečenica koje mogu biti u odnosima koordinacije ili subordinacije. U zavisnosti od vrsta rečenica između kojih stoji zarez, u skladu s tim dobija drugačija značenja.

Kada se nalazi između dve nezavisne rečenice u naporednom odnosu (*sirah cümleler*), tada se zarez može prevesti sastavnim veznikom „i“.

Nihayet gülüşmeler, şakalar arasında misafirler kalkar, dağılırlardı.

(Necati Cumali, *Aklım Arkada Kalacak*, u: *Izbor iz...*, str. 112)

Konačno bi se gosti dizali i razilazili šaleći se i smejući se.

Kapının içinde Halit usta ile Mualla teyze sıkı sıkı sarılmışlar birbirine, dudakları kenetlenmiş, bir türlü ayrılamıyorlar.

(Necati Cumali, *Aklım Arkada Kalacak*, u: *Izbor iz...*, str. 113)

Na vratima su se majstor Halit i tetka Mualla čvrsto zagrlili i ljubili ne mogavši nikako da se rastanu.

İmtihana girmiş, yüzde yüz kazanacağından emindi.

(Yaşar Kemal, *Yatak*, u: *Izbor iz...*, str. 131)

Izaşao je na ispit i bio sto posto siguran da će položiti.

Kada su u pitanju rečenice u odnosu subordinacije, tada se ovaj interpunkcijski znak može prevesti različitim vezniciama u srpskom jeziku. Ako dolazi između dva

predikata koji pokazuju sukcesivnu radnju, tada se ovaj interpunkcijski znak može prevesti veznicima: „a“, „i“, „potom“, „zatim“, „pošto“, „pa“ i slično.

Acele acele kahvaltımı eder, giyinir, sokağa fırlardım.

(Oktay Akbal, *Önce Ekmekler Bozuldu*, u: *Izbor iz...*, str. 139)

Žurno bih doručkovao, obukao se i istrčao na ulicu.

Önce ekmekler bozulmuş, ardından herşey de bozulmuştu.

(Oktay Akbal, *Önce Ekmekler Bozuldu*, u: *Izbor iz...*, str. 142)

Prvo se hleb pokvario, a posle i sve ostalo.

Zabel dayanamdı sonra, laf etti.

(Tarık Dursun K., *Zabel Manol İçin Hikaye*, u: *Izbor iz...*, str. 169)

Zabel nije mogla da odoli pa je posle rekla.

Kada se zarez nalazi između dva predikata koji predstavljaju sukcesivnu radnju, s tim što drugi predstavlja glagol procene ili mišljenja, tada se ovaj interpunkcijski znak prevodi veznikom „da“ za izričnu rečenicu.

Seni üzen her şeyden uzaklaşacağız, görürsün.

(Adalet Ağaoğlu, *Ayşen Dans Pistinde*, u: *Izbor iz...*, str. 157)

Videceş da ćemo se udaljiti od svega što te rastužuje.

Her şey yolunda olacak, görürsün.

Videceş da će sve biti u redu.

Zarez se može koristiti i za odvajanje umetnutih rečenica ili apozicija.

Yaşlı kadın, dün akşam büroda karşılaştığımız, bizim şirkette ortak olmak istiyormuş.

Starija žena, koju smo sinoć sreli u firmi, želi da postane ortak u našoj firmi.

8.3. Dve tačke (*İki nokta*)

Upotreba ovog interpunkcijskog znaka je najizraženija kod iskazivanja upravnog govora. Osim toga, ovaj znak može biti upotrebljen za davanje dodatnog objašnjenja, za takozvane objasnidbene (eksplanativne) rečenice. Tada se najčešće prevodi veznikom: „a“, „ali“, „i“, „jer“ ili konstrukcijom „a to je“, „i to je“.

Görevimizi yapalım yeter: görevini yerine getiren ağlamaz...

(Tahsin Yücel, *Ölen Ölü*, u: *Izbor iz...*, str. 172)

Dovoljno je da izvršavamo svoju dužnost jer onaj koji izvršava svoju dužnost, taj ne plače...

Ama güzel şey doğrusu: bunlar böyle sevilirse, hakkıyla yapamazdık görevimizi.

(Tahsin Yücel, *Ölen Ölü*, u: *Izbor iz...*, str. 172)

Ali, iskreno rečeno, to je lepo, jer da se ovi tako ne vole, ne bismo mogli da obavljamo svoju dužnost kako treba.

Görebildiği: ilerideki taş merdivenin başladığı yerdeki alacakaranlıktı.

(Erdal Öz, *Güvercin*, u: *Izbor iz...*, str. 176)

Ono što je mogao da vidi bila je tama koja je počinjala sa kamenim stepenicama.

Saydı: Yedi sözcüktü hepsi.

(Erdal Öz, *Güvercin*, u: *Izbor iz...*, str. 176)

Izbrojao je: bilo je ukupno sedam reči.

Bütün harfleri saydı: Dünyadan gelen ilk haberle yüklü tam kırk sekiz harf.

(Erdal Öz, *Güvercin*, u: *Izbor iz...*, str. 176)

Izbrojao je sva slova: Tačno četrdeset osam slova koja su nosila prve vesti iz sveta.

8.4. Crta (*Kısa çizgi*)

Poput zareza, ovaj interpunkcijski znak može imati vezničku funkciju kada se upotrebljava za umetnute rečenice, apozicije. Tada se može prevesti veznikom: „a“, „i“ ili konstrukcijom „a to je“, „i to je“ ili odnosnim veznikom „koji“.

Aralarında dar sokaklar - Beyoğlu'nun daracık yokuşları - aşağılara doğru iniyorlar.

(Demir Özlü, *Beyoğlu'nda Bir Öğle Vakti*, u: *Izbor iz...*, str. 190)

Uski sokaci koji su među njima, te uzane nizbrdice Bejoglua, spuštale su se naniže.

İnsanlar - cahil olanlar hariç - evrende en akıllı, en zeki ve en gelişmiş yaratıklardır.

Ljudi su, ako izuzmemo one koji su neobrazovani, najpametnija, najinteligentnija i najnaprednija stvorenja u univerzumu.

Ahmet Bey - Pazartesi günleri dışında - toplantıya kendisi başkanlık eder.

Gospodin Ahmet, osim ponedjeljkom, lično predsedava sastancima.

Iz primera koji su prikazani u ovom poglavlju se može zaključiti da u savremenom turskom jeziku postoji izražena potreba za upotrebom interpunkcijskih znakova. Iako među piscima nema naročitog slaganja oko načina upotrebe pojedinih interpunkcijskih znakova, naročito crte i tačke-zareza, potreba za korišćenjem ovih znakova ukazuje na i dalje prisutnu tendenciju ka građenju asindetskih rečenica. Ovu tendenciju podržavaju oni turski gramatičari koji smatraju da u savremenom turskom jeziku nema pravih veznika, niti da oni treba da postoje. Međutim, kao i ostali jezici, i turski stvara kontakte sa mnogim jezicima iz različitih jezičkih porodica, pa takvi kontakti neminovno vode ka promenama u leksici i sintaksi, ostavljajući tako mogućnost za upotrebu veznika.

9. ZAKLJUČAK

Na osnovu izvršene analize karakteristika i funkcija veznika i vezničkih priloga u savremenom turskom jeziku, može se zaključiti da je ova vrsta reči, bez obzira na to što pojedini gramatičari negiraju njeno postojanje i smatraju je nesvojstvenom turskom jeziku, ipak veoma zastupljena i da igra veoma važnu ulogu u izražavanju različitih odnosa između rečenica i rečeničnih delova. Tema našeg istraživanja je bila da se utvrdi broj i priroda veznika i vezničkih odnosa u savremenom turskom jeziku. Za ovo istraživanje smo, u skladu sa potrebama, koristili kombinovani pristup: dijahronijski i sinhronijski. Analizirali smo korene vezničkog sistema savremenog turskog jezika i prilažemo njegov razvoj kroz vekove do današnjih dana. Kao materijal su nam u najvećoj meri poslužili književni i novinski tekstovi, od prvih pisanih spomenika na turskom jeziku do primera iz savremenog jezika.

Istraživanje i analiza našeg jezičkog materijala su nas doveli do sledećih osnovnih zaključaka:

- Posmatrajući iz dijahrone perspektive, u sistemu veznika turskog jezika došlo je do povećanja broja leksičkih i fonootografskih varijanti veznika kroz istoriju. Naime, u dijalektima u današnjoj Turskoj zabeleženo je preko sedam stotina različitih veznika i njihovih fonootografskih varijanti. Kroz istoriju, kao što je to ovde prikazano, dolazi do povećanja broja veznika i vezničkih priloga. U najranijim tekstovima na turskom jeziku, kao što su Orhonski natpisi i *Kutadgu Bilig*, nalazi se relativno mali broj pravih veznika. Odnosi koordinacije i subordinacije su najčešće bili iskazivani položajem rečeničnih delova ili značenjem predikata. Za jezik ovog perioda su mnogo više bile karakteristične asindetske rečenice. Razlog za to treba tražiti u činjenici da turski jezik, s obzirom na svoje azijsko poreklo, spada u sintetičke jezike koji metodom aglutinacije mogu od

korenskih reči, dodavanjem nastavaka, izgraditi morfeme koje imaju različite gramatičke funkcije, pa tako i funkciju veznika.

- Istraživanje u oblasti semantike veznika pokazalo je da postoji mali broj veznika koji su se održali do današnjeg dana. Kroz intenzivne kulturne kontakte sa arapskom i persijskom kulturom, u turski jezik je prešao veliki broj veznika. Najupečatljiviji je primer veznika *ki* koji se koristi isključivo u rečenicama koje su po svojoj strukturi identične indoevropskom modelu rečenice. U doba tanzimata je došlo do još većeg približavanja evropskoj civilizaciji što za posledicu ima i povećanje broja veznika u književnim tekstovima, pa tako broj izričnih veznika raste preko dvadeset posto.

- Od perioda kada je Turska postala republika, i kada su počele sveobuhvatne reforme društva, pa sve do danas, jezik kao jedan od temelja nacionalnog i državnog identiteta takođe preživljava duboke promene. Iz upotrebe se polako izbacuju veznici arapskog i persijskog porekla, a na njihovo mesto stupaju novi veznički izrazi. Oni su preuzeti iz narodnog jezika ili drevnih rukopisa. Stari veznici i veznički izrazi se ipak mogu sresti u onim oblastima jezika koje nisu pretrpele korenite promene, kao što je npr. jezik prava. U jeziku medija danas se primećuje tendencija da se oživljavaju stari veznici arapskog i persijskog porekla, međutim, to je motivisano pre dnevnopolitičkim nego naučnim razlozima.

- Ovom analizom smo načeli do sada relativno neispitanu oblast kao što je semantika jedne zatvorene kategorije reči. Za istraživanje u ovoj oblasti morali smo voditi računa o rezultatima sintaksičkih analiza i utvrđivanju logičkih odnosa (uzročnosti, posleđnosti i sl.), jer smo zaključili da su sintaksa i semantika usko povezane i međusobno uslovljene. Isto tako ne treba zaboraviti ni tekstualnu dimenziju, koja rešava pitanja pred kojima je sintaksa rečenice nemoćna.

- Istraživanje je potvrdilo postavljenu pretpostavku da postoji mali broj izvorno turskih veznika, a da su ostali preuzeti iz drugih jezika ili su čak nastali od izvorno turskih reči procesom konjunktivizacije ili subjunktivizacije i tako dobili svoje mesto u građenju složenih rečenica. Veznici takođe mogu da utiču i na samo značenje jezičke strukture. Semantičkom analizom smo utvrdili da određeni veznici mogu imati različito semantičko značenje, kao npr. veznik *diye*.

- Sintaksičkom analizom smo takođe utvrdili da postoje veznici i partikule (*ki, ise, da/de*) koji učestvuju u formiranju drugih veznika. Oni mogu imati donekle promenjeno značenje, u zavisnosti od konteksta, ali u suštini poseduju osnovna sintaksička svojstva tih prostih veznika.

- Prilikom semantičke analize došli smo do zaključka da u turskom jeziku ne postoji čvrsta granica između vrsta reči, pa tako od položaja u rečenici ili sufiksacije zavisi o kojoj će se vrsti reči raditi. Takav je slučaj sa vezničkim prilogom *üstelik* koji može imati funkciju imenice, atributa ili veznika. To je inače i karakteristika sintetičkih jezika kao što je kineski.

- U ovom radu smo pokazali da osim veznika i vezničkih priloga, u savremenom turskom jeziku postoje i sintaksički načini izkazivanja vezničkih odnosa. Takve konstrukcije nisu veznici *per se*, već su po poreklu glagolske reči (gerundiji, participi, proparticipi, infinitiv, glagolske imenice) koje stoje između rečenica u odnosu subordinacije. Kada su u pitanju odnosi koordinacije, oni često i ne moraju biti iskazani eksplicitno, čak ni sintaksički, već asindetskom rečenicom, dakle na logičko-semantički način.

Zaključci do kojih smo došli proučavanjem semantike veznika u savremenom turskom jeziku pružaju mogućnost za detaljnije semantičke i sintaksičke analize odnosa paratakse i hipotakse. Na osnovu ovog istraživanja, pruža se mogućnost da se u daljim istraživanjima utvrđuje koji su veznici najzastupljeniji u savremenom turskom jeziku. U bliskoj vezi sa semantikom jeste i pragmatika pa će biti zanimljivo utvrditi i koje su to vanjezičke komponente koje utiču na izbor i upotrebu veznika i njihovo prisustvo u različitim registrima savremenog turskog jezika. Kao posebna tema se postavlja i upotreba veznika u različitim govornim žargonima koja ovom prilikom nažalost nije mogla biti analizirana.

Izvori

- Abasıyanık, Sait Faik:** *Bütün Eserleri*, Cilt 1–8, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1980.
- Acer, Fatih:** *Yerköy ve Yöresi Ağızları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2003.
- Adıvar, Halide Edip:** *Hikayeler*, Atlas Kitabevi, İstanbul, 1983.
- Ağaoğlu, Adalet:** *Bir Düşün Gecesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.
- Ağaoğlu, Adalet:** *Fikrimin İnce Gülü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1976.
- Ali, Sabahattin:** *Değirmen-Hikayeleri*, Remzi Kitaphanesi, İstanbul, 1935.
- Altan, Ahmet:** *İçimizde bir Yer*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2004.
- Apaydın, Talip:** *Bozkırda Günler*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1952.
- Buğra, Tarık:** *Küçük Ağa*, Ötüken Naşriyat, İstanbul, 1997.
- Cibran, Halil:** *Kum ve Köpük*, Araf, İstanbul, 2012.
- Çetin, Altan:** *Bir Yumak İnsan*, Sabat Matbaası, İstanbul, 1982.
- Demir, Nurettin:** *Yılmaz Emin*, Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2003.
- Ergin, Muharrem:** *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1998.
- Ertem, Sadri:** *Bay Virgül-Küçük Hikayeleri*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul, 1935.
- Esendal, Memduh Şevket:** *Veysel Çavuş – Hikayeleri*, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1984.
- Esendal, Memduh Şevket:** *Sahan Külbastisi*, Aslımlar Basımevi, Ankara, 1983.
- Kadir, A.:** *Bugün Diliyle – Tevfik Fikret*, İstanbul, 1970.

- Karay, Refik Halit:** *Memleket-Hikayeleri*, Kitaphane-i Hilmi, İstanbul, 1916.
- Kemal, Orhan:** *Kanlı Topraklar*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1985.
- Kulin, Ayşe:** *Kardelenler*, Ramzi Kitabevi, İstanbul, 2008.
- Mirkelamoğlu, Necip:** *Maskeli İkili*, Kaf Müzik Basın Reklam Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Maupassant, Guy de:** *Seçilmiş Hikayeler*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2006.
- Nabizade, Nazim:** *Karabibik*, priredio Sabahattin Çağın, Akademi Kitabevi, İzmir, 1996.
- Recaizade, Mahmut Ekrem:** *Araba Sevdası*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1985.
- Sami, Paşazade Sezai:** *Sergüzeşt*, priredila Zejnep Kerman, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları, Ankara, 1984.
- Seyfettin, Ömer:** *Bütün Eserleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1985.
- Süreya, Cemal:** *Onüç Günün Mektupları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Şemsettin, Sami:** *Taaşşuk-ı Tal'at ve Fitnat*, priredio Sedit Yuksel, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yayını, Ankara, 1979.
- Tahir, Kemal:** *Devlet Ana*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1973.
- Tahsin, Yücel:** *Anadolu Masalları*, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1964.
- Teodosijević, Mirjana:** *Izbor iz savremene turske proze*, Beograd, 1997.
- Türk Dil Kurumu:** *Güzel Yazılar-Hikayeler*, TDK Yayınları, Ankara, 1996.
- Yaşar, Kemal:** *Denizler Kurudu*, Toros Yayınları, İstanbul, 1985.
- Yaşar, Kemal:** *İnce Memet*, Toros Yayınları, Ankara, 2005.

Literatura

Ahmed, Oktay: *Вовед во морфологија на турскиот јазик*, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, 2008.

Akın, Lemi: *Türkiye Türkçesinde Bağlaçlar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2004.

Aksan, Doğan: *Sözcük Türleri I*, TDK Yay., Ankara, 1981.

Aksoy, Ömer Asım: *Deyimler Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1995.

Aksu-Koç, Ayhan: *The Acquisition of Aspect and Modality*, Cambridge, 2004.

Alkaya, Ercan: *Kuzey Grubu Türk Lehçelerinde Edatlar*, Manas Yayıncılık, Elazığ, 2007.

Atabay, Neşe: *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, TDK Yayınları, Ankara, 1981.

Atalay, Besim: *Türk Dilinde Ekler ve Kökler*, TDK Yayınları, İstanbul, 1942.

Aydın, Özgür: *Yabancı Dil Olarak Türkçe Dilbilgisi Öğretimi*, Üretken Dönüşümlü Dilbilgisi Kuramının Kısa Bir Tanıtımı, Ankara, 1996.

Aykut, Ksenija: *Proparticipi – ključ turske sintakse*, Zadužbina Andrejević, Beograd, 2007.

Andersson, G. L.: *Form and Function of Subordinate Clauses*, Gothemburg Monographs in Linguistics, 1, Göteborg, 1975.

Balci, Naci: *Edat Bağlamında Sözcük Türlerine Yeni Bir Bakış*, Dil Dergisi, (Ekim-Aralık), 2003.

Banguoğlu, Tahsin: *Türkçenin Grameri*, İstanbul, 1974.

Banguoğlu, Tahsin: *Anahatlarile Türk Grameri*, Dergâh Yay., İstanbul 1940.

Bajraktarević, Fehim: *Osnovi turske gramatike*, Naučna knjiga, Beograd, 1962.

- Bilgegil, Kaya M.:** *Türkçe Dilbilgisi*, Dergâh Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, 1982.
- Bozkurt, Fuat:** *Türkiye Türkçesi*, Cem Yay., İstanbul, 1995.
- Buran, Ahmet-Alkaya, Ercan:** *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Akçeğ Yay., Ankara, 2001.
- Caferoğlu, Ahmet:** *Anadolu Ağızlarından Toplamalar*, TDK Yay., Ankara, 1994.
- Caferoğlu, Ahmet:** *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I. Balıkesir, Manisa, Afyonkarahisar, İsparta, Aydın, İzmir, Burdur, Antalya, Muğla, Denizli, Kütahya Vilayetleri Ağızları*, TDK Yay., Ankara, 1994.
- Caferoğlu, Ahmet:** *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme II. Oyunlar, Tekerlemeler, Yanıltmaçlar ve Oyun İstihlaları-Konya, İsparta, Burdur, Kayseri, Çorum, Niğde Vilayetleri Oyunları*, TDK Yay., Ankara, 1994.
- Caferoğlu, Ahmet:** *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler*, TDK Yay., Ankara, 1995.
- Caferoğlu, Ahmet:** *Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler Niğde, Kayseri, Kırşehir, Yozgat, Ankara vilayetleri ile*, 1996.
- Carnap, R.:** *Introduction to Semantics*, Cambridge, 1966.
- Ceylan, Nazife:** *Haldun Taner'in Öykülerinde Cümle Bağlayan Bağlaçlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2005.
- Chomsky, N.:** *Current Issues in Linguistic Theory*, Mouton, The Hague, 1966.
- Chomsky, N.:** *Sintaksičke strukture*, Novi Sad, 1984.
- Çatıkkaş, Atâ:** *Üniversiteler İçin Örnekli ve Uygulamalı Türk Dili Kılavuzu*, 3. Baskı, İstanbul, 2001.
- Čaušević, Ekrem:** *Gramatika suvremenoga turskog jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1996.
- Çiftçi, Musa:** *Tanzimat Dönemi ve Günümüz Romanlarında Cümle Bağlayıcı, Bağlaçların İşlevleri ve Kullanım Sıklıkları*, Türk Dili Dergisi, Ankara 2007, C. XCIII.
- Demiray, Kemal:** *Edatlar Üzerine*, Türk Dili Dergisi, Ankara 1968, C. XVIII, Nisan.
- Deny, Jean:** *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, (prev.: A. U. Elöwe), Maarif Matbaası, İstanbul, 1941.

Deny, Jean: *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları*, (prev: Oytun Şahin), TDK Yay., Ankara, 2004.

Dizdaroğlu, Hikmet: *Tümcebilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 426, Ankara, 1976.

Đindić, Slavoljub: *Udžbenik turskog jezika*, Naučna knjiga, Beograd, 1981.

Ediskun, Haydar: *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988.

Ediskun, Haydar: *Yeni Türk Dilbilgisi*, İstanbul, 2000.

Ercilasun, Ahmet B. : *Kutadgu Bilig Grameri*, Gazi Üniversitesi, Ankara, 1984.

Ergin, Muharrem: *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yay., 5. Baskı, İstanbul, 1993.

Ergin, Muharrem: *Osmanlıca Dersleri – Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, 1958.

Fodor, J. A.: *Semantics: Theories of Meaning in Generative Linguistic*, Harvester, Sussex, 1977.

Gece, K. Mehmet: *Türkiye Türkçesinde Bağlı Cümle*, Türk Dili Dergisi, Ekim, C: 1998/II, br. 562, str. 332–339, Ankara

Gencan, T. Nejat: *Ne... Ne Bağlacı Üzerine*, Türk Dili Dergisi C. XXI, br. 220, str. 264–271, Ankara, 1970.

Gencan, T. Nejat: *Edat Tümleçleri*, Türk Dili Dergisi, Eylül, C. XVI, S. 192, str. 907–911, Ankara, 1967.

Gencan, T. Nejat: *Edatlar ve Edat Tümleçleri*, Türk Dili Dergisi, Mart, C. XVII, Ankara, 1968.

Gencan, T. Nejat: *Dilbilgisi*, TDK Yay., İstanbul 1971.

Göksel, A. and Kerslake, C.: *Turkish: A Comprehensive Grammar*, Routledge, 2005.

Grönbech, K.: *Türkçenin Yapısı*, (prev.: Mehmet Akalın), TDK Yay., Ankara, 1995.

Gülensoy, Tuncer: *Türkçe El Kitabı*, Akçağ Yay., Ankara, 2000.

Gülsevin, Güler: *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK Yay., Ankara, 1997.

Güneş, Sezai: *Türk Dili ve Anlatım Bilgisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi. Rektörlük Matbaası, İzmir, 1999.

Gürsoy, Naskali Emine: *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*, TDK Yayınları, Ankara, 1997.

Hacıeminoğlu, Necmettin: *Türk Dilinde Edatlar*, M. E. B. Yayınları, İstanbul, 1984.

Hacıeminoğlu, Necmettin: *Karahanlı Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları, İstanbul, 1996.

Harris, Z.: *Methods in Structural Linguistics*, University of Chicago Press, Chicago, 1951.

Hatiboğlu, Vecihe: *Türkçenin Sözdizimi*, Ankara, 1972.

Hatiboğlu, Vecihe: *Türkçenin Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1974.

Hengirmen, Mehmet: *Türkçe Dilbilgisi*, Engin Yayınevi, 3. Baskı, Ankara, 1998.

Hengirmen, Mehmet: *Türkçe Öğreniyoruz 3*, Engin Yayınevi, Ankara, 1992.

Hengirmen M., Koç N.: *Türkçe Öğreniyoruz 2*, Engin Yayınevi, Ankara, 1992.

Hony, H. C. and Iz, Fahir: *The Oxford Turkish Dictionary*, İnkilap Kitabevi, İstanbul, 1993.

Jansky, Herbert: *Lehrbuch der Türkischen Sprache*, Otto Harrassowitz, Leipzig, 1943.

Karahan, Leylâ: *Türkçede Söz Dizimi (Cümle Tahlilleri)*, Akçağ Yay., Ankara, 1995.

Karahan, Leylâ: *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, TDK Yay., Ankara, 1996.

Karamanoğlu, Ali: *Türk Dili*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1978.

Karaörs, Metin: *Türk Lehçelerinde Karşılaştırmalı Şekil ve Cümle Bilgisi (Cümle Tahlilleri)*, Akçağ Yay., Ankara, 2005.

Kaygılı, Osman Cemal: *Argo Lugatı*, Selis Kitaplar, İstanbul, 2003.

Kaynak, Oya: *Türkçede Bağlaçlar*, Türk Dili Dergisi, Sayı: 209, Ankara, 2011.

Kaynak, Oya: *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, TDK Yayınları, Ankara, 1979.

Koç, Nurettin: *Yabancılar İçin Dilbilgisi*, İnkilap Kitabevi, İstanbul, 1994.

Koç, Nurettin: *Yeni Dilbilgisi*, İnkilap Kitabevi, İstanbul, 1990.

Kononov, A. N.: *Türkçede Birleşik Cümle Problemi*, TDK Bilimsel Bildiriler, TDK Yay., Ankara, 1957.

Кононов, А. Н.: *Грамматика современного турецкого литературного языка*, Академии наук СССР, Москва, 1956.

Korkmaz, Zeynep: *Türkiye Türkçesinin ki Bağlacı, ki Şüpheli Edatı Arasındaki Yapı ve Görev Ayrılığı*, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, C: I, TDK Yayınları, str. 620–624, Ankara, 1961.

Korkmaz, Zeynep: *Türkiye Türkçesinde Edat*, Türk Gramerinin Sorunları II, TDK Yay., Ankara, 1999.

Korkmaz, Zeynep: *Türkçede Edat Konusu ve Gramerlerimizde Bu Konu İle İlgili Sınıflandırma Sorunu*, Hasan Eren Armağanı, TDK Yay., Ankara, 2000.

Korkmaz, Zeynep: *Bağlaçlar ve Türkiye Türkçesindeki Oluşumları*, IV. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II, (24–29 Eylül 2000), TDK Yay., Ankara, 2007.

Korkmaz, Zeynep: *Türkiye Türkçesinin Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK Yay., Ankara, 2007.

Korkmaz, Zeynep: *Türkiye Türkçesi Grameri*, Ankara, 2003.

Kristal, Devid: *Kembrička enciklopedija jezika*, Nolit, Beograd, 1987.

Lang, E.: *The Semantics of Coordination*, Benjamins, Amsterdam, 1984.

Leech, G.: *Semantics. The Study of Meaning*, Penguin, 1969.

Lewis, G. L.: *Turkish Grammar*, Oxford at the Clarendon Press, 1985.

Lyons, J.: *Semantics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1977.

Meskill, R. H.: *A Transformational Analysis of Turkish Syntax*, Mouton, The Hague, Paris, 1970.

Ölmez, Kaçalin: *XI-XIII. Yüzyıllar Türk Dili*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2011.

Öner, Mustafa: *Edatların Karşılaştırma ve Sınırlandırma Bağlantıları*, TDK Yay., TDAY-B., 1999/I-II, Ankara, 2003.

Püsküllüoğlu, Ali: *Türkçenin Argo Sözlüğü*, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2004.

Püsküllüoğlu, Ali: *Arkadaş Türkçe Sözlük*, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 1994.

Robins, R.: *General Linguistics. An Introductory Survey*, Longman, London, 1989.

Stanojčić, Popović, Micić: *Savremeni srpski jezik i kultura izražavanja*, Beograd, 1989.

Stevanović, Mihailo: *Funkcije i značenja glagolskih vremena*, Beograd, 1967.

Swift, Lloyd: *A Reference Grammar of Modern Turkish*, Indiana University, 1963.

Šabanović, Hazim: *Gramatika turskog jezika*, Sarajevo, 1944.

Tekin, Talat: *A Grammar of Orkhon Turkic*, Routledge, London, 1997.

Tekin, Talat: *Daha Zarfi ve da/de Edatı Hakkında*, Türk Dili Dergisi, br. 83, Ankara, 1958.

Teodosijević, Mirjana: *Jezik Fazila Husnija Daglardže s osvrtom na pokret jezičkog purizma u Turskoj. Fazıl Hüsni Dağlarca'nın Dili – Türkçede Özleştirme Akımına Bir Bakış*. Monografije Filološkog fakulteta Beogradskog univerziteta, knj. LXIX, Beograd, 1995.

Teodosijević, Mirjana: *Turski jezik u svakodnevnoj komunikaciji*, Beograd, 2004.

Von Gabain, A.: *Eski Türkçenin Grameri*, (prev.: Mehmet Akalın), TDK Yay., Ankara, 1988.

Vuković, Jovan: *Sintaksa glagola*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1967.

Zülfikar, Hamza: *Yabancılar İçin Türkçe Dersleri*, Ankara, 1976.

Zülfikar, Hamza: *Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi*, Ankara, 1980.

